

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİYARBAKIRLI BİR AYDIN: DR. YUSUF AZİZOĞLU

Edip ÖZBEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Şahin YEDEK

TUNCELİ-2022

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİYARBAKIRLI BİR AYDIN: DR. YUSUF AZİZOĞLU

Edip ÖZBEK
200170035

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Şahin YEDEK

TUNCELİ-2022

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİYARBAKIRLI BİR AYDIN: DR. YUSUF AZİZOĞLU

**Edip ÖZBEK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

Bu tez 24/03/ 2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği/oyçokluğu** ile kabul edilmiştir.

İmza:.....

İmza:.....

İmza:.....

Doç. Dr. Mevlüt YÜKSEL
(Atatürk Üniversitesi)

Doç. Dr. Şahin YEDEK
(Munzur Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Salih
BAŞKUTLU
(Munzur Üniversitesi)

BAŞKAN

DANIŞMAN

ÜYE

Bu tez, Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Doç. Dr. Murat KORUNUR
Enstitü Müdürü
İmza ve Mühür

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirilerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu, çalışmamın; hazırlık veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Edip ÖZBEK

İmza
Doç. Dr. Şahin YEDEK

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamı, çok kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Şahin YEDEK danışmanlığında yaptım. Bu tezi hazırlama aşamasında emeği geçen, çok kıymetli hocama vermiş olduğu her türlü destekten, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak bana duyduğu güvenden, göstermiş olduğu samimiyetten ve sabırdan dolayı sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca çalışmalarım sırasında güler yüzünü hiç eksiltmeyen, pozitif anlamda bana enerji veren Doç. Dr. Orhan ÖRS hocama sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca Diyarbakır'da benimle her konuda ilgilenen, saatlerce benimle çalışıp hiç yorulmayan, benim kaynaklara yönelmemde etkisi olan Dicle Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarından Dr. Öğr. Üyesi Sungur DOĞANÇAY hocama sonsuz teşekkür ederim. Dr. Yusuf Azizoglu ile ilgili bilgileri benimle paylaşan Silvan Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı Mehmet ÇELİKER hocama ve Yönetim Kurulu Üyesi Nazmi Yakut bey'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamda ve hayatımın her anında hep yanımda olan sevgili eşim Gazal ÖZBEK'e ve biricik çocuklarım Servan, Havin ve Lavin Nur'a sonsuz teşekkür ederim.

Edip Özbek

TUNCELİ-2023

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	I
TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
1. GİRİŞ.....	1
2. DR. YUSUF (İZZETTİN) AZİZOĞLU, AİLESİ, SİLVAN BELEDİYE BAŞKANLIĞI.....	4
3. ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ SÜRECİNDE DİYARBAKIR, SEÇİMLER VE YUSUF AZİZOĞLU	7
3.1. Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve Diyarbakır Teşkilatlanması.....	8
3.2. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları	16
3.2.1. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun IX. Dönem TBMM Faaliyetleri.....	21
3.2.1.1. Kanun Teklifleri	21
3.2.1.2. Meclis Konuşmaları.....	21
3.2.2. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Bölgedeki Faaliyetleri.....	30
3.2.3. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Adnan Menderes'e Yazdığı Mektup	33
3.3. 1954 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları	34
3.3.1. Başbakan Adnan Menderes'in Diyarbakır Ziyareti.....	37
3.4. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun X. Dönem TBMM Faaliyetleri	38
3.4.1. Kanun teklifleri.....	38
3.5. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Hürriyet Partisi'ne Katılması ve Hürriyet Partisi'nin Diyarbakır Faaliyetleri.....	51
3.5.1. 1957 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları	52
3.5.2. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun 1957 Diyarbakır Milletvekili Genel Seçimlerini Kaybetmesi ve Seçim Sonrası Diyarbakır'da Geçirdiği Yıllar (1957-1961).....	56
3.6. Yeni Türkiye Partisi'nin Kuruluşu ve Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Bu Partiye Katılması	58
3.6.1. 1961 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları	58
3.7. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Yeni Türkiye Partisi Milletvekili Olarak XII. Dönem Millet Meclisi Birinci Dönem Faaliyetleri	60
3.7.1. Meclis konuşmaları	60
3.7.2. Önergeleri	62
3.7.3. Dr. Yusuf Azizaoğlu'nun Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Olarak Atanması ve Faaliyetleri.....	63
3.7.3.1. Meclis konuşmaları.....	66
3.7.3.2. Önergeleri.....	76
3.8. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Cumhuriyet Senatosu'ndaki Birinci ve İkinci Yasama Yılı Faaliyetleri.....	77
3.8.1. Dr. Yusuf Azizoğlu ile Hıfzı Oğuz Bekata Çekişmesi ve Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından İstifa Etmesi.....	83
3.9. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları	86
3.9.1. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun YTP Milletvekili Olarak XIII. Dönem Millet Meclisi İkinci Dönem Faaliyetleri	87
3.9.1.1. Önergesi.....	87
3.9.1.2. Meclis Konuşmaları.....	87

3.9.2. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Yeni Türkiye Partisi Başkanlığına Seçilmesi ve Vefatı	91
4. SONUÇ	94
5. KAYNAKLAR	97
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EKLER:	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Ek 1. Başkanlık Cumhuriyet Arşivi-Nazım Önen'in Diyarbakır Mitingi Hakkında Mektubu	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Ek 2. Başkanlık Cumhuriyet Arşivi Fon Kodu-Yusuf Azizoğlu'nun Nazım Önen Hakkında Adnan Menderes'e Yolladığı Mektubu	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Ek 3. Yusuf Azizoğlu'nun Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi)	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Ek 4. Yusuf Azizoğlu'nun Hal Tercümesi (TBMM Arşivi, Dönem IX, Sicil No: 1648)	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Ek 5. Görseller	106

ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1. 14 Mayıs 1950 genel seçim katılımı	17
Tablo 1. 1950 milletvekili seçimlerinde parti bazında oy ve milletvekili sayıları.....	17
Tablo 2. 1950 Milletvekili genel seçimlerinin Diyarbakır sonuçları	20
Tablo 3. 1954 Genel seçiminde Türkiye geneli seçim sonuçları	35
Tablo 4. 1954 Diyarbakır milletvekili seçim sonuçları	36
Tablo 5. 1957 milletvekili genel seçim sonuçları	52
Tablo 6. 1957 milletvekili seçimlerinin Diyarbakır sonuçları	56

KISALTMALAR LİSTESİ

AP	: Adalet Partisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
DR.	: Doktor
Ed	: Editör
HF	: Halk Fırkası
HP	: Hürriyet Partisi
MBK	: Millî Birlik Komitesi
MKK	: Millî Koruma Kanunu
MP	: Millet Partisi
s	: Sayfa
S	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TD	: Tutanak Dergisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
MÖ	: Millattan Önce
Bkz	: Bakınız

ÖZET

Diyarbakır'ın önemli şahsiyetlerinden biri olan Dr. Yusuf Azizoğlu 1917 yılında Diyarbakır'ın Silvan İlçesinde dünya'ya gelmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdikten sonra halkına hizmet etmek için memleketi Diyarbakır'ın Silvan İlçesine gelmiş ve Silvan Belediye Hastanesi Başhekimisi olarak görev yapmıştır. 1946 yılında yapılan belediye başkanlığı seçimini kazanarak Silvan Belediye Başkanı olmuştur. Burada yaptığı büyük hizmetlerle adından söz ettiren Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır'da siyasal açıdan en saygın değerlerden biri olmuştur.

1950 yılında ülke genelinde gerçekleşen 9. Dönem milletvekili seçimlerine katılan Azizoğlu, yapılan seçim sonucunda Demokrat Parti Diyarbakır milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine girmiştir. 1954 tarihinde yapılan 10. Dönem milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti'den tekrar milletvekili olan Azizoğlu, daha sonra Yeni Türkiye Partisine geçerek 1961, 1965 ve 1969 yıllarında yapılan milletvekili genel seçimlerinde YTP'den Diyarbakır Milletvekili olmuştur. Mecliste çalışkanlığıyla tanınan Azizoğlu, milletvekilliği yaptığı süre boyunca çeşitli konuşmalar yapmış ve önergeler vermiştir. Yeni Türkiye Partisi'nin kurucularından biri olan Azizoğlu, bir dönem de bu partinin genel başkanlık görevini yapmıştır. İsmet İnönü başkanlığında kurulan 27. hükümetin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevini yapan Azizoğlu, yaptığı hizmetlerle adından söz ettirmiştir. Tıp doktoru olmasından dolayı Türkiye'deki sağlık sorunları hakkında bilgi sahibi olan Azizoğlu, Sağlık Bakanlığı döneminde özellikle halk sağlığı ile ilgili girişimlerde bulunmuştur. Bucak ve köylere sağlık ocaklarının açılmasını sağlayarak buralarda hekim bulundurma şartlarını sağlamıştır. Birçok hastane ve Sağlık Koleji'nin kurulmasını sağlamış, sağlık sigortası konusunu da meclis'te gündeme getirerek onunla ilgili çalışmalar başlatmıştır. Diyarbakırlı bir aydın ve hizmet adamı olarak tarih sayfalarında yer alan Dr. Yusuf Azizoğlu, milletvekili iken 1 Mayıs 1970 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında başta Cumhurbaşkanlığı cumhuriyet arşivinde yer alan ana kaynaklar, TBMM Kütüphanesinde yer alan zabıt cerideleri, Ankara Milli Kütüphanede bulunan süreli yayınlar ve araştırma/inceleme eserlerden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dr. Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır, Demokrat Parti, Yeni Türkiye Partisi, Milletvekili, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı

ABSTRACT

AN INTELLECTUAL FROM DİYARBAKIR: DR. YUSUF AZİZOĞLU

Dr. Yusuf Azizoğlu, one of the important personalities of Diyarbakır, was born in 1917 in the Silvan District. After graduating from Istanbul University Faculty of Medicine, he came to Silvan District of Diyarbakır his hometown, to serve his people and served as the Chief Physician of Silvan Municipal Hospital. He became the mayor of Silvan by winning the mayoral elections 1946. Yusuf Azizoğlu, who made, a distinguished name for himself with his great services, has become one of the most respected political values in Diyarbakır.

He participated in the ninth parliamentary general elections held on 1950, and as a result of the elections, he became a member of TBMM (the Grand National Assembly of Turkey) as a deputy of the Democratic Party Diyarbakır. Azizoğlu, who became a deputy from the Democrat Party in the tenth general parliamentary elections held on May 2, 1954, later transferred to the New Turkey Party and became a member of parliament of Diyarbakır in the general elections held in 1961, 1965 and 1969. Azizoğlu, Who is known for his hard work in the Parliament, has made various speeches and made motions during his time as a deputy. Azizoğlu, Who carried out as the Minister of Health and Social Assistance of the twenty seventh Government established under the presidency of İsmet İnönü, has made his name with his services. Azizoğlu, who has knowledge about health problems in Turkey due to being a medical doctor, has made initiatives related to public health during the Ministry of Health. He provided the conditions for having physicians by establishing health centers in sub-districts and villages. He provided the establishment of many hospitals and Health Colleges and he also brought the issue of many hospitals and Health Colleges and he also brought the issue of health insurance to the agenda in the parliament and initiated studies on it. Doctor Yusuf Azizoğlu, who took place in the pages of history as an intellectual and service man from Diyarbakır, died in Ankara on May 1, 1970 while he was a member of parliament.

In the preparation of this study, mainly the main sources in the Presidency republic archive, the minutes in the TBMM Library, the periodicals and research studies in the Ankara National Library were made with.

Key words: Dr.Yusuf Azizoğlu, Diyarbakır, Democrat Party, New Turkey Party, Deputy, Minister of Health and Social Assistance.

1. GİRİŞ

Anadolu ile Mezopotamya arasında bir köprü görevini gören Diyarbakır, tarihsel süreçte pek çok uygarlığa beşiklik etmiş, bulunduğu bölgede dikkatleri üzerine toplamış, kadim bir kenttir. Diyarbakır'da yaşama ait ilk izler Eski ve orta taş devirlerinde görülmektedir. Bu dönemdeki insanlığın hayat izlerine Silvan'daki Hassuni ve Ergani'deki Hilar mağarasında rastlanmıştır. Bölgenin Neolitik (Yeni Taş Devri) devrine ışık tutan yerleşim yeri, Diyarbakır'ın Bismil ilçesinin sınırları içinde yer alan Körtiktepe'dir. (Bedirhanoglu, 2012: 8-10). Diyarbakır, M.Ö. 11000'lere kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Yerleşik ve tarıma dayalı yaşam biçiminin ilk izlerine Ergani ilçesinin Çayönü Tepesi'nde rastlanmaktadır. ilk köy yerleşimi olarak bilinen Çayönü, Mezopotamya, Anadolu, ve Zagros bölgeleri içinde yer alan Yeni taş (Neolitik) dönemine ait bir yerleşim yeridir (Özcoşar ve ark., 2018: 11). Bu özelliğini her daim korumayı başaran şehir, M.Ö. 3000'li yıllarından itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yaparak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

Diyarbakır, birçok uygarlığa beşiklik ettiğinden dolayı kültürel açıdan çok zengin bir şehirdir. Diyarbakır'daki kültür zenginliğinin oluşması farklı çağlardaki uygarlıkların birikimiyle oluşmuştur. Bu çağlar içerisinde yer alan medeniyetlerin ilki Hurriler'dir. M.Ö. 3000'de Diyarbakır'a hâkim olan Hurriler, Mezopotamya Bölgesinin ilk uygar halkı olmuşlardır (Yarış, 2019: 26). Hurrilerin Diyarbakır'da başlattığı iskân hareketi yıllarca devam etmiş ve Diyarbakır'a İç Kale gibi önemli bir eser bırakmışlardır. Hurriler, MÖ 2000 yıllarında Hurriler ve Mitanniler olmak üzere iki konfederasyona ayrılmış, sonrasında Mitanniler daha güçlü hâle gelerek bölgeye hâkim olmuşlardır. Mitanniler, M.Ö. 1260 yılında Asurlar tarafından yıkılmışlardır. Bu medeniyetlerden sonra Diyarbakıra egemen olan Asurlular, Diyarbakırda imar faaliyetlerine başlayarak burayı bayındır hale getirmişler. (Parla, 1990: 24). Daha sonra Urartular, İskitler, Persler, Büyük İskender, Selevkoslar, Partlar, Büyük Tigran İmparatorluğu, Sasaniler, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Emeviler, Abbasiler ve Büveyhoğulları Devletinin egemenliğinde kalan Diyarbakır, Mervaniler, Nisanoğulları, İnaloğulları, Hamdaniler, Artuklular, Eyyubiler ve Akkoyunlular gibi önemli devletlere de başkentlik yapmıştır. Yavuz Sultan Selim saltanatında Çaldıran Zaferi dönüşünde Diyarbakır'ı Şii tehdidinden kurtarmak için gönderilen ordu Diyarbakır surlarından içeri girdi. İdris-i Bitlisi, civardaki Kürt beylerine müracaat ederek onların yardımını talep etti (Gündüz ve ark. 2013: 144). İdris-i Bitlisi'nin

daveti üzerine gelen orduyu Diyarbakır halkı büyük bir coşkuyla karşıladı. Osmanlı ordusundan güç alan Diyarbakır halkı, Safevilere karşı büyük bir ayaklanma başlatarak Osmanlılara yardımcı olmuştur. Böylece 1515 yılında Diyarbakır Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı Devleti'ne katıldıktan sonra da önemini koruyan şehir, yönetsel yapılanma çerçevesinde de çok önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, muazzam bir Beylerbeyliği halini almıştır. İmparatorluğun en uzun yüzyılı olarak isimlendirilen XIX. Yüzyılda Diyarbakır'da bazı sıkıntı verici hadiseler meydana geldi. Bunlar içerisinde en önemli olanı Ermeni olayları idi. Batılı devletlerin müdahalesiyle XX. Yüzyılda bu mesele tüm Anadolu'da olduğı gibi Diyarbakır'da da hissedildi. Her şeye rağmen devletin yanında olan Diyarbakır halkı Trablusgarp, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de ülkeyi savunanlardan oldular. Tarih boyunca hiçbir zaman önemini yitirmeyen Diyarbakır, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından Cumhuriyet döneminde de değerini muhafaza ederek günümüze kadar gelmiştir.

Diyarbakır, ülkemize pek çok şair, yazar, doktor, sanatçı, ilim adamı ve siyasetçi yetiştirmiştir. Bunlardan biri de Dr.Yusuf Azizoğlu'dur. İstanbul Üniversitesinde tıp eğitimini aldıktan sonra memleketi Diyarbakır'ın Silvan ilçesine gelen Azizoğlu, halkına hizmet etmek için muayenehane açıp haftanın belli günlerinde halkına ücretsiz hizmet vermiştir. Silvan Belediye Hastanesi Başhekimliği görevini de yapan Azizoğlu, kısa sürede bölgenin en sevilen ve sayılan insanı olmuştur. Silvan halkının büyük desteğıyle 1946'da yapılan belediye başkanlığı seçimlerine katılarak büyük bir farkla seçimi kazanmış ve Silvan Belediye Başkanı olmuştur (Kutluay, 2019: 278). Belediye başkanlığı döneminde yaptığı hizmetlerle Silvan'ı âdeta bir şehir görünümü kazandırmıştır. Tıp doktorluğu ve Belediye başkanlığıyla beraber eğitimci kişiliğıyle tanınan Azizoğlu, burada kendi arazisinde bir okul yaptırmış ve okula gidemeyen kız, erkek tüm çocukların okula gitmesi için büyük bir çaba sarf etmiştir. Özellikle kız çocuklarının okuması onun en büyük hayallerinden biriydi. Bu yüzden onların okuması ve belli bir statü kazanmaları için elinden gelen tüm gayreti göstermiştir. Çok iyi derecede Fransızca bilen Azizoğlu, haftanın belli günlerinde çocuklara Fransızca dersi vermiş ve onların eğitimi ve kültürlü birer fert olmalarını sağlamıştır. Kısa sürede Silvan'ı bir ilim ve kültür merkezi haline getiren Azizoğlu, o dönem bölgenin en büyük kütüphanesini Silvanda yapmıştır (Sözlü Tarih çalışması: Uzm. Dr. Fırat Yusuf Azizoğlu, Görüşme Tarihi: 17.01.2023). Çalışkanlığı ve hizmetleriyle tanınan Azizoğlu, kısa sürede tüm bölgede tanınan ve sevilen simalarından biri olmuştur.

Dr. Yusuf Azizoğlu, siyasal açıdan da Diyarbakır'ın çok önemli değerlerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır. 5 dönem boyunca Diyarbakır milletvekili olarak TBMM'de bulunmuş, bir döneme yakın Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevini yapmıştır. 1950 yılında yapılan genel seçimlerle Demokrat Parti'den Diyarbakır milletvekili seçilerek siyasete atılmıştır. 1954 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde yüksek bir oy alarak ikinci defa Diyarbakır'ı TBMM'de temsil etmiştir. 15 Mayıs 1954'te Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından yapılan oylamayla, Grup İdare Heyeti üyeliğine getirilmiştir (Milliyet Gazetesi, 15 Mayıs 1954:7). 18 Aralık 1955'te DP'den istifa ederek faaliyetlerine Hürriyet Partisi bünyesinde devam etmiştir. Bu parti'nin kurucu üyeliğini de yapan Azizoğlu, TBMM'nin XI. Dönem seçimlerine katılmamıştır. 1957-1961 yıllarında Diyarbakır'da bulunan Azizoğlu, bir dönem ticaretle uğraşarak burada bir ecza deposu açmıştır. 1961 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde YTP'den Diyarbakır milletvekili olarak üçüncü defa TBMM'ye seçilmiştir. İsmet İnönü Başkanlığındaki Kabinede (26 Haziran 1962-5 Kasım 1963) Sağlık Bakanlığı görevini yapmıştır. Sağlık Bakanlığı döneminde sağlıkta dönüşüm adı verilen "Sosyalizasyon Kanunu'nu" hayata geçiren Dr.Yusuf Azizoğlu, bu kanunla birlikte, bucak ve köylere Sağlık Ocakları açılmış ve buralarda doktor bulundurma zorunluluğu getirilmişti (Silvan Malabadi Gazetesi, 21 Ocak 2020:1). Bu kanunun, TBMM'de kabul edilmesi ve hayata geçirilmesi için büyük bir uğraş veren Azizoğlu, Türkiye için çok önemli bir olaya imza atmıştı. 1965 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerine Diyarbakır adayı olarak YTP listesinden katılmış ve dördüncü kez milletvekili olmuştur. 3 Mart 1968'de İrfan Aksu'dan boşalan Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanlığına seçilen Azizoğlu, Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde büyük bir çalışma içersine girerek YTP'yi, CHP ve AP karşısında güçlü hale getirmek için parti teşkilatlarını yenilemiş ve bunun için çok uğraş vermiştir.

Dr. Yusuf Azizoğlu, 12 Ekim 1969'da yapılan milletvekili genel seçimlerine beşinci ve son defa katılarak YTP'den Diyarbakır milletvekili olmuştur. Bu dönemde, sağlık sorunlarından dolayı TBMM'de fazla yer alamamıştır. Daha sonra sağlığının giderek kötüleşmesinden dolayı bir basın toplantısı düzenleyerek Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanlığından istifa etmiştir. Milletvekilliği devam ederken 1 Mayıs 1970 yılında vefat etmiştir. 22 Mayıs 1970'de TBMM'nin 85. Birleşiminde ölüm tezkeresi okunmuştur. (Öztürk, 2000: 312).

2. DR. YUSUF (İZZETTİN) AZIZOĞLU, AİLESİ, SİLVAN BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Yusuf (İzzettin)¹ Azizoğlu, 1917 yılında Diyarbakır'ın Silvan ilçesinin Mescit Mahallesi'nde altı çocuklu bir ailede dünyaya geldi. Babası Sadun Efendi, annesi Gülistan Hanım'dır. 1940 yılında İbrahim ve Ganime kızı Behiye Hanım ile evlendi. İkinci evliliğini Mebruke Hanım'la yaptı. Mebruke Hanım'dan Murat (1964), Meral (1965) ve Fırat Yusuf (1968) isminde üç çocuğu vardır.

Yusuf Azizoğlu, çocukluğundan itibaren arkadaşlarını incitmeyen, saygı ve itimat telkin eden, mert ve cesur bir karaktere sahip olduğu ifade edilir. İlköğrenimini Silvan Gazi İlkokulunda yaptı. Buradan 1930 yılında mezun olduktan sonra Diyarbakır Lisesine kaydoldu. Lisede başarılı bir öğrenci olarak 1936 tarihinde mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini kazanarak 1942 yılında bu okulu başarıyla bitirdi. 20 Ekim 1942'de Çanakkale'de yedek subay okuluna girerek tabip teğmen olarak askerlik vazifesine başladı. 16 Mart 1945 tarihinde tabip üsteğmen olarak terhis oldu (Öztürk, 2000: 311). Daha 20'li yaşlarda İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirmiş bir genç olan Dr. Yusuf Azizoğlu, İstanbul gibi önemli bir şehri bırakıp, Diyarbakır'ın Silvan kasabasına gelerek halkına hizmet etmek istiyordu.

Dr. Yusuf Azizoğlu varlıklı bir ailenin çocuğuydu. Diyarbakır ve bölgenin en önemli ailelerinden biri olan Azizoğlu aşiretine mensup ailenin oğlu olsa da alışılmış feodal yaklaşım, değer ve ilişkilerin haricinde, yenilikçi ve aydınlanmacı bir insandı. Hiçbir maddi kaygısı olmayan Azizoğlu'nun en büyük ideali, doğup büyüdüğü memleketine ve orada yaşayan halkına hizmet etmektir. Bu değerlere sahip olan Azizoğlu 1945 yılında vatani görevini bitirdikten sonra aynı yıl memleketi Silvan'a geldi. Burada serbest hekimlik görevini yapmak üzere muayenehane açtı. Bir yıla yakın devam eden bu süreçte, haftanın belli günleri, genellikle kırsal kesimde oturan, maddi durumu iyi olmayan hastaları ücretsiz muayene ederdi. Ayrıca hastaların ilaçlarını da kendisi karşılardı. Kar kış demeden hastalarını muayene etmek için köylere kadar giderdi. Rauf Azizoğlu, Yusuf Azizoğlu ile ilgili anısını şöyle dile getirmektedir; “Şubat ayında yarım metreye yakın kar yağmıştı. Babamdan yani abisinden atı istedi. Babam da ‘bu karda kışta oraya gidilir mi?’ dedi. Dr. Yusuf Bey, abi vallahi bu imdattır. Benden imdat istiyorlar, mecbur gitmem

¹ Meclis kayıtlarında ismi ‘Yusuf Azizoğlu’, nüfus kaydında ise ‘Yusuf İzzettin Azizoğlu’ olarak geçmektedir. (Öztürk, 2000: 311).

lazım. Dr. Yusuf Bey, o zor kış şartlarında zorda kalan insanların yardımına gitti.” (Tigris Gazetesi 11 Şubat 2022:2).

10 Haziran 1945 yılında Silvan Belediye Hastanesi başhekimliği görevine atandı. Dr. Yusuf Azizoğlu, doktorluk mesleğini icra etmenin yanı sıra siyasetle de ilgilenmeye başladı. Kafasında birçok proje vardı. Bunları ilk fırsatta uygulamak istiyordu. Nihayet bu fırsat kendisine sunulmuştu. Silvan halkının büyük desteğini alarak 26 Mayıs 1946’da yapılan yerel seçimlerde Silvan belediye başkanı seçildi. Bu görevi 31 Mart 1950 yılına kadar sürdürdü. Silvan’da belediye başkanlığı yaptığı 4 sene içerisinde Silvan’a büyük hizmetlerde bulunmuş, bu süre içerisinde Silvan’ın birçok sorununu çözüme kavuşturmuştur (Silvan Malabadi Gazetesi, 18 Şubat 2022:1)

Dr. Yusuf Azizoğlu, eğitm ve öğretme önem veren bir insandı. 1947 yılında Silvan’ın Kayadere (Fehende) Köyünde kendi imkânlarıyla bir İlkokul yaptırdı. Kız-erkek ayırımı yapmadan bütün çocukların okumasını teşvik edip, okuma seferberliği başlatmıştı. Daha sonra Silvan’ın tüm köylerine ve komşu ilçelere haber göndererek çocuklarını okula göndermeleri için çağrıda bulundu. Aziz Mehmedoğlu, Dr. Yusuf Azizoğlu ile ilgili anısını şu şekilde anlatıyor; “Azizoğlu’nun okuma seferberliği ile ilgili çağrısına, Silvan halkı başta olmak üzere diğer ilçe ve köyler de olumlu karşılamiş ve halk çocuklarını bir meslek sahibi yapabilmek için okula göndermişti. Bunun sonucunda köyün okuma oranı oldukça yükselmiştir. Köyümüzde doktor sayısı 200’ü geçmiş ve çok sayıda mühendis, avukat, eczacı, öğretmen ve neredeyse her meslekten insanlar yetişmiştir. Bu insanlar arasından Profesör, doçent, belediye başkanı ve milletvekilleri çıkmıştır.” (Tigris Gazetesi, 11 Şubat 2022:2). Su kanalizasyonu ve umumi temizlik işleriyle meşgul olarak Belediye Sağlık Zabıtası Talimatnamesini hazırladı. Yaptığı bu hizmetlerden dolayı halkın takdir ve sevgisine mazhar oldu (Evirgen, 2018: 42).

Dr. Yusuf Azizoğlu, belediye başkanlığı görevine geldiği gibi Silvan’da artık hizmet dönemi başlamıştı. Azizoğlu, Silvan’ın o dönem en önemli su kaynağı olan büyük çeşme suyunun verimli kullanımına dair hesaplamalar yaptı ve fizibilite çalışması sonucunda etkin bir proje hazırlanması talimatını verdi. Bunun üzerine birkaç tekniker, belediye başkanı Dr. Yusuf Azizoğlu tarafından İstanbul’a gönderilmiştir. Bu teknikerler İstanbul Teknik Üniversitesinde 5-6 aylık bir eğitimden sonra Silvan’a dönmüştür. Silvan’a elektriğin gelmesi için çalışma başlatılmıştır. Batıda yani elektriğin kullanıldığı yerlerde genelde büyük santraller kurulmuştur. Ama Silvan’da böylesi bir santralin kurulmasına olanak yoktu. Başta Dr. Yusuf Azizoğlu olmak üzere bu işe gönül vermiş

teknikerler, (bunlardan birisi Turan Koçer Bey'dir) Silvan'a elektriği getirmeye kararlı bir biçimde yaptıkları araştırmalar sonucunda Silvan'da bulunan büyük çeşme suyunu bir yerde toplayıp havuz yapmış ve üzerine de hidroelektrik santral mekanizmasını kurarak elektrik üretmeye karar vermişlerdir. Uzun bir uğraştan sonra 1949 yılında Silvan'a ilk elektrik verilmeye başlanmıştır. Önceleri sokaklar, sonrasında da evler ve haneler aydınlanmıştır. Dr. Yusuf Azizoğlu, ortaya çıkan tabloda büyük çeşme suyunu, dört amaç için kullanmayı öngörmüştür. Bunlar:

- Elektrik enerjisi üretimi
- İçme suyu
- Değirmenler
- Sulama

Silvan'a içme suyunun taşınmasında toprak kanaletler kullanılıyordu. Şehir şebekesi döşenerek daha sağlıklı hale getirilmesi gerekiyordu. 1940'lı yıllarda şehrin ana arterlerine ilk defa demir boru kullanılarak şebeke döşendi. Bu kanaletlerin projesi de gelişigüzel hazırlanmamıştı. Bu kanaletlerin biri Silvan'ın en doğusundan, diğeri en batısından, bir diğeri bahçeler içinden diğeri ise şehir içindeki PTT binasının önünden geçiyordu. Böylece farklı alanlarda kurulan değirmenlerde de kullanılıyordu. Ayrıca Silvan'daki büyük akarsu kaynağından büyük kanallar yapılarak verimli olan toprakların neredeyse tamamında sulu tarım yapıldı. Geriye kalan topraklar da bahçe olarak değerlendirildi. Türkiye'nin en zor yıllarında birçok ilde ve Diyarbakır merkezde elektrik bile yokken bu dönemde Silvan kendisine yetebilecek elektrik enerjisini üretmiştir. Varile benzer borular ile suyun yüksek bir noktadan akıtılıp, türbinlere doğru yönlendirildiği ve pervane gibi kollar ile dönen türbinlerden elektrik üreten küçük bir hidroelektrik santrali kurulmuştur. Jeneratörlere bağlı türbinler mekanik enerjiyi elektrik enerjisine dönüştürmüş ve böylece Silvan için çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. Silvan'a elektrik gelmiştir. Eskiden fanuslar ile yer yer aydınlatılan sokaklar artık elektrik lambalarıyla aydınlatılmaya başlamıştır Dr. Yusuf Azizoğlu, 1940-50'li yıllarda Silvan'ın dağlık kesimlerinde ağaçlandırma çalışması yapmıştır. Bunun sonucu olarak Silvan, Diyarbakır ilçeleri içinde yeşilliğini koruyarak günümüze kadar ulaşan doğa harikası bir ilçe hâline gelmiştir (Tigris Gazetesi, 11 Şubat 2022:2).

Dr. Yusuf Azizoğlu tam bir hizmet insanı idi. Silvan'daki hizmetlerinin arkası kesilmiyordu. Belediye hizmetlerini halk ile paylaşarak yapıyordu. On beş günde bir esnaf ve tüccarları belediyede toplayarak onlara bilgi veriyor ve aynı zamanda onların

düşüncelerini alıyordu. Böylece kolektif çalışma ruhunu Azizoğlu o yıllarda gerçekleştiriyordu. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun namı, yaptığı hizmetler sayesinde Diyarbakır sınırlarını aşmış; bütün bölgeye yayılmıştı. Bu da onun ileride siyasete atılması için büyük bir fırsat olmuştu.

3. ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ SÜRECİNDE DİYARBAKIR, SEÇİMLER VE YUSUF AZİZÖĞLÜ

Siyasi partiler, milletin desteğini sağlamak amacıyla devlet otoritesinin denetimini ele geçirmeye çalışan devamlı ve düzenli bir teşkilata sahip siyasi topluluktur. Ayrıca çağdaş siyasi sistemlerin en mühim faktörlerinden birisi olup demokrasiyi oluşturan büyük bir kuvvettir. Başka bir ifadeyle seçim veya başka yollarla yönetim iktidarını kazanma amacıyla örgütlenen bir insan grubudur (Heywood, 2018: 335). Türk siyasal tarihinde 1946 mühim bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Zira gerek Türkiye gerekse dünyada ekonomik ve siyasal konjoktür gereğince tek partili siyasi yaşamın sürdürülemeyeceği düşünülmüş ve birçok siyasal partinin kurulması Cemiyetler Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklik ile mümkün hale gelmiştir (Erler Bayır, 2011: 47). Çok partili siyasal yaşam ile ileride meydana gelecek olan çok sayıda demokratikleşme reformunun öncüsü olarak adlandırılabilir, tek partili iktidar sonrasında siyasi yaşamda artık çoğulcuğun ön plana çıktığı bir devrim gerçekleşmiştir. İkinci dünya savaşı sonrasında meydana gelen dış ve iç koşulların Türkiye'de çok partili yaşama geçişteki etkisi önemlidir. Demokratik yaşam için mecburi kabul edilebilecek bu gelişme ile hem dışarda hem de içeride hükümetin yeni politikalar uygulaması gerekmiştir. Söz konusu süreç, Türk demokrasi tarihi bakımından da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM'nin 7. dönem konuşmasında 'Meclis'te çok sesliliğin olmamasının demokrasiye sekteye uğrattığını' belirterek âdeti yeni bir partinin kurulmasını teşvik ediyordu. Bu doğrultuda TBMM'de 1 Kasım 1945'te konuşan İsmet İnönü, çok partili siyasi yaşama geçmenin gerektiğini ifade etmiş, sonraki seçimlerin tek dereceli olacağını söylemiş ve özgürlüğe zarar veren hükümlerin giderilmesi talebinde bulunmuştur. İsmet İnönü tarafından demokrasinin müjdelendiği bu konuşmada özetle şunlar dile getirilmiştir:

“Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza edilmiştir... Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik edilerek teşebbüste bulunulmuştur. İlk defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün başarılı olamaması talihsizliktir. Memleketimizin hürriyet ve güvenlik içinde, halk idaresinin bütün şartlarıyla geliştirebilecek bir yolda ilerlediğini inançla söyleyebiliriz. Bu

gelişme için her vatandaşın vazife ve sorumluluk duygusuyla ilgili olması birinci şarttır. Demokrasinin her millet için müşterek prensipleri olduğu gibi, her milletin karakterine ve kültürüne göre birçok özellikleri vardır. Türk Milleti kendi bünyesine ve karakterine göre demokrasinin kendi için özelliklerini bulmaya mecburdur” (TBMM, 1945: 7).

Değişik partilerin kurulmasının ve meclisin çatısı altında demokrasinin olumlu sonuçları olacağını ifade eden İnönü, esasında Cumhuriyet Halk Partisi haricinde bir başka partinin Türk demokrasisine katkı sağlayacağı mesajı vermektedir. Bu doğrultuda yeni bir siyasi parti kurma teklifi ile ilk öne çıkan kişi Nuri Demirağ olmuştur. 18 Temmuz 1945’te MKP’yi (Millî Kalkınma Partisi) kurarak çok partili hayat için önemli bir adım atmıştır (Ahmad, 2010: 29). MKP (Millî Kalkınma Partisi), muhafazakâr ve milliyetçi bir yapıda olmasının yanında devletçiliğin karşısında bir parti stratejisine sahiptir. Seçimler sonucunda MKP önemli bir başarı elde edememiş ve 1958’de siyasi hayatına son vermiştir (Sur, 2008: 16). Çok partili yaşam sürecinin başlamasıyla 1946’da Türk Sosyal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi (1946), Liberal Demokrat Parti (1946) ve Sosyal Adalet Partisi (1946) gibi birçok parti kurulmuş, bunların bir kısmı siyasi hayatına 1958 yılına kadar devam etmiştir. İlk muhalefet kanadı ortaya çıkmış fakat bu parti istenilen düzeyde bir etki yaratamamıştır. Türkiye’de çok partili hayatın daha etkin bir şekilde hissedilmesi ise Demokrat Parti’nin kurulmasıyla gerçekleşmiştir.

3.1. Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve Diyarbakır Teşkilatlanması

2. Dünya Savaşı 1939 tarihinde başlamış ve tarihteki en yıkıcı savaşlardan birisi olarak kabul edilmiştir. Savaşta milyonlarca insan ölmüş, devletler yıkılmış ve ülkeler yanmıştır. Savaşın tam bir “dünya” savaşı olduğu söylenebilmektedir. Çünkü savaşın etkilerini hissetmeyen herhangi bir toplum ya da ülkeden bahsetmek mümkün değildir (Armaoğlu, 2020: 319). Savaşın sona ermesiyle beraber faşist devletler yıkılmaya başlamış ve onların yerini daha demokratik bir yönetim sistemi almıştır. Birleşmiş Milletler’in San Francisco’da 1945’de kurulmasıyla beraber demokrasi daha işlevsel ve evrensel bir hal almıştır (Yalçın, 2012: 534). Savaşın ortaya çıkardığı yoksulluk, açlık ve kaos dünyanın en önemli sorunu haline gelmiştir. Türkiye de dâhil olmak üzere ülkelerin hepsinin ekonomileri mahvolmuş, çoğu insan açlık sınırına dayanmıştır. Savaş sırasında ithalat hacmi düşmüş ve tarımsal üretimde ve kamu kesimindeki harcama artışları ve talep baskılarının artması görülmüş yani makro iktisadi denge ve dengesizliklerin arz yönünde meydana getirdiği daralmalar da enflasyon sürecini hızlandırmıştır (Tezel, 2020: 309).

Türkiye’de savaş nedeniyle alınan tedbirler halkın zorlanmasına yol açmış, askere genç nüfusun alınmaya başlanması da üretimin nerdeyse durmasına yol açmıştır. TBMM tarafından kabul edildikten kısa bir süre sonra Milli Koruma Kanunu, 19 Şubat 1940 tarihli hükümet toplantısında alınan karar uyarınca uygulamaya konulmuştur (Koçak, 2020: 388). Dönem içerisinde uygulama imkânı bulunan MKK (Millî Koruma Kanunu) ile uygulamaya geçen ekmek karnesi sistemi halkı zor durumlara sokmuştur. Vatandaşın temel gıda maddesi olan ekmek dağıtım ve imalatında yetersizliklerin ortaya çıkması ve karaborsanın giderilmesi için 1942 Ocak ayında ilk olarak Ankara’da ve hemen ardından İstanbul’da ekmek karnesi uygulaması başlatılmıştır (Boratav, 2019: 101).

1945’de Batı bloğunun zaferiyle Dünya Savaşı’nın bitmesiyle beraber tüm dünyadaki gibi ülkemizde de yeni bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana yalnızca iki dönem çok partili iktidar olmuş, onun dışında devlet hep tek parti tarafından yönetilmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın ağır şartlarıyla beraber ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca 27 yıllık tek parti yönetimi halkta bıkkınlık ve yorgunluk yaratmıştır. Parti içindeki muhalefet ve karmaşa da siyasi ortamda önemli problemlere yol açmaktadır. Türkiye’de savaş kazanan batı blok da olsa bile, tüm sorunlar çözülmemiştir. Çünkü Türkiye, SSCB ve ABD olmak üzere savaş zaferle bitiren iki güç arasındaki çıkar çatışmasından olumsuz etkilenmiştir. Bu kutuplaşmada Türkiye Demokrasi Cephesi’nde yerini alırken, otoriter eğilimleri durdurmaya çalışmıştır. Bu da demokrasiye gerçek anlamda geçmesini gerektirmiştir. SSCB’nin Türkiye’nin güvenliğini tehdit ettiğinin düşünülmesi bu geçişte oldukça etkili olmuştur. Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında imzalanan “Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması’nın savaş sürecinde meydana gelen önemli değişiklikler sebebiyle yenilenmemesi hususunu Türk Moskova Büyükelçisi Selim Sarper’e bildirmiştir (Sander, 2020: 252). Aslında Sovyetler Birliği ile ilgili sorunlar ve şüpheler savaşın başlarında ortaya çıkmıştır. SSCB ile 1939 sonbaharında karşılıklı yeni bir yardım paktı imzalamak için Moskova’ya yolculuk eden Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Sovyet temsilcinin boğazların ortak savunulması ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde değişiklik yapılması gibi isteklerde bulunması üstüne ülkeye geri dönüş yapmış ve Kurtuluş Savaşı esnasında başlayan Sovyet-Türk dostluğu bozulmaya başlamıştır. Türkiye’nin, destek olunmadan içinde bulunduğu durumdan çıkması zor olmuştur. Batı bloğundan kendisine destek verilmesi gerekmiştir. Bu sebeple savaşın sona ermesiyle beraber Türkiye Batı’da egemen olan demokrasi anlayışını kendi rejimine uyarlama mecburiyeti duymuştur. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana çok partili siyasi

yaşam amaçlanmış ve en uygun zaman kollanarak geçiş yapılması beklenmiştir. Yaşanan bu olaylar geçiş hız kazandırmıştır. Öte yandan CHP içerisindeki muhalif kanatta bu duruma dayanarak sesini artırmaya başlamıştır. Bu bağlamda hem muhalefet hem de iktidar tarafından ciddiye alınan ve tek parti döneminin sonunu sembolize eden bir muhalefet partisi Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da kurulmuştur (Koçak, 2020: 181).

DP’nin kuruluşunu Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’na olan muhalefete bağlayanlara karşı Sina Akşin, bunu mübahase yapanların mübalağa yaptıklarını belirtmiş fakat Demokrat Parti’nin kurulması ve yaygınlaşması aşamasında yukarıdaki durumun bir hayli mühim bir katkısı olduğuna değinmiştir (Akşin, 2017: 243).

Kemal Karpat, DP’nin kuruluşunu “Demokrat Parti’nin serbest tek dereceli seçim ile halkoyuna dayanarak iktidara gelmesi, Türkiye’nin ve Türklerin tarihinde başlı başına büyük bir inkılaptır.” şeklinde değerlendirmiştir. Yaptığı değerlendirmede Karpat ayrıca DP’nin seçim başarısının bir kısım okumuşların, serbest meslek erbabının, esnaf ve küçük tüccarın oyları nedeniyle olduğunu belirtmektedir. Bugün “orta direk” denen ve gelişmekte olan zümrenin gerçekleştirdiği bu seçim becerisi aslında senelerdir süregelen tek partili hayata karşı birikmiş şikâyetlerin bir karşılığı olup, değışen toplumun geleceğe dair özlemlerini de ifade etmiştir. İki büyük parti ile devam eden Türk demokrasisi 1950’de sağlam bir temele oturmuş gibi gözükmiştir (Karpat, 2012: 169).

Demokrat Parti’nin oluşturulmasını sağlayan hareket, 1945 yılı bütçe görüşmeleri esnasında Toprak Reformu Kanun tasarısının meclisteki görüşmelerinde kendini gösterdi. Buna göre topraksız olan veya toprağı yeterli derecede olmayan çiftçilere toprak verilmesini, toprağı işleyerek geçimlerini tarımla sağlayan çiftçilere toprakları üzerinde tarımsal işletmeler kurarak yayılmasını ve toprağı olan çiftçilerin artmasını, arazilerin belli ellerde toplanması ve böylece fazla büyümelerin önüne geçilmesi hükümleri getirmiştir. Hükümetin toprak reformuna ilişkin önerisi içerisinde Adnan Menderes, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Emin Sazak gibi kişilerin de yer aldığı büyük arazi sahipleri arasında ciddi tartışmaların gerçekleşmesine sebep olmuştur. (Eroğul, 2019: 13).

Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar 7 Haziran 1945’te Cumhuriyet Halk Partisi Merkezine verdikleri ve Türk demokrasi tarihine “Dörtlü Takrir” adıyla yer alan teklifi sunmuşlardır. Bu takrir sonrası Celal Bayar hariç diğerk üç vekil partiden ihraç edilirken Celal Bayar da aldığı bir kararla önce vekillik’ten sonra da Cumhuriyet Halk Partisi’nden istifa ettiğini açıklamıştır. İstifanın ardından basına bir demeç veren Bayar, yakında yeni parti kurulacağını söylemiştir. 4 Aralık’ta Celal Bayar’ı

yemeğe davet eden İsmet İnönü kendisiyle konuşmuştur. İktidar partisi ve devlet başkanından izin alan müessisler 7 Ocak 1946'da nihayet resmi olarak Demokrat Parti'yi kurdular (Eroğul, 2019: 16). Partinin kuruluşuyla beraber ülkede heyecan uyanmış ve farklı bir atmosfer oluşmuştur. Çünkü 27 senedir tek partili sistem vardır ve halk tek partinin totaliter ve baskıcı yönetiminden rahatsız olduğu için farklı arayışlara yönelmiştir. Demokrat parti büyük toprak sahiplerinden ilçe eşrafına ve şehirlerin büyük iş adamlarına kadar halkı manevi ve maddi baskı altında bırakanların teşkilatı olmuş ve CHP'nin totaliter idaresine karşı; aydın, esnaf, işçi, köylü ve bunların arasında CHP'den farklı sebeplerle uzaklaşanların birlikte isyanları gerçekleştirmiştir. Parti'nin yönetim kadrolarına da bünyesine uygun olan demokrasi inanırları, yalnızca şahsi çıkarlarını kovalayanlar ve başka ideolojileri inananlar girmişlerdir (Ağaoğlu, 1967: 63). Üstüne de ikinci dünya savaşı yaşanınca yeni parti kuruluşu kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle DP kurulmuş ve seçimlere katılmıştır. Parti grup sözcüsü olarak Adnan Menderes ve Başkan olarak Celal Bayar seçilmiştir.

DP'de iki ana görüş etrafında şekillenen bir program ön plana çıkmıştır. Parti siyasi olarak ülkede demokrasinin geniş ölçüde ilerlemesini amaçlamıştır. Partinin temelinde temel hak ve özgürlükler önemli yer kaplamıştır. Buna ek olarak seçim güvenliği üstünde durulmuş, tek dereceli seçim sistemi isteğinde bulunulmuş ve dernek kurma özgürlüğüne vurgu yapılmıştır. Ekonomik faaliyetlerde sermaye ve özel girişimin esas olduğu belirtilmiştir. Parti tarafından laiklik “dinsizlik” olarak ele alınmamış ve diğer özgürlükler kadar din özgürlüğünün üzerinde de durulmuştur (Koçak, 2020: 181). DP kurulunca özellikle batı bölgelerinde teşkilatlanarak halktan büyük bir destek almıştır. İlk senelerde Demokrat Parti gücünü basit köylülere kadar tüm toplumsal kesimleri içine alan halk kitlelerinden almıştır (Karpas, 2017: 488). İktidar partisinden memnun olmayanların bir araya gelme yeri olan Demokrat Parti isminden de anlaşılacağı gibi demokratikleşmeyi sağlamayı amaçlamıştır (Akşin, 2004: 226). İlk günlerden itibaren parti halk içinde “Demir Kırık” olarak anılmıştır (Aydemir, 1998: 127). DP, kuruluşundan sonraki 45 gün içerisinde 26 şehirde ve 75 kaza’da parti teşkilatını tamamlamıştır (Yücel, 2001: 52).

3.1.1. Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti İlişkisi

Türkiye'nin ilk siyasi partisi olan CHP, 23 Ekim 1923'te kuruldu. Vilayet-i Şarkiyeye’de teşkilatlanması düşük bir seviyede olan CHP'nin bölgedeki parti teşkilatlarının çoğunluğu Şeyh Said Ayaklanması'ndan sonra kapatıldı. Bölgedeki Kürt nüfusunun

çokluğu, feodal sistemin olması ve parti teşkilatının yaslanacağı kuvvetli bir devlet resmiyeti'nin olmaması, Vilayat-ı Şarkîye'deki CHP örgütlerinin kapatılmasının nedenleri arasında zikredilebilir (Çağlayan, 2014: 45). Diyarbakır başta olmak üzere Tunceli, Muş, Mardin, Hakkâri, Elazığ, Bitlis, Bingöl, Ağrı, van ve Urfa şehirlerinde CHP'ye ait bir parti teşkilatı mevcut değildi. Cumhuriyet'in 15. senesinde dahi bu kentlerde CHP teşkilatı kurulmuş değildi. 26 Aralık 1938'de Ankara'da CHP Birinci Olağanüstü Büyük Kongresi gerçekleştirilmiş ve bu şehirlerin delegeleri, bu kurultaya katılmamış, şehirler milletvekilleriince temsil edilmiştir (Koçak, 2018: 157). Bu illerdeki parti işleri umumi müfettişlik bünyesinde görülüyordu. CHP milletvekili ve partinin ileri gelenleri bölgeyi ziyaret edip genel merkeze raporlar sunarlardı. Bu raporlarda bu on iki ilde CHP'nin teşkilatlanması ile ilgili tavsiyelerde bulunurlardı. CHP'nin buralarda teşkilatlanması, parti içindeki muhaliflerin ayrılıp Demokrat Parti'yi kurmaları sonucu başlamıştır. Bu gelişmeler akabinde CHP, Diyarbakır'da ilk kongresini 1945 yılında yaptı. DP kurulduktan hemen sonra doğu illerine ağırlık verip bu illerde teşkilatlanmaya başladı.

Demokrat Parti'nin kuruluş aşamasında Celal Bayar, İsmet İnönü ile birkaç defa Çankaya'da buluşarak, kurulan parti hakkında bilgi alışverişinde bulunmuştu. Bu müzakerelerden birinde partilerin Doğu ve Güneydoğu'da teşkilatlanmasına karşı olduğunu ifade eden İnönü, CHP'nin bölgede bulunan teşkilatlarının lağvedilmesini ve Demokrat Parti'nin bölgede teşkilat kurmamasını talep etmiştir. İnönü, bölgede yaşayan vatandaşların “ateşli” ve “vuruşkan” olmaları sebebiyle bölgede partiliğin milli birliğe zarar vermesinden kaygı duyduğunu belirtmiştir. İnönü'nün damadı olan Metin Toker ise Celal Bayar'ın CHP teşkilatının lağvedilmesi durumunda dahi yeni partinin teşkilatının olmaması durumunda bölgede tam manası ile etkisiz kalacağı gerekçesi ile İnönü'nün bu talebini reddettiğini ifade etmektedir (Ertem, 2017: 170). Doğuda Demokrat Parti'nin ilk teşkilatlandığı yer Diyarbakır olmuştur. CHP'nin tüm engellemelerine rağmen DP, 10 Temmuz 1946'da Diyarbakır'da il örgütünü oluşturmuştu (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya:490,01 Fon:365 Kutu1536 Sıra 1. Sonraki arşiv kaynakları kısaltılarak verilecektir.). DP'nin Diyarbakır kurucularının çoğu daha önce CHP'nin Diyarbakır teşkilatında görev alan kişilerdi.

1946 Seçimlerinin arifesinde, Demokrat Parti 39 şehirde parti teşkilatı kurmuştu. Bunların içinde Diyarbakır'da bulunmaktaydı (BCA, 490.01/284.1141.2). 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilen seçimlere Diyarbakır'dan iki adayla giren Demokrat Parti, bir milletvekili bile çıkaramamıştır. Seçim sonrasında ise yurdun her köşesinde özellikle

Diyarbakır'da da çalışmalar hızlandırılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'ndeki mevcut sorunlar ile bölgedeki ilgisizliğe karşın Diyarbakır'da ve ilçelerde hızla teşkilat yapısı kurmaya başlayan DP'nin 1947 yılında açılan şubeleri ve bu şubelerin idari üyeleri şunlardır:

Merkez İlçesi

Başkan: Nazım Önen

Üyeler: Kamil Tayşı, Nazım Göksu, Etem Olcay, Nuri Onur, Selim Telli, Kemal Güneli, Emin Topalan, Ramazan Cananoğlu.

Eğil İlçesi

Başkan: Muharrem Altuntan

Üyeler: Ali Ayna, Mehmet Okyay, Mahmut, Mehmet Kılıç, Baki Batur.

Eğil İlçesi Dicle Bucağı

Başkan: Fevzi Karakoç

Üyeler: Sait Karakaş, Şevket Karakaş, Eyüp Sancar, Eyüp Aydın.

Ergani İlçesi

Başkan: Fehmi Yavuz

Üyeler: Hayri Karakoç, Sabri Tatlıcan, Harun Yüksel, Feyzullah Akgün, Mehmet Rıza Gülbek.

Lice İlçesi

Başkan: Ahmet Erdoğan

Üyeler: Asım Sonsuz, Sabri Bilal, Hamit Kuş.

Lice İlçesi Hani Bucağı

Başkan: Hasan Bora

Üyeler: Bedri Benek, Abdullah Güneç, İsmail Aydın, Heybet Kanhar.

Çermik İlçesi

Başkan: Bedri Ekinci

Üyeler: Mehmet Abacı, Zülfikar Yıldırım, Şakir Demir, Zühtü Özen, Süleyman İpek.

Çınar İlçesi

Başkan: Mehmet Altunakar

Üyeler: Abdürrahim Uçar, Mehmet Kartal, Veysi Gül, Mehmet Aydınsoy.

Bismil İlçesi

Başkan: İrfan Altuğ

Üyeler: Terzi Kemal, Tahir Kalkan, Hamza Budak, İzzettin Köksu, Nalbant Davut, Mustafa Aslanboğan

Silvan İlçesi

Başkan: Ahmet Akülke

Üyeler: Mustafa İpek, Muhittin Karaer, Şefik Özer, Abdo Yürük, Ahmet Demir, (Akçay, 2013: 54-56).

Demokrat Parti'nin Doğu vilayetlerinde teşkilatlanması, CHP'nin içinde büyük bir endişeye ve karamsarlığa yol açtı. Buna bir misal 1947'de Demokrat Partinin bir üyesi olan Hamit Demir isimli bir vatandaş Çınarın Şükürlü köyünde şube açmıştır. Bundan rahatsızlık duyan CHP İl teşkilatı ise aynı köyde aynı tarihte başka bir ocak açmıştır. Ocak başkanlığına da aynı köyden Ali Demirel'in başkan olması kararlaştırılmıştır (BCA, 490.01.439.1819.2.6.).

DP ile CHP anlaşmazlığının Diyarbakır'ın bir başka ilçesi olan Erganide de tezahür etmiştir. Şöyle ki CHP seçim propagandası için bazı ilçeleri ve vatandaşların yoğun bir şekilde bulunduğu kahvehanelere de pankartlar asmıştı. Bu durumdan rahatsız olan ve DP li olduğu iddia edilen Ahmet İhsan Barlas bu afişlerden birisini yırttı. Bu cürmü cezasız bırakmak istemeyen CHP'nin baskıları sonucu adı geçen vatandaş üç gün nezarete tutuldu. Ayrıca cumhurbaşkanına yönelik işlediği hakareten dolayı aynı kişi ile ilgili bakanlıkça takibat başlatıldı (BCA, 490.01.439.1819.2.14).

CHP, Demokrat Parti'yi hem gericilikle hem de kaos yaratmakla suçluyordu. Ayrıca ülkenin doğusundaki insanların demokrasiden anlamadığını ileri sürüyordu. Bununla ilgili olarak CHP Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın Şubat 1949'da Aydın Halkevi'nde yaptığı konuşma CHP'nin doğudaki bölge insanlarına bakış açısını iyice gözler önüne seriyordu. İncedayı konuşmasında özetle şunları söylemiştir:

“Demokrasi birdenbire doğarsa anarşi ve diktatörlük doğar. Memleket o zaman zarar görür. Demokrasi sulh şartları içinde bahar güneşi gibi doğmalıdır. Doğu vilayetlerinde millet cahildir. Okuyup yazma bilmemektedirler. Türkçe konuşamamaktadırlar. O ahaliyi gezerken mektep talebelerinin tercümanlığıyla zorlukla anlaşılabildim. Seçimin yapıldığı günlerde jandarma vasıtasıyla tedbir almazsak o cahil halk reylerini Hasoya, Memoya verir. Kimsenin buna vicdanı elvermez” (Akdağ, 2007: 202).

Sinop milletvekili tarafından sarf edilen bu cümleler başta doğu illeri de dâhil olacak şekilde bütün demokrat parti teşkilatlarınca tepkiyle karşılanmıştır. Doğulu üniversite gençliği ilk tepkiyi verenlerden olmuştur. Doğudaki birçok vilayette

milletvekilini protesto eden mitingler yapılmış ve Diyarbakır'da gerçekleştirilen mitingte Demokrat Parti Diyarbakır İl yönetimi tarafından İncedayı'ya aşırı bir tepki gösterilmiştir (Çağlayan, 2012: 84).

Diyarbakır, DP için ayrı bir öneme sahipti. Onlara göre DP'nin Diyarbakır'da başarılı olması doğudaki diğer şehirlerde başarılı olmanın temel koşuluydu. Demokrat Parti'nin Diyarbakır çalışmaları genellikle DP'nin kurucuları tarafından yapılıyordu. DP, Diyarbakır il başkanı olan Nazım Önen, Dr. Kemal Tayşi ve Dr. Yusuf Azizoğlu, teşkilatın çalışmalarına katılıp azaları bir araya getirmek için çalışıyorlardı. Demokratların Diyarbakır'daki örgütlenmelerini tamamlamaları Halk Partilileri tedirgin etmiştir. DP, Haziran 1948'de Diyarbakır'da Genel Başkan Celal Bayar, Kayseri Milletvekilleri Fikri Apaydın ve Kâmil Gündeş olmak üzere yirmi bine yakın insanın iştirak ettiği coşkulu bir gösteri yapıldı (Çağlayan, 2014: 68). Mitingden sonra DP il başkanı Nazım Önen, "Diyarbakır'da yaşayan insanların taleplerinin olduğu mektubu" İsmet İnönü'ye göndermiştir (Bkz. Ek 1). 28 Haziran 1948 tarihli mektubun mefhumunda şunlar yer almaktadır:

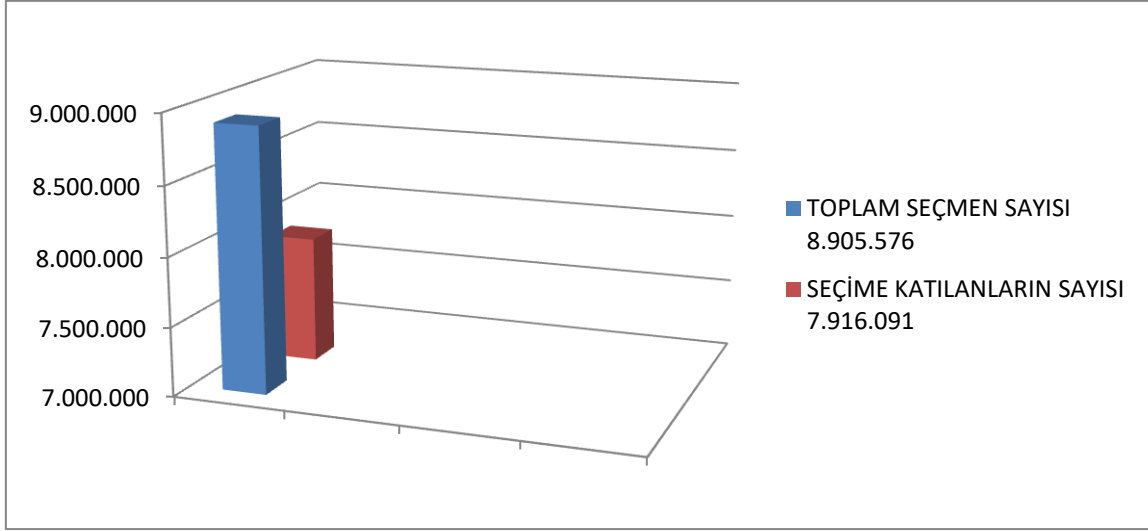
1. Zamanın aşmasıyla kudret ve tesirini tamamen kaybedip ayakta duramayacak bir hâle gelmiş olan memurun muhakematı hakkındaki kanunun ya yürürlükten kaldırılması veyahut zamanın icaplarına ve demokrasi rejimine uygun bir hâle getirilmesi."
2. 12 Temmuz 1947 bildirgesi aslına uygun olarak işlettirilmesi.
3. İktisadi buhranla ciddi bir surette mücadele yapabilecek, hayatı ucuzlaştıracak, devlet vergilerini halkın bünyesiyle ölçecek, milletin yükünü hafiflettirecek kudret ve kabiliyetli bir icra kuvvetinin iş başında bulundurulması.
4. Bakımsızlık yüzünden bomboş, bozkır bir hâle getirilmiş olan altın ovalarımızın, münbit ve mahsuldar topraklarımızın kıymetlendirilmesi, Türk köylüsünün hakiki ve tam manasıyla bir efendi hâline getirilmesi.
5. Okullarda din ve ahlak derslerinin Türk çocuklarına okutulması.
6. "Hâkimiyetin; kitaplarla, yazılarla, salonlara asılan levhalarla değil; hakiki manasıyla kayıtsız ve şartsız milletin olmasıdır
7. Halkın seçme ve seçilme özgürlüğünün önüne geçilmemesi.
8. Kendilerini halktan üstün gören şahıslara yönetim mekanizmasında makam ve mevki vermekte itina edilmesi.
9. Adil ve tarafsız seçim yapılması (BCA, 030.01.40.241.10.2).

Bu miting, Diyarbakır halkının DP'yi ne kadar özümsemiğini göstermektedir. Demokrat Parti'ye bu ilginin fazla olmasının birden çok nedeni vardır. Bunlardan en önemlisi, yıllardır iktidarı elinde tutmasına rağmen CHP'nin doğruya gerekli önemi vermeyip buralarda teşkilatlanmaması ve halka karşı duyarsız olmasıdır.

3.2. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları

DP'nin kurululuştan itibaren üzerinde en fazla önem verdiği mesele seçim kanununun hafifletirilmesidir. 1949 Aralık'ta CHP ve DP'nin gayretleriyle Meclis'e seçim ile ilgili bir yasa getirilmiş ve DP'nin istediği şekilde yasalaşması 16 Şubat 1950'de olmuştur. Seçim kanununun kabul edilmesinden sonra TBMM 24 Mart'ta yeniden toplanmış ve 24 Mayıs'ta genel seçimlerin yapılmasında karar kılarak 8. Dönem meclisi fesh etmiştir (Açııcı, 2009: 81). Meclisin kapanmasından sonra muhalefet ve iktidar 1950 milletvekili genel seçim kampanyasına başlamıştır. Muhalefetin radyodan faydalanması yeni seçim kanunu ile mümkün olmuş ve DP radyodan 8 Mayıs 1950'de seçim beyannamesini duyurmuştur. Kampanya boyunca DP, CHP'nin politikalarını eleştirmiş ve kendileri iktidar oldukları zaman özgürlük ve hakları genişleteceklerini, bürokratik devlet anlayışının tasfiye edilebileceğini, devlete ait şirketlerin özel sektöre aktarılacağını ve ekonomide liberal bir politika takip edebileceklerini vurgulamıştır (Bingöl ve ark., 2005: 9-10).

1950 Mayıs ayında yapılan genel seçimde iki tarihi özellik ön plana çıkmıştır. Bu özelliklerden birincisi güvenli bir seçim yasasının onaylanması ve oy kullananların kendilerini temsil edenleri seçmesidir. İkincisi ise siyasetçilerin kapalı salonlarda yaptığı toplantıları bırakarak köylere giderek halkla yakın temasta olmaları ve iç içe olmaya çalışmalarıdır (Çolak, 2002: 1437-1438). Tek parti döneminde ortaya çıkan sorunlardan etkilenen gruplar, 1950 seçimlerinde CHP'ye tepki göstermiş ve önemle vurgulamak gerekirse 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sorunlar ve bu sorunların toplumun her kesiminde olumsuz bir şekilde hissedilmesi CHP'nin aleyhinde tepkilere yol açmıştır. Diğer bir taraftan Demokrat Parti tarafından ülkede bucak-ocak örgütleriyle milletle bütünleşmenin gerçekleşmesi ve gazetelerin ciddi bir kısmının Demokrat Parti'ye destek vermesinden dolayı CHP, istediği şekilde propaganda yapamamış ve halktan yeterli desteği görememiştir (Çavuşoğlu, 2009: 266).

Şekil 1. 14 Mayıs 1950 genel seçim katılımı (URL-3)

Şekilde de görüldüğü gibi 1950 seçimlerine halkın katılım oranı % 90'a yakın bir oranda gerçekleşmiştir.

Tablo 1. 1950 milletvekili seçimlerinde parti bazında oy ve milletvekili sayıları (Yücer, 2016: 159)

	DP	CHP	MİLLET P.	BAĞIMSIZ
Aldığı Oy	4.242.831	3.165.096	240.209x	267.955
Oy Oranı	% 53.59	% 39.98	3.03	3.40
MV Sayısı	408	69	1	9

1950 yılı seçim sonuçlarına göre DP 408; CHP 69, MP 1 ve Bağımsızlar 9 milletvekilliğine sahip olmuşlardır. 1950 seçimlerine giderken yaşanan gelişmeler DP adına olumlu olmuştur. Diyarbakır'da iyi bir şekilde teşkilatlanıp Diyarbakır halkının saygı duyduğu ve sevdiği kişileri milletvekili adayı yapan DP, daha önce CHP'nin Diyarbakır'da yaptığı hatalara düşmemiştir. Diyarbakır halkının seçimde oy kullanması hem basın yayın yoluyla halka bildirilmiş hem de DP Diyarbakır teşkilatı tarafından halk bilgilendirilmiştir. 1950'de yapılacak seçimlerde iyi bir sonuç almak için Diyarbakır'a gelen Celal Bayar da bu faaliyetlere katılmıştır. Celal Bayar'ın Diyarbakır'da yaptığı mitinge büyük bir katılım olmuştur. Bu da ister istemez CHP'de rahatsızlık göstermiştir.

Seçim öncesinde Diyarbakır'da politik ortam dikkate alındığında, şehrin genelinde genel olarak DP teşkilatlanmasının tamamlandığı görülmektedir. Örneğin 1950'nin başlangıcına dek Kulp ilçesinde ve başka bölgelerde DP teşkilatı kurulurken ilçenin hemen hemen yarısı bu partiye üye olmuştur. Silvan'a bağlı Hazro bucağında ve başka birkaç

bölgede DP teşkilatı canlanmış, Lice kazasına bağlı bucak ve köylerde; Eğil ilçesi bucak ve köylerinde parti teşkilatı ikiye katlanmıştı.

CHP Doğuda güç sahibi olmasına rağmen ciddi manada DP'den çekinmiştir. Bunun temel nedeni ise CHP içinde mevcut olan hizipçilikten ziyade demokratların nüfuzlu ailelerin hemen hepsini kendine çekmesidir. 14 Nisan 1950'de CHP Diyarbakır Bölge Müfettişliği görevinde bulunan Hikmet Fırat, CHP merkezine yolladığı mektupta Demokrat Parti'nin bölgedeki feodal güçlerin desteğini aldığını ve bunların bu partiye büyük bir ilgi duyduklarını belirterek bunun seçimlerden önce büyük bir risk olduğunu belirtmiştir.

“Diyarbakır'ın durumu iki yıldan beri muhtelif raporlarımı arz ettiğimden başka bir değişiklik göstermemiştir. Muhalefet namına garptan affedilerek gelen zümre ile koyu ırkçı ve iftiracı zümre ve arazisi ellerinden kanunların muhtelif yollarla alındığı ağalar ve derebeyi zümresiyle, isyan dolayısıyla babaları ve dayıları kanun yoluyla idam edilmişleri ve şeyhleri bulmaktayız. Bu irticacı ve intikamcı zümrelerin her türlü nizam asayişini bozmaya yeltenecekleri de her an memul ve beklenmektedir. Şeyh Sait isyanını idare eden Şeyh Şemsettin tahakkuk eden suçlarından ötürü hükmen idam edilmiştir. Bu adamın oğlu bulunan ve şimdiye kadar Uşak'ta oturan Şeyh Heybetullah, DP partisinin davetiyle Diyarbakır'a gelerek, DP adına milletvekili adayı gösterilmiştir. Bu zata Silvan, Bismil, Kulp ve Lice kazalarında kayıtsız şartsız bağlı müritler vardır. Bu köylerde müritleri ve sofileri vasıtasıyla Demokrat Parti'ye girmelerini tebliğ etmekte ve dini ve şeraiti ihya edeceğini ve babasının türbesini yaptıracığını telkin etmektedir (BCA, 365.1537.1.28).”

CHP, Diyarbakır Bölge Müfettişi Hikmet Fırat, genel sekreterliğe yolladığı 17 Nisan 1950 tarihli başka bir raporda ise DP adaylarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Koyu ırkçıların başında gelen ve garptan Diyarbakır'a gelmiş bulunan Cemil Paşaların damadı olup halen DP Diyarbakır milletvekili adayı olan Mustafa Ekinci ile yine garptan gelen Silvan kazasından aziz oğullarından Hüseyin Ağa'nın kardeşi Dr. Yusuf Azizoğlu vardır. Bunlar her yerde mahalli dille konuşur ve betahsis köylünün hoşuna giden bu dille de emellerini yayarlar ve fikirlerini kusarlar. Bunu daha ileri götürerek Silvan ilçe seçim kuruluna DP başkanı müracaatla köylerde miting yapmak üzere, köylünün anlayacağı bir dille yani Kürtçe ile propaganda yapmasını resmen yazı ile istemiştir (BCA, 365.1537.1-19).”

DP, toplumu sosyolojik bakımdan oldukça iyi şekilde analiz ederken CHP halkın önemsediklerine hassasiyet göstermemiştir. 1950 yılı Nisan ayında Diyarbakır bölge müfettişliğine gönderdiği bir raporda CHP Silvan ilçe idare heyeti başkanı Yümnü Üstün, köylerde DP tarafından yapılacak mitinglerin köylülerin anlayabilmesi için Kürtçe olarak yapılmasını talep etmiş, ancak CHP'lilerden müteşekkil ilçe seçim kurulu DP'nin bu teklifini geri çevirmiştir (BCA, 365.1537.1-20). CHP halkın istek ve taleplerini fark edemezken DP Diyarbakır'ın pek çok bölgesinde yaptığı toplantılarda şu propagandayı yapmıştır:

“Babalarımızın haksız ölümlerinin hesaplarını sorma günüdür. Bizi yerimizden, yurdumuzdan eden ve garba süren bu hükümete itimat etmeyeceğiz. Din elden gitmiştir, bugün C.H. Partisi ve onun hükümeti ezani Muhammediyi de okutmuyor. Okuyanları hapsediyor. Din elden gitti. DP’nin kitabı Kuranı Kerim’dir. Kuran’a inananlar bu partiye oylarını versinler. Dinsiz olanlar ve gâvur olmak isteyenler C.H. Partisine rey vereceklerdir.”

Özellikle Şeyh heybetullah’a bağlı bulunan sofi ve müritler kendi bölgeleri olan Lice, Kulp, Silvan ve Bismil’de gizlice bu telkinlerde bulunmakta, köylülere etkilemekteydiler (BCA, 365.1537.1-17). Seçimlere yaklaşılrken Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Faaliyetlerine hızlı bir şekilde devam edip Diyarbakır’daki vekillerini şu şekilde belirlemiştir:

DP Diyarbakır Milletvekili Adayları (BCA, 030.10/77.510.10/2)

- 1.Yusuf Kamil Aktüğ
2. Ferit Alpiskender
3. Dr. Yusuf Azizoğlu
4. Mustafa Remzi Bucak
5. Mustafa Ekinci
6. Nazım Önen
7. Dr. Kâmil Tayşi

CHP Diyarbakır Milletvekili Adayları (BCA, 030.10/77.510.10/2).

1. Vedat Dicleli
2. Cavit Ekin
3. Feyzi Kalfagil
4. Osman Ocak
5. Vefik Pirinçcioğlu
6. İ. Hamit Tiğrel
7. Şeref Uluğ

Diyarbakır Bağımsız Milletvekili Adayları (BCA, 365.1537.1-9)

1. İsmail Sefa
2. Osman Şefik Özçınar
3. Salih Rüştü Karabarut
4. Sami Tekiner

Demokrat Parti tarafındna aday gösterilen kişiler bazında yapılan değerlendirmeler, Diyarbakır’da ve diğer doğu illerinde DP’nin seçim stratejisini meydana getirmektedir.

Adaylardaki özelliklere dikkat edildiğinde önemli bir kısmının Kürt kökenli olduğu, değerlendirmeler yapabilecek kişiler olduğu, yerel eşraftan oldukları, halk tarafından değer verilen kişiler olduğu, oy potansiyeline sahip kişiler olduğu dikkat çekmektedir (İlyas, 2019:22-25).

Tablo 2. 1950 Milletvekili genel seçimlerinin Diyarbakır sonuçları (URL-3)

Diyarbakır 1950 Seçimleri		
Kayıtlı Seçmen	114.487	
Oy Kullanan Seçmen	103.246	
Geçerli Oy	...	
	Demokrat Parti	CHP
Alınan Oy Sayısı	53.691	48.000
Alınan Oy Oranı	% 52.8	% 47.2
Milletvekili Sayısı	7	-

Ülke genelinde olduğu gibi Diyarbakırda da DP büyük bir zafer elde etmiştir. Yapılan seçim sonucu Diyarbakır'dan 103 bin 246 kişi oy kullanırken 48.000 kişi oyunu CHP'ye 53.691 kişi de DP'ye vermiştir. Diyarbakır'da en fazla oyu DP'nin, Diyarbakır listesinden gösterilen yedi adayın hepsi kazanmış, diğer partiler ise Diyarbakır'dan vekil çıkaramamıştır CHP'ye ise yalnızca 48 bin kişi oy vermiştir (Aslan, 1992: 57).

Demokrat Partililer, 1950 genel seçimlerinde Diyarbakır'da güçlü bir şekilde teşkilatlanarak seçimi kazanabileceklerini düşünmekteydi. Bu yüzden Nazım Önen, Kamil Tayşi, Yusuf Azizoglu, Mehmet Remzi Bucak gibi isimler Diyarbakır ve kazalarında DP'nin 1950 genel seçimlerinden başarılı bir şekilde çıkması için yoğun bir çalışma içine girdiler. Bu adaylar seçmeni üç görüş üzerinde ciddi manada etkilediler: Din, aşiretçilik ve toprak. Bu üç görüş, Diyarbakır halkının Demokrat Parti'ye yönelmesine etkisi çok oldu.

Sonuç olarak Diyarbakır'daki bürokrat ve yerel yöneticiler; halkın içine karışarak, onların nabzını tutarak Demokratların 1950 genel seçimlerinde başarılı olacaklarının izlenimini almışlardır. Yapılan bu seçimlerle Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisine göre toplam yedi sandalyenin tamamını elde etmiştir. Bu başarının mimarlarından biri de Dr. Yusuf Azizoglu'dur. Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde büyük bir aşirete sahip olan Yusuf Azizoglu halk tarafından sevilen ve saygı duyulan biriydi. Özellikle Silvan Belediye Başkanlığı döneminde yaptığı hizmetler onun için büyük bir referanstı. Dr. Yusuf Azizoglu, DP'nin Silvan ilçe teşkilatıyla birlikte Silvan'da köy köy gezip hem halkın seçime katılmasını hem de DP'nin yüksek bir oranda oy almasını sağlamıştır. Aldığı

yüksek oyla TBMM'ye giren Azizoğlu, Genel Seçim tutanağını (Tercüme-i Hal Kâğıdı) 18 Mayıs 1950 tarihinde almış (Bkz. Ek 4), Seçim Mazbatası ise 5 Haziran 1950 tarihinde onaylanmıştır (Bkz. Ek 3).

3.2.1. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun IX. Dönem TBMM Faaliyetleri

Dr. Yusuf Azizoğlu siyasi bakımdan Diyarbakır'ın renkli simalarından biri olarak anılıyordu. Bu renkli simanın aktifliği TBMM'de milletvekili sıralarında da kendini göstermiştir. IX. Dönem TBMM'de birçok konu ile ilgili meclis genel kurulunda 11 kez söz almış ve 2 defa da kanun teklifi vermiştir.

3.2.1.1. Kanun Teklifleri

Dr. Yusuf Azizoğlu tarafından sunulan yasa önerilerinin birincisi, “Meclis’in 1 Aralık 1952 tarihli 11. birleşiminde, özel idarelerden aylık alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarının Millî Eğitim Bakanlığı teşkilatına alınması hakkındaki kanunun 3. maddesine bir fıkra eklenmesine dair” olmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 4).

Azizoğlu'nun sunduğu yasa önerilerinin ikincisi “Meclis’in 26 Aralık 1951 tarihli 22. birleşiminde, mahrumiyet bölgelerinde çalışan memur ve hizmetlilere verilecek tazminat meselesine” dair öneriydi. Bu iki öneri de kabul edilmemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 357).

3.2.1.2. Meclis Konuşmaları

Dr. Yusuf Azizoğlu, ilk olarak güvenlik gerekçesiyle boşaltılan bölgenin ne durumda olduğunu ve halkın oraya geri dönmesi için hükümet tarafından ne düşünüldüğü ile ilgili sorusu münasebetiyle söz almıştır. Azizoğlu'nun bu sualine Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun verdiği cevapta, bu önemli soru karşısında memleketin önemli bir sorununa değinildiğinin altını çizmiştir. Bu cevapta iki türlü yasak mıntıka olduğuna değinerek bunlardan birinin idari diğerinin askeri olduğunu ifade etmiştir. Askeri yasak bölgelerin nedeninin belli olduğunu belirtirken idari yasak bölgelerin ise eşkıyalık faaliyetlerinin tekrar ortaya çıkmasını engellemek amacıyla yapıldığını ifade etmiştir. Bu mıntıkaların Sason, Ağrı ve Tunceli olarak belirtirken mıntıkanın toplan alanının 2970 kilometre olduğu dile getirmiştir. Konuşmasının devamında ise idari bölgelerde bu sebepten ötürü yasakların bulunmasını ayıp olarak belirtmiş ve en kısa sürede bu yasak

bölgeler için gerekenin yapılacağı tarzda verdiği cevap sonrasında Yusuf Azizoğlu, söz alarak başkanın verdiği cevapları tatminkâr bulduğunu belirterek teşekkür etmiş bu husustaki kanunun hızlı bir şekilde getirilmesi için ricada bulunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 291-293).

Dr. Yusuf Azizoğlu bir diğer konuşmasını 1951 yılı Bütçe Kanunu'nun tümü hakkında yapmıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında üstünde önemle durulması gereken iki konu olduğunu belirterek bu konulara değinmiştir. Geçmiş yönetimin bırakmış olduğu kötü miraslardan birinin de maaş ve ücretlerin bütçede kabarık olduğuna değinerek bunun eski durumdan kalma zorunluluk olarak devam ettiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin bir memur devleti olduğunu belirterek 20 milyon maaşlı memurun yanı sıra binlerce ücretli çalışanın olduğunu belirterek bu durum hakkında şunları söylemiştir:

“Muhterem Arkadaşlar, ‘Kürenin sırtı bu tabutu cesimi çekemez’ hali hâsıl olmaktadır. Binaenaleyh buna bir çare aramak lâzımdır. Nasıl mahallî bir teşekkül olan belediyeler gider bütçelerinin sülüsünden fazlasını maaş ve ücretlere tahsis edemezlerse şeklinde kanuni bir mecburiyet varsa; gönül ister ve memleket menfaatları emreder ki, Devlet bütçesi için de aynı mecburiyet kabul edilsin ve hiç olmazsa gelecek yıl bütçelerinin tanziminde böyle bir zihniyet hâkim olsun. Ancak böyle bir yol tutulması sayesinde ki memleketin şiddetle muhtaç olduğu mektep, sağlık ve yol gibi hayati mevzulara lâyikiyle kapı açmak imkânı hâsıl olabilir.”

Üzerinde durulması gereken ikinci konunun ise doğu meselesi olduğunu söylemiştir. Eski iktidar tarafından 30 yıldır doğuda takip edilen anlayışsız ve yıkıcı politika yüzünden bugün doğu bölgesinin çok kötü bir durumda bulunmasından Meclis'in haberdar olduğunu ifade etmiştir. Yeni iktidarın konuyla ilgili anlayış ve takdir göstererek iyi niyetle hareket ettiğini belirtmiş yalnız iyi niyetin bütçe bakımından yansıtılamadığından şikâyet etmiştir. Hemen hemen her türlü konuda bilgiye sahip olan bütçe komisyonlarının doğunun durumundan habersizmiş gibi hareket ettiğini belirterek bu konuda komisyonların görevlerini doğru dürüst yapmadıklarını söyleyerek komisyondakileri eleştirmiştir. Memleket sınırlarında dert çözülürken doğu ve batı ayrımı yapılmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir. Söz gelimi bu ayrımın olmadığı yönünde birtakım açıklamalar yapılmasına rağmen, yalnızca ihmal değil aynı zamanda tahrip edilen bölge halkının ıstıraplarının bu şekilde giderilemeyeceğini savunmuştur. Burada doğunun geriliğini, dertlerini ve ihtiyaçlarını ortaya atarak hedefin bölgecilik olmadığını öne süren Azizoğlu, amaçlarının geçmiş iktidarın 30 yıl boyunca yaptığı sistematik bölgeciliğin kökünü kazımak olduğunu belirtmiştir. DP zamanında bunun son bulması gerektiğini ümit ettiğini ifade etmiştir. CHP iktidarının son iki yılında tamamen politik olarak yürüttüğü

samimiyetsiz doğu kalkınması faaliyetlerinden bahsetmiştir. DP'nin ise esaslı ve köklü değişimlerle Türkiye'nin kalkınma tarihine adını altın harflerle yazdıracağına değinmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 298-300).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun 1951'de bütçe müzakereleri esnasında dile getirdiği bir diğer mevzu da Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri Özsan'a şu soruları sormuştur:

- Tütün Bankası işi ne oldu?
- Şimdiye kadar müstahasıllardan kesilen %5'lerin miktarı nedir?
- Bu para nerede muhafaza ediliyor ve ne gibi işlerde kullanılmaktadır? Şeklinde sorular sormuştur.

Gümrük ve Tekel Bakanı Nuri Özsan, bu sorular üzerine kürsüye çıkarak şöyle cevaplandırmıştır:

“Tütüncülerden % 5 civarında bir müessese kurulması kararlaştırılmıştır. 15 Ağustosta toplanan kongrede bu mevzu görüşülmüştü. Bu işi Ticaret Bakanlığı üzerine almıştır. Buna ait kanun yakın bir zamanda huzurunuzda gelecektir. Burada 42 milyon lira toplanmıştır, bu para destekleme alımlarında kullanılmaktadır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 978).

Dr. Yusuf Azizoğlu, İşletmeler Bakanlığı'nın 1951 yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Azizoğlu, Batman rafineri tesisatının bir an önce kurulması için takrire imza atan arkadaşların son derece önemli bir iş yaptığını vurgulamıştır. Devletlerin gelişimden petrol ve benzinin büyük önem arz ettiğine değinerek bugün milletlerin gelişmişlik seviyelerinin kullandıkları petrol miktarıyla ölçüldüğünü belirtmiştir. İktisadi iş birliğine dâhil olan 19 ülke içinde Türkiye'nin en geride bulunduğunu İran ve Suriye'nin dahi büyük farklarla Türkiye'nin önünde iddiasında bulunmuştur. Yer altı kaynaklarımızın durumuna bakıldığı takdirde diğer madenler gibi petrolünde bol olduğuna işaret etmiştir. Petrolün varlığına rağmen bu şartların kullanılamadığı için bugün millî servetin değerlendirilemediğini belirtmiştir. Konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

“Hükümetin bu hesaba nazaran İşletmeler Bakanlığı Bütçesinin 903 ncü bölümüne 10 milyon lira koymakla bu işi üç senede ikmal tasavvurunda bulunduğu anlaşılıyor. Bütçenin 235 milyon lira olan açığını daha fazla büyütmemek mülâhazasından neşet eden bu tarzı hareket kanaatimce katiyen yerinde ve isabetli değildir. Çünkü dünyanın en az petrol harcayan milleti olmamıza rağmen akaryakıt için her sene dışarıya verdiğimiz döviz miktarı 30 milyon dolar, bizim paramızla 100 milyon Türk lirası olduğunu arzetmiştim. Bu rafinerinin kısa zamanda tesisi ve faaliyete geçirilmesiyle her sene kazancımız ve döviz tasarrufumuz 25 - 30 milyon Türk Lirası olacaktır.”

Tasarının devamında tekrar millî servete katkı sağlayacak çalışmaların bir an önce yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hükümetin bu noktada ödenek için 3 yıl belirlediğini ancak sürenin geç olduğunu belirtmiştir. Her yıl petrol ihtiyacının %30 oranında arttığını hatırlatarak bunun bir an önce işleme koyulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Petrolün işlenmesiyle asfaltın da doğal olarak elde edileceğini, böyle kurulması planlanan rafinerilerle yılda yaklaşık 70-80 bin dolayında asfalt elde edileceğini, bunun da memleketin ihtiyacını karşılayacağını savunmuştur. 20 milyon liralık bir yatırımla her yıl yaklaşık 25 milyon civarında bir kazancın elde edileceğini hatırlatarak bu konuda bir an önce çalışmaların başlamasını istemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 1133-1135).

Dr. Yusuf Azizoglu, Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki kanun münasebetiyle de söz alarak kanunla alakalı şu ifadelerle konuşmasına başlamıştır:

“Arkadaşlarım, Türk tarihinin kara günlerinde vehleyulâda akıl ve mantığın kavrayamayacağı bir görüş ve fırlayışla Türk Milletinin kaderini bir anda değiştirerek onu tekrar dünya milletleri arasına getiren eşsiz kahraman Atatürk’ün bu milletin ebedî minnet ve şükranlarına hak kazandığını kabul etmiyen kimse yoktur. Türk Milletinin mâşerî vicdanından dalgalar halinde taşan bu takdir ve hayranlık duyguları yavaş yavaş bütün bir insanlığın malı olarak şeref tacı ile tarihin engin sinesine tevdi edilmiş bulunmaktadır.”

Atatürk’ün büst ve heykellerine son zamanlarda bazı münferid saldırıların yapıldığını belirterek bu saldırıların karşılığı olarak tedbir amaçlı bu kanunla Meclis’in huzuruna geldiklerini söylemiştir. Hukukçu olmamasına rağmen böyle bir kanunun hukuk ilkelerine zarar vereceğini ifade etmiştir. Atatürk’ü çok seven insanların baskısı yüzünden hükümetin böyle bir kanunu çıkarmak zorunda kaldığını söylemiştir. Çocukluğundan başlayarak Atatürk devrinin atmosferini yaşamış, onun verimliliğini ve nezaketini bu havasından almış genç bir arkadaşınız olarak ben de Atatürk’ü takdir eden biriym. Ancak taparcasına bunu yapmam; bunun, makul ve ideal sınırlarında yapılması lazımdır diyerek görüşünü belirtmiştir. Azizoglu, Atatürk’ün millete mal olmuş inkâr edilemeyecek bazı inkılaplarının olduğunu belirtmiştir. Tüm bunlara rağmen iyiyi ve kötüyü sırf Atatürk’ten kalma diye zorla Kabul ettirmenin doğru olmayacağını belirterek bu durumun demokrasiyle bağdaşmayacağını altını çizmiştir. İyiye iyi, kötüye kötü diyebilmenin insan haysiyetine ve fikir hürriyetine uygun olduğunu savunmuştur. Atatürk gibi benzersiz bir yiğit bile olsa böyle bir kanunun ancak Orta Çağ zihniyetine ait olabileceğini öne sürmüştür. Ülkeye demokratik bir hava getirmek için vazife yüklenen TBMM’nin böyle bir kanuna imza atamayacağını altını çizmiştir. Böyle bir kanunun kabul edilmesi hâlinde ileri bir tarihte CHP’nin tekrar iktidara gelmesi ile işlerin değişebileceğini savunmuştur.

Şimdilerde ‘‘günahkâr’’ olarak adlandırdıkları İsmet İnönü için de böyle bir kanunun getirilebileceğini öne sürmüştür. Bu doğrultuda bu kanunu kötü ellerde kullanacak olanların Atatürk’ün yüksek şahsiyetini kullanarak ülkede huzursuzluk yaratabileceğini savunmuştur. Bu itibarla böyle bir hareketi tarihin kabul etmeyeceğini ifade etmiştir. Atatürk’ün de hayatı boyunca böyle bir kanuna imza atmayacağını öne sürmüştür. DP’nin Atatürk’e karşı saygısını inkılaplara bağlılığını savunarak göstermesi gerektiğini, bu şekilde antidemokratik bir kanunla korkunç bir hata işleyeceklerini belirtmiştir. Böyle bir kanunun Atatürk’e saygısızlık olduğunu söylemiştir. Azizoğlu konuşmasına devam ederek, yalnız Atatürk’ün değil, Hz. Muhammed, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberlerin uzun zaman boyunca toplumların inkâr ve husumetine maruz kaldığını ancak buna rağmen dimdik ayakta olduklarını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1951: 71).

Dr. Yusuf Azizoğlu, kan davası nedeniyle insan katletmek ya da buna kalkışanların ve bunların akrabalarına uygulanacak davranışa dair 3236 sayılı Kanun’un değiştirilmesine ilişkin yasa önerisi sebebiyle söz almıştır. Azizoğlu, Mustafa Ekinci’nin vermiş olduğu kanun teklifinin hukuk ve adalet esaslarına aykırı bir durumu ortadan kaldırmayı amaçladığını öne sürmüştür. İlkel ve medeni olmayan bir zihniyetin devamı olarak memleketin bazı noktalarında kan davalarının devam ettiğini öne sürerek bu davalar karşısında kanunların da ilkel olduğu iddiasında bulunmuştur. Konuşmasının devamında şu örneklerle yer vermiştir:

Muhterem arkadaşlarım, “Anormal yaradılışı, serseri mizaçlı bir şahıs, kan gütme kategorisine giren bir suç işliyor, bu işte hiçbir sun’u taksirleri, hiçbir alâka ve günah-. İarı olmıyan suçlunun akraba ve taallukatı sürgün cezasına çarptırılıyor. En küçük bir esbabı idareleri derpiş edilmeden bir sürü efradı aile yuvalarından alınarak memleketin bir ucundan diğer ucuna sürülüyor. Böylece suçla tahassül eden bir facianın yanı başına, bu kanunun tatbikiyle nispet ve cezai ehliyetlerine bakılmaksızın yeni yeni içtimai facialar ihdas ediyor ve bunu da bir tedbir sayıyoruz.”

Konuşmasına devamla böyle bir adaletin anlayışının olamayacağını ifade etmiştir. Bir adamın bir günahına karşılık bütün bir ailenin mahvedilmesine göz yumulmasını adalete aykırı olarak yorumlamıştır. Vatana ihanet suçunda bile suç ile ilgisi olmayanların sırf akrabalık ilişkisinden dolayı ceza verilmesinin doğru olmayacağını belirterek bunun kan davaları meselesinde ailenin toptan sürgün edilmesini bir tedbir olarak nitelendirildiğinden bahsetmiştir. Bu durumun hiçbir hak ve ceza prensibiyle örtüşmeyeceğinin altını çizmiştir. Bu teklifin verilmesine etki eden bir örneğe kendisinin de şahit olduğundan bahsederek Bismil ilçesinde geçen bir olaya değinmiştir. Bismil de bir hanım üvey evladının kan davası suçu işlemesinden dolayı 4 çocuğuyla Trakya bölgesinde

sürgün edildiğini anlatmıştır. Bu kadının kendilerinin ayaklarına kapandığını ve kimsesiz bırakıldığı yönünde sitem etmesi karşısında kendilerinin yapabildiklerinin ancak 2 damla gözyaşı dökmek olduğunu belirtmiş ve şahit oldukları bu olayın daha yüzlercesinin yaşanmaması için mücadele edeceklerinin altını çizmiştir. 3236 sayılı kanunla son derece isabetli bir karar alındığını belirterek sözlerine son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 482).

Dr. Yusuf Azizoğlu bir başka konuşmasını Doğu Üniversitesi hakkında yaptırılan araştırmaların sonucuna, devlet kabinesinin bu konudaki fikirlerine ve orta öğretim ile ilgili Doğu'da nasıl bir girişimde bulunulduğuna ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı'na hitaben sözlü sorusu münasebetiyle yapmıştır. Bu konuşmasında doğu da görev yapan ilim heyetinin raporunu bir süre önce vermiş olmasına rağmen bakanlığın bu konuda herhangi bir çalışma yapmadığından dolayı taktir verdiğini ifade etmiştir. Durumun bugün daha açık hale geldiğini belirterek heyetin sunmuş olduğu raporun ellerine ulaştığını belirterek artık hızlı bir şekilde Doğu Üniversitesi kanunun gündeme getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çok önemli konuda ilk adımların atılırken orta öğretiminde unutulmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Kurulacak olan üniversitenin ihtiyaçlarının orta öğretimden tahsil edileceğini hatırlatarak bu konuda orta öğretime de gereken önemin verilmesini istemiştir. Rapora ait bazı kısımları şu şekilde açıklamıştır:

“Orta öğretimin ilk kısmı yani ortaokul seviyesi bakımından durum Doğu Anadolu'nun aleyhinedir. Türkiye'de bu seviyede öğrenci sayısının bütün nüfusa nispeti on binde 47 iken, Doğu Anadolu'da bu nispet on binde 18 dir, Lise seviyesi bakımından ise Türkiye'de aynı şekilde hesaplanan nispet on binde 10,4 olduğu halde, Doğu – Anadolu'da on binde 3,7 dir. Diğer çeşit öğretimlerde durum Doğu Anadolu'nun daha da aleyhine olduğuna göre, eğitim ve öğretim bakımından Doğu Anadolu'nun Türkiye'nin diğer bölgelerinden açıkça farklı bir seviyede bulunduğu görülmektedir”

Bu rapor doğrultusunda hızlıca hareket edilmesi gerektiğinin bir kez daha altını çizmiştir. İhmal edilen bu sorunun her yıl 3-5 okulun açılmasıyla çözülemeyeceğini ifade etmiştir. Bu sorunun çözümü için geri kalmış bu kısımların Anadolu'nun diğer tüm bölgelere yetiştirilmesi için mücadele verileceğini ifade etmiştir. Bu hususta bakanlıktan enerjik davranışlar beklendiğini ifade ederek konuşmasını sonlandırmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 180-181).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bu dönemdeki bir başka konuşmasını valilere, görev yaptıkları bölgelere dair değişik ve olağanüstü yetkilere sahip olup olmadıkları ile ilgili olmuştur. Bu

noktada hakkında maruz kaldığı eleştirilere yönelik söz aldığını ifade etmiştir. Söz alan arkadaşlarını Diyarbakır'da görev yapmış iyi memurlar olarak tanımlamış fakat iddia ettikleri gibi ilçe kongresinde bir DP'li delegenin talebi üzerine CHP'ye mensup kimselerin topraklarını topraksız kimselere dağıttığı için valiye teşekkür edilmesi teklifinin gerçeği yansıtmadığını savunmuştur. Toprak dağıtımı noktasında titiz davrandığı için valiye teşekkür etmiştir. Dağıtılan toprağın ise partili vatandaşların değil bizzat vatandaşın kendi rızası ile satın aldığı topraklar olduğuna dikkat çekmiştir. Diyarbakır valisinin Türkiye çapında ün yapmış bir kişi olduğuna değinerek toprak dağıtımı sırasında gösterdiği liyakat sayesinde Cumhurbaşkanı ve hükümetçe tebrik edildiğini hatırlatmıştır. Bu konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Arkadaşlar, maalesef Diyarbakır'da karşılıklı parti çekişmeleri çetin olmaktadır. Bu vaziyet hakikatlerden uzaklaştırıcı ve kırıcı bir durum ihdas etmektedir. Bu cümleden olarak Sayın eski Diyarbakır Milletvekili Vedat Dicleli, Diyarbakır Valisi kongre, kongre dolaşp demokratları öpüştürüyor diye müstehcen ve tahkiriâmiz sözler söylemiştir. Hâlbuki bu adamın partizanlıkla alâkası yoktur. Vali yalnız memleket hizmetinde ve memleket işlerinde çalışan ve herkes tarafından çok sevilen bir zattır. Biraz insaf etsinler. Vali Servet Beyin Diyarbakır'dan ayrılmasına halk çok üzölmüştür. Diyarbakırlılar yakın bir zamanda böyle bir vali görmemiş olduklarını söylemektedirler. Kalkıp hâdiseleri, böyle esaslara, membalara dayandırmadan, hakikat olup olmadığını tahkik etmeden sırf politik bir hava yaratmak, Diyarbakır'da bir partizan vali varmış gibi bir hava yaratmak gibi bir yola sapmalarını muhterem arkadaşına yakıştıramadım. Telgraf meselesine gelince: Ben birkaç günden beri burada bulunmaktayım. Hâlbuki bunların benim teşvikimle gönderildiğini söylemek istediler. Bunu da kendilerine yakıştıramadım.”

Konuşmasının devamında memlekete faydası olmuş bir vali için vatandaşların telgraf çekerek görevde kalmasını istemesinin gayet normal olduğunu hatırlatmıştır. Bu durumu partizanlık olarak göstermenin yanlış olduğunu ifade etmiştir. İddia edilen bir durum hakkında gerekli araştırma yapılmadan kulaktan dolma bilgilerle hareket edilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1953: 307-309).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun, altı milyona yakın para harcanarak Diyarbakır'da tekrar inşa edilen Askeri Hastanenin birkaç yıldır yapımının durma noktasına geldiğini ve bunun halk arasında büyük tepkilere neden olduğunu belirtmiştir. Bununla ilgili Milli Savunma Bakanlığının ne düşündüğünü yazılı bir şekilde cevaplamasını istemiştir.

Milli Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek bu soruyu yazılı olarak şöyle cevaplandırmıştır: 1943 yılının son aylarında inşasına başlanan Diyarbakır Askeri Hastanesinin bütçeden karşılanan ödenek ile inşaatı bölüm bölüm yapılmış 1948 yılına kadar 1.385.508,63 lira harcanarak yaklaşık olarak üçte iki bölümünün tamamladığının, ayrıca hasta kabulüne de 1948 yılının Mayıs ayında başladığını belirtmiştir. Hastanenin 300 yataklı bir kapasiteye sahip olduğunu, diğer çevre hastanelerde bulunmayan laboratuvar

ve röntgen gibi ihtiyaçların da bu hastanede karşılandığını söylemiştir. Konuşmasına şu sözlerle devam eden Seyfi Kurtbek, 1952 yılı Aralık Ayı itibariyle hastanede 256 hastanın bulunduğunu ve 44 yatağın da boş olduğunu açıklamıştır. Hastanenin şu an itibariyle hasta ihtiyacını karşıladığını ancak 1948 yılı itibariyle bu hastanenin inşaatının bitmesi için ödenek ayrılmadığını ve 1953 bütçesine de bu amaçla tahsisat konulmadığını belirtmiştir. Ancak tüm zorluklara rağmen hastanenin geri kalan kısmının ve ihtiyaçlarının en kısa zamanda bitirileceğini dile getirerek konuşmasına son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 120-121).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun TBMM'de yaptığı bir diğer konuşması şöyle idi: Ülkemizin özellikle yoksunluk içerisinde olan bölgelerinde İlkokul oranının çok düşük olduğundan bahsetmiştir. Bunun önüne geçmek için iktidar tarafından önemli adımlar atılması gerektiğini ancak köyde yapılması planlanan okulların inşası için belirlenen ödeneğin daha önceki senelere oranla eksildiğini söylemiştir. Ülkemiz için hayati bir öneme sahip olan bu konu için bütün olanaklarımızı seferber etmek zorunda olduklarını dile getirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının Köy okullarına ayırdığı 8 milyon liralık ödeneğinin en az 10.milyon liraya çıkarılması için 141 imza ile bu öneriyi meclise sunduğunu söylemiştir. Konuşmasına devam eden Azizoğlu, Efendimiz diye nitelendirdiğimiz köylü kardeşlerimizi şimdiye kadar kendi kaderlerine terk ederek onların cehalet içerisinde yaşamasına izin verdiklerini ve bu konuda hükümet olarak herhangi bir girişimde bulunulmadığını söylemiştir. Bu koşullar içerisindeki yurttaşlarımızı ilkel bir kültür düzeyinden daha ileri bir seviyeye getirmek için hükümetin bütün olanaklarını bu konu için harcaması gerektiğini belirtmiştir. Azizoğlu'nun bu konuşmasından sonra oylamaya geçilmiş ve yapılan oylama sonucu bu önerinin dikkate alınmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1952: 981-984).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bu dönemdeki son konuşmasını kimi gazetelerin, vatanın bütünlüğünü bozan saldırgan yayınları ile ilgili bir soruşturmanın var olup olmadığı ile ilgili sözlü sorularını Adalet ve İçişleri Bakanlarının sözlü olarak cevaplandırmasını istemiştir. Azizoğlu'nun sorduğu sorular şu şekildedir:

1) Yakın süre içerisinde kimi gazetelerde Doğulu yurttaşlarımızı kasteden aşağılayıcı ve kışkırtıcı yayınlara sıkça rastlanılmaktadır. 03.01.1953'de Hürriyet Gazetesinde yayınlanan yazı ile 29.05.1953'de Ulus Gazetesi ile 25.04.1953'de Dünya Gazetesinde yer alan Falih Rıfkı Atay'ın buna benzer yayınları hakkında bakanlığınız tarafından herhangi bir soruşturma açılmış mıdır?

2) Ülkenin birlik ve beraberliğini bozmaya çalışan bazı kitlelerin, büyük bir yurttaş topluluğunu oluşturan Doğudaki insanlarımıza Kürt, Kürtler ve Kürdistan diye farklı bir şekilde onları lanse etmeleri ülkemizdeki diğer insanları, Doğu halkına düşmanlaştırarak, bozgunculuğa sebep olmuşlardır. Bakanlık olarak bu provokasyonlar ile ilgili herhangi bir önlem alınmış mıdır?

3) Bu saldırgan ve bozguncu yayınlara ne vakte kadar tahammül edilecektir?

4) 1950'deki hükümet değişikliğinden günümüze kadar Doğuda veya ülkenin başka yerlerinde değişik bir durumla hükümet olarak karşılaşmış mıdır?

5) Doğu vilayetlerinde herhangi bir isyan olasılığı var mıdır?

İçişleri Bakanı Etem Menderes'in 16.11.1953 tarihli TBMM'nin IX. Dönem 5. Birleşiminde verdiği cevap şöyledir:

“Saygıdeğer Milletvekilleri, ülkemiz ile ilgili bir konu olduğu zaman, doğu, batı, kuzey, güney ifadeleri yalnızca coğrafi bir anlama gelecek şekilde kullanılır. Bizim için ülkenin ne doğusunda, ne batısında, ne güneyinde, ne de kuzeyinde Kürt diye bir yurttaş topluluğundan bahsedilmemektedir. Yasalar çerçevesinde inceleyecek olursak yasaların ihlal edildiği hallerde yaptırım uygulanacaktır. Ancak kanunlara göre bu yazılanlarda herhangi bir suç unsuruna rastlanmamıştır. Ülkemizi Türk, Kürt, Doğu ve batı diye birbirinden ayrılmış olarak göstermek ulusal dayanışma açısından yıkıcı olacaktır. Bu olumsuz yazılara engel olmak için gösterilecek çaba noktasında önerge sahibi olan saygıdeğer vekilimiz Azizoğlu ile hem fikiriz. Fakat demokratik özgürlükleri bir korkutma anlamı kapsar gibi göstermek ve bazı insanların bundan yararlanarak ülkemizin aleyhine gerçekleşen olayları körüklemesi, iktidar olarak bizi düşündürüyor. Bununla birlikte bu tür çabaların devamı Türk kamuoyunun belirgin bir düşünce edinmesine yardımcı olacaktır. Sayın Azizoğlu'nun bu girişimi bile tepkiye sebep olur. Ülkemizin demokrasi rejimine yeni girmiş olması ülkemizde bulunan hainlerin cesaretlenmesine sebep olmuştur. Buna benzer kötü niyetli kişilerle demokratik düzen içerisinde uğraşmak çok daha farklıdır. İktidarımız bu konuda çok duyarlı olup hiçbir olumsuz olayı gözden kaçırmamaktadır. Bunu özellikle belirtmek isterim ki ülkemizin herhangi bir bölgesinde olumsuz sayılacak hiçbir hadise bulunmamaktadır. Ülkemizin hiçbir yerinde mesleği, sanatı ve kimliği ne olursa olsun ve hangi niyetle olursa olsun buna yeltenen hiç kimsenin ayaklanmasına izin vermeyeceğimizi belirtmek isterim (TBMM Tutanak Dergisi,1953:262).

3.2.2. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Bölgedeki Faaliyetleri

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Diyarbakır Silvan ilçesinin belediye başkanlığı dönemindeki hizmetleri ve çalışkanlığı, TBMM'de milletvekili sıralarında da kendini göstermiştir. Yasama çalışmaları süresince çok önemli görevler üstlenen Azizoğlu, birçok konuda fikirlerini özgür bir şekilde Meclis'te belirtmiştir. Politik çalışmalarını yalnızca Diyarbakır ile ilgili değil vatanın bütünü ile ilgili meselelerde yürütmüştür. Diyarbakır ile Silvan ilçesinin kalkınması için elinden gelen bütün gayreti göstermiştir. Kentin iktisadi, toplumsal, teknik, medeni, eğitim ve tıp alanındaki sorunlarının çözümünde etkili olmuştur. Dr. Yusuf Azizoğlu, Ankara yıllarında aklında memleketi Diyarbakır ve ilçesi Silvan vardır. Memleket hasretini dindirmek ve çalışmalar yapmak için önce Diyarbakır'a oradan da Silvan'a giderdi. Azizoğlu'nun hayalinde sürekli eğitilmiş bir Silvan gençliği vardı. Ağabeyleri Hüseyin ve Mahmut Azizoğlu'yla beraber kendi arazilerinde kendi imkânlarıyla bir ilkokul yaptırıldılar. Dr. Yusuf Azizoğlu ağabeyleriyle Silvan'daki köyleri ve evleri tek tek gezerek Silvan'daki çocukların okula gönderilmesi için aileleriyle toplantılar yapıyor ve buradan olumlu sonuçlar doğuyordu. Günümüzde Silvan'daki eğitim seviyesine bakıldığında Diyarbakır'ın diğer ilçelerine göre daha fazla olduğu görülebilir. Bunun da baş mimarı Yusuf Azizoğlu'dur.

Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte Diyarbakır'da eğitim, ekonomi, ulaşım, sağlık ve sosyal alanlarda büyük değişimler olmuştur. Bu değişimlerden en önemlisi eğitim alanında olmuştur. Demokrat Parti Diyarbakır Milletvekilleri ve özellikle Yusuf Azizoğlu'nun büyük gayretleriyle, Diyarbakır merkez ve İlçeleri âdete eğitim merkezi haline gelmişti. Diyarbakır merkezde açılan okullara baktığımızda 1953 yılında Diyarbakır Ticaret Lisesi ve hemen akabinde ilk kez bir İmam Hatip Ortaokulu açılmıştı. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun büyük çabalarıyla halkın talepleri doğrultusunda 1954 yılında Namık Kemal İlkokulu açılmıştı. Daha sonra Sağırılar Okulu ve Diyarbakır Koleji açılarak Diyarbakır'da eğitilmiş insan sayısı gittikçe artmıştı. 1950 ve 1953 yılları arasında Bismil, Lice ve Çermik'te de birer ortaokul açılarak buradaki çocukların okumaları sağlandı (Küey,1970:8). Diyarbakır'ın Silvan İlçesi, Yusuf Azizoğlu'nun doğup büyüdüğü ve ailesinin yaşadığı bir ilçeydi. Silvan halkını o kadar çok seviyordu ki arazilerini halka konut yapmaları için bedelsiz veren halkçı, aydın ve demokrat bir insandı. 1948 yılında kendi arazisinde Silvan'da bir ortaokul yaptırdı. Eğitime önem veren Silvan halkının aydın ve eğitilmiş birer fert olması için elinden geleni yapan Azizoğlu, 1952-1953 tarihleri

arasında zengin kaynaklarla dolu bir kütüphane kurdu. Güneydoğunun en büyük kütüphanelerinden biri olan bu kütüphane sayesinde Silvan ilçesi âdeta bir eğitim merkezi olmuştu. Türkiye'nin sınırları dışında yer alan İran, Irak, Mısır ve Suriye gibi yerlerden gelen ilim insanları, burada hem eğitim faaliyetlerinde bulunuyor hem de bu kütüphaneden faydalanıyorlardı. Diyarbakır'ın tarihi bir ilçesi olan Silvan tarihte Meyyafarikin diye anılırdı. Kısa sürede ilim ve irfan bölgesi olmuştur. Bunun mimarlarından olan Azizoğlu ailesi yüzyıllar geçse de bölge insanının gözünde sürekli var olmuşlardır. Bu tarihî kütüphane, zamanla bakımsızlıktan dolayı yıkılmış günümüze kadar ulaşamamıştır (Tigris Gazetesi, 11 Şubat 2022:2).

Türkiye'de 1950 yılından itibaren Menderes hükümetiyle birlikte tarımsal kalkınmaya öncelik verilmiştir. Bunun için tarım alanlarını ekilebilir hale getirmek için çalışmalar yapılmıştır. Diyarbakır ve Silvan ilçesi yerçekilleri bakımından tarım alanlarına elverişli bir yerdirdi. Ancak bu topraklar ya ekilmiyor ya da ekilen topraklarda verim az oluyordu. Bölgenin tüm sorunlarına hâkim olan Azizoğlu, bölgede tarımı geliştirmek özellikle Diyarbakır ve Silvan İlçesini tarım merkezi haline getirmek için çalışmalara başladı. Bu kapsamda; tarım alanlarını sulama, kimyevi gübre ve zirai mücadele konularında alanlarında uzman ziraat mühendislerini Diyarbakır ve Silvan İlçesine getirerek önce çiftçileri eğitti. Daha sonra buraları tarım merkezleri haline getirdi. Buralarda özellikle tahıl, tütün ve pamuk gibi tarım ürünlerini eken Diyarbakırlı çiftçiler, bölgenin diğer şehirlerine Dr. Yusuf Azizoğlu'nun çalışmaları sayesinde örnek olmuşlardır. Tütün yetiştiriciliğinde elverişli alanlara sahip olan Silvan, Ege Bölgesinden sonra ikinci sırada yer almıştır. 1955 yılında Tekel Müdürlüğü tarafından 110 ton tütün alınarak adeta bir rekora imza atılmıştı. Günümüzde de tarım Diyarbakır ve Silvan halkının en büyük ekonomik uğraşlarından biri olarak devam etmektedir (Demokrasiye Güven Gazetesi, 14 Mart 1957: 1). 1954 tarihinde Diyarbakır ve ilçelerinde tarımla uğraşan insanlar süne haşeresinden ve yağışın azlığından dolayı çok büyük zarara uğramışlardır. Başbakan Adnan Menderes, Diyarbakır ziyareti sırasında özellikle Yusuf Azizoğlu'nun çalışmaları ve büyük mücadelesiyle bu mesele üzerinde durarak, Diyarbakır ve ilçelerindeki çiftçilerin senelerdir mahveden yağışsızlık ve süne haşeresini bilimsel yöntemlerle gidermek için iktidar olarak çalışma emrini vermiştir. Ayrıca tarımla uğraşan Diyarbakır halkına kredi ve tohum desteği verileceği taahhütleri ile beraber çiftçilerin zararını daha aza indirmek için 12 bin ton buğday, 6 bin ton arpa ve 18 bin ton tohumluk tahsisi sağlayarak çiftçileri sevindirmişti (Diyarbakır Gazetesi, 11 Ekim 1954: 1).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Diyarbakır ve Silvan İlçesine en büyük katkılarından biri de hayvancılık alanında olmuştur. Özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan Silvan halkı, bunlardan istediği verimi alamıyordu. Bu konu ile ilgili şikayetlerini Azizoğluna bildiren Silvan halkı, Yusuf Azizoğlu'nun uzman veterinerleri buraya yönlendirmesiyle hayvansal ürünlerin veriminde büyük artışlar yaşandı. Et, süt ve deri gibi hayvansal ürünlerdeki artış Silvanı, bölgenin en önemli hayvansal ürünlerin merkezi haline getirmiştir. Ayrıca hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek için 2 Ağustos 1950 yılında Diyarbakır'da Hayvan hastanesinin açılması için girişimlerde bulunuldu. Türkiye'de yalnızca Ankara ve İstanbul'da bulunan veteriner kliniklerin Diyarbakır'da açılması için gereken ekonomik kaynak bulunarak hayvan hastanesinin İnşaatına başlanmıştır (Diyarbakır Gazetesi, 22 Eylül 1950:1).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Diyarbakır şehir merkezine de büyük katkıları olmuştur. Özellikle bu dönemde şehirde inşa edilen kamu binaları, Diyarbakır'ın kentsel ve mimari alanlarında önemli bir yer tutmuştur. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun diğer bir hayali ise Silvan'da bir devlet hastanesi yapmaktır. Ankara'da iken bunun planlamasını yapıp kendi arazisinde Silvan Devlet Hastanesi'ni yaptırdı Devlet Su İşleri, Karayolları ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Diyarbakırda kurulmalarına sebep olan Yusuf Azizoğlu, 1953 yılında Verem Dispanserliği'nin açılması için önemli katkıları olmuştur. 1955 yılında Özellikle Dr. Yusuf Azizoğlu ve Diyarbakır'ın diğer milletvekillerinin katkıları ile Şeker ve Çimento Fabrikaları açıldı. Bu da köyden kente göç eden halk için önemli bir istihdam sağlıyordu. Dr. Yusuf Azizoğlu ve Diyarbakır'ın diğer milletvekilleri, Diyarbakır'da radyo kurulması için Ankara'da Başbakan Adnan Menderes ile 1955 yılında bir toplantı yaptılar. Bu toplantı sonucu Başbakan Menderes, radyo'nun alt yapı çalışmalarının yapılması için talimat vermiştir. 1959 yılında Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen demeçte ülkemizin 27 şehrinde Radyoevi'nin oluşturulacağı ve bu şehirlerden birinin de Diyarbakır olacağı belirtilmiştir. 10 Şubat 1959 tarihinde 4/11296 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Diyarbakır Radyosunun kurulması kararı alınmış ve yapılan ihale sonucu kazanan işletme şirketiyle mukavele imzalanmıştır. Ancak 27 Mayıs askeri darbesiyle hükümetin düşürülmesi ile beraber 31 Mayıs 1961'de 5/1260 sayılı kararla yeni bir yönetmenlik çıkarılarak Diyarbakır'da radyo kurulması Milli Birlik Komitesince feshedilmiştir. 1963'te Radyo kurulması için çalışmalara yeniden başlanmış TMO'nun vericisinden 300 W kuvvetinde kısa dalgadan Diyarbakır Radyo'su adıyla ilk yöresel radyo oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu radyo kısa zamanda bölgenin her tarafına doğru genişlemiştir. Daha sonra bu radyo bölge radyosu halini almıştır (Güneydoğu Ekspres Gazetesi, 8 Şubat 2020:2).

Dr. Yusuf Azizoğlu, belediye başkanlığı döneminde Silvan ilçesine kendi imkânlarıyla elektriği getirmişti. Ancak Diyarbakır'da elektriğe kavuşmamış birden çok ilçe bulunmaktaydı. Bu konuda tecrübeli olan Azizoğlu, bu ilçelere elektrik getirmek için Diyarbakır'ın diğer milletvekilleriyle toplantılar yapıyor ve bu işi halletmek için sürekli Ankara ve Diyarbakır arasında çok yönlü teşebbüslerde bulunuyordu. Azizoğlu'nun, diğer milletvekillerinin ve Belediye Başkanının katkılarıyla Diyarbakır'da birden çok ilçenin elektrik şebekesi çekilmiştir (Demokrasiye Güven Gazetesi, 10 Şubat 1958:1).

3.2.3. Dr. Yusuf Azizoglu'nun Adnan Menderes'e Yazdığı Mektup

1950 seçimlerinden sonra DP, Diyarbakır'da oldukça önemli bir çoğunluk kazandı. Özellikle partiye oy verenlerin fazlalığı ile DP parti örgütlenmesine burada daha çok önem vermiştir. Bu esnada Diyarbakır milletvekili olan Yusuf Azizoğlu, 26 Haziran 1950'de Başbakan Menderes'e bir mektup göndermiştir (bkz. Ek 2). Azizoğlu bu mektupta şunları dile getirdi:

"Partimiz sayesinde Milletvekili seçilmek suretiyle muradına nail olduktan sonra ihtiraslarını frenlemeyerek çeşitli şantaj ve sabotaj hareketlerine girişen Nazım Önen'in partiden istifa etmesi bilaistisna bütün demokrat çevrelerde büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bize nazaran partide biraz daha kıdemli olmasını düşünerek her türlü entrikalarını sineye çektiğimiz, fakat sabır ve tahammülümüzün tükenmek üzere bulunduğu bir sırada Nazım Önen'in partimizden ayrılması bütün hayatı boyunca gösterebildiği en büyük bir ızan eseri sayılmalıdır. Bu hadiseyi iç bünyemizin temizlenmesi bakımından büyük bir şans eseri addettiğimizi ve bu sebeple kuvvetimizin bir kat daha arttığını ifade etmek isterim."(BCA,30.01.0.0./17.99.21.3/20.10.1950)

Bu mektubu aldıktan sonra yaşanan olaydan oldukça rahatsız olan Başbakan Adnan Menderes, kurmaylarıyla yaptığı toplantıdan sonra Demokrat Parti Diyarbakır İl Başkanı'ndan olayın teyidini aldı ve Dr. Yusuf Azizoğlu'na 26.10. 1950 tarihinde gönderdiği mektupta memnuniyetini dile getirerek şunları söyledi:

"Nazım Önen'in hareketlerinden duyduğumuz infiali ve teessürü ifade eden telgrafınızı parti meselelerinde duygu ve düşünüş birliğimizin bir delili olarak memnurlukla aldım. Sevgi ve gözlerinden öperim"(BCA,30.01.0.0./17.99.21.1/26.10.1950).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun bu davranışı. Başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere Demokrat Partililerin takdirini kazanmıştı. Nazım Önen, genel merkezin pek

sevmediği bir milletvekili idi. Bu dönemde istifası sevinçle karşılandı. Bu olay sonrasında DP, Diyarbakır'da 1951 yılı Ekim ayında bir kongre düzenlemiş, diğer seçimlerde partinin daha da ileri götürülmesine ilişkin yeni kadronun belirlenmesini sağlamıştır. Yapılan kongrede çok büyük bir katılım sağlanmıştır. Burada il idare kurulu seçilmiş ve Nuri Onur ise yeniden il başkanı tayin edilmiştir (Yeni Şark Gazetesi, 7 Nisan 1951:1).

3.3. 1954 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları

1954 yılında gerçekleşen seçimlerde DP ilk defa iktidar partisi olarak seçime girmiş, CHP ise ilk kez muhalefet olmuştur. TBMM 12 Mart 1954'te yapılması planlanan seçimleri 2 Mayıs 1954'e ertelemiştir. Seçimlere dört parti katılmış, CHP ve DP 64 vilayette, CMP 40 vilayette, TKP ise 19 vilayette namzet göstermiştir (İnönü, 2001: 604). Ülke genelinde toplamda 10.262.063 seçmenin 9.095.617'si 43.174 sandıkta reyini kullanmış, katılım %88,6 oranında sağlanmıştır. Seçimlerde liste usulü çoğunluk sistemi kullanılmıştır. 1950 yılında gerçekleşen seçimlere kıyasla DP oylarını artırmış, CHP ise oy kaybetmiştir. Meclis'e giren siyasi partilerden DP, oyların 58,42'sini; CHP 35,11'ini; CMP 5,28'ini aldı (Tuncer, 2003: 233-239). Seçim sonuçlarına göre DP milletvekili sayısını 95 civarında arttırırken CHP ise 38 milletvekilliğini kaybetmiştir. Demokrat Parti'nin bu başarısı 1950 ve 1954 yılları arası dönemdeki icraatları ile miller unsurunun da siyasete dâhil edilmesi ve özellikle kırsal kesimin desteğinin alınmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu tarihlerde kırsal alandaki kişi sayısının fazla olması, kırsal alandaki oylara sahip olan partinin seçimlerden galip gelmesi anlamına gelmekte idi. Bunun yanında 1950 yılında yapılan seçimlerden sonra başlayan Kore Savaşı, NATO'ya girmeye yönelik girişimler, savaş sebebiyle tarım ürünlerinin değer kazanması, tarım üretiminin nispeten iyileşmesi, demokratik ortam, Demokrat Parti'nin oy oranının artmasında etkili olmuştur.

1954 seçimlerinde İnönü, beklenmedik oranda bir yenilgi alırken buradaki asıl sürprizi Osman Bölükbaşı'nın da bulunduğu CMP gerçekleştirmiştir. Adnan Menderes ise seçim sonucu için şu ifadeleri kullanmıştır: *“Bunun manası, bütün devlet faaliyetlerine şamil olmak üzere, her sahadaki icraatımızın Türk milletince tamamiyle tasvip edildiğidir.”* Yapılan seçim sonrasında çoğunluk sisteminin kendilerine zarar verdiğini gören CHP artık bu sistemin karşısında durmaya başlamıştır (Bozkuş, 2020: 127). Başka bir gelişme ise Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılması ile ortaya çıkmıştır. 17 Şubat 1954 tarihinde meclis tarafından onaylanan ve muhalefetin talebi üzerine gerçekleştiren bu değişiklikte seçmen kütüklerinin daha detaylı biçimde düzenlenmesi, listelerin birer

kopyasının siyasi partilere verilmesi, YSK'nın kurulması gibi mevzularda değişikliklere gidilmiştir. Seçimde aday olacak olan memurlara altı ay öncesinden istifa şartı getirilmiş, seçimlerin arasında geçen dönemde saf değiştirmek isteyenlerin bu tavrını önleyen bir düzenleme yapılmıştır. Bu çerçevede bir parti'den reddedilen bir adayın sonraki seçimde başka bir partiden aday olması engellenmiştir (Kaya, 2018: 2283-2284).

Tablo 3. 1954 Genel seçiminde Türkiye geneli seçim sonuçları (URL-3)

Partiler	Alınan Oy	Oran %	Milletvekili
<i>Demokrat Parti</i>	5.313.639	% 58.42	503
<i>Cumhuriyeti Halkı Partisi</i>	3.193.471	% 35.11	31
<i>Cumhuriyetçi Millet Partisi</i>	480.249	% 5.28	5
<i>Köylü Partisi</i>	50.593	% 0.56	-
<i>İşçi Partisi</i>	910	% 0.01	-
<i>Bağımsızlar</i>	56.393	% 0.62	-
Toplam	9.095.563	% 100	541

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, TKP ve bağımsızlar %0,6 oranında oy alırken CMP %5'lerde kalmıştır. İktidar umuduyla seçime katılan CHP ise %35 civarında bir oy oranında kalırken, DP %58 oranla bir kez daha tek başına iktidar koltuğuna oturmuştur. Seçim sonuçları alındıkça DP'nin ezici bir üstünlük kurduğu görülmüştür.

DP, 1950 milletvekili seçimlerinde ülke genelinde büyük bir başarı göstererek iktidar olmuştur. Bu başarı, Diyarbakırda da kendini göstermiştir. Diyarbakır'daki seçim sonucuna göre DP, 7 milletvekilinin hepsini kazanmıştır. DP, Diyarbakır'da büyük bir zafer kazanınca halkı memnun etmek ve yakaladığı başarıyı kaybetmemek için hemen çalışmalarına başlamıştı. Demokrat Parti ilk olarak bu başarıyı pekiştirmek ve 1954 seçimlerine daha dinamik bir şekilde girmek için Kongre düzenledi. Diyarbakır halkı büyük bir ilgi göstermiş ve kongre, miting havası içinde geçmiştir. DP, bu kongre ile rakibi olan CHP'ye gözdağı vermiştir. 1954 milletvekili genel seçimleri yaklaştıkça Demokrat Parti'nin Diyarbakır adaylarını belirleme işlemleri büyük sorunlarla başlamış ve partililer arasında gruplaşmalara yol açmıştır. Bu gruplaşmalar zaman zaman kavgaların yaşanmasına bile sebep olmuştur. Bu kavgaların en önemlisi Diyarbakır Gazetesi sayfalarına şöyle yansıtmıştır:

“DP yoklamasından sonra, Turistik Palasda verilen ziyafette adaylar arasında kavga çıkmış, sofrada yumruk, sille ve tokatla birbirine girmişlerdir. Kavganın sebebi, Mustafa Ekinci ve Yusuf Azizoglu

(DP milletvekilleri) grubunun Belediye Başkanı Nuri Onur grubunun aleyhinde çalışmasından ve Silvan ilçesinde Nuri Onur'un az oy almasından ileri gelmiştir" (Diyarbakır Gazetesi, 29 Mart 1954:1).

Diyarbakır Demokrat Parti teşkilatında 1954'te ortaya çıkan karışıklık sonrasında art arda istifalar gerçekleştirmiştir. DP Diyarbakır kurucuları arasında yer alan Hacı Şevket Bingöllü, beraberinde 100 kişiyle, Harzo ilçe teşkilatında bulunan ve yönetim kurulu organlarının da içlerinde olduğu pek çok kişi partiden ayrılmıştır. Ayrıca Lice'de tanınan ve belediye meclis üyesi olan Hasan Perişan, Enver ılışık, Tahir Karakoyunlu, yine il Dp teşkilatı kurucuları arasında yer alan Lütfe Tarafçıoğlu ve Kemal Oğuz da istifa etmiş ve CHP'ye geçmiştir (Diyarbakır Gazetesi, 16 Nisan 1954:1). Diyarbakır'daki bu olumsuz ve çalkantılı havaya rağmen 2 Mayıs 1954'te yapılan milletvekili genel seçimlerinde 122.955 kişi sandık başına giderken 72.907 kişi DP'ye oy vermiş, 42.333 kişi CHP'ye oy vermiştir. Ayrıca KP'ye 3.389 kişi, bağımsızlara da 673 kişi oy vermiştir. Demokrat Parti, Diyarbakır'dan aday gösterdiği 8 milletvekilinin tamamını Meclis'e göndermiştir. CHP ise 1950'de olduğu gibi büyük bir hezimete uğrayarak Meclis'e Diyarbakır'dan milletvekili gönderememiştir. Uzun bir zamandır farklı söylenti ve düşünceler ortamında kaos'a sürüklenen Demokrat Parti örgütünün 1954 seçimlerinden galip ayrılması, Diyarbakır insanının seçeneğinin olmaması ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin bölge insanı tarafından güven duyulmadığını gösterir (Akçay, 2013: 83). 1954 Diyarbakır milletvekili genel seçimlerinde, Diyarbakır Milletvekilleri Dr. Yusuf Azizoğlu ve Mustafa Ekinci'nin çabaları yadsınmayacak bir şekilde seçim sonuçlarına yansımıştır. Dr. Yusuf Azizoğlu, özellikle seçim bölgesi olan Silvan ve Hazro ilçelerinde büyük bir çalışma içerisine girmiş, buralarda aylarca kalıp seçim çalışmaları yapmıştır. 1954 seçimleri sonucu çalışmalarının karşılığını alan Azizoğlu, DP'nin Diyarbakır'dan 8 milletvekilinin tümünün Meclis'e girmesinin baş mimarı olmuş ve CHP'nin Diyarbakır'dan 1 Milletvekili bile çıkarmasına fırsat vermemiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun seçim çalışmalarını tebrik eden Demokrat Parti genel merkez yöneticileri bu mevzuya dair Menderes'e malumat vermişlerdir. Bunun üzerine Menderes, başta Yusuf Azizoğlu olmak üzere Diyarbakır milletvekilleri ile özel bir görüşme yapıp tebriklerini sunmuştur.

Tablo 4. 1954 Diyarbakır milletvekili seçim sonuçları (URL-3)

Parti	Aldığı Oy	Oy Oranı %	MV Sayısı
Demokrat Parti	72.907	% 61.4	8
Cumhuriyet Halk P.	42.333	% 35.7	0
Köylü Partisi	3.389	% 2.9	0

<i>Bağımsızlar</i>	673	% 0.1	0
Toplam	119.302	% 100	8

Yukardaki tabloya baktığımızda, bağımsızlar 0,1 oy alırken, Köylü Partisi 2,9’larda kalmıştır. İktidar umuduyla seçime katılan CHP ise %35,7 civarında bir oy oranında kalırken, DP %61,4’lük oranla bir kez daha tek başına iktidar koltuğuna oturmuştur. Demokrat Parti Diyarbakır listesinden seçime giren Yusuf Azizoğlu, Mustafa Ekinci, Mehmet Hüsrev Ünal, Fikri Arıg, Eyüp Şahin, Ragıp Karaosmanoğlu, İhsan Hamit Tiğrel ve Halil Turgut Diyarbakır milletvekili olarak Meclis’e girmişlerdir (Diyarbakır Gazetesi, 29 Mart 1954:1).

3.3.1. Başbakan Adnan Menderes’in Diyarbakır Ziyareti

Başbakan Adnan Menderes, 27 Eylül 1954 tarihinde Diyarbakır’da Demokrat Parti’nin büyük bir başarı göstermesi ve seçimleri kazanmasından sonra Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, Zafer Gazetesi Başyazarı ve Ankara mebusu Mümtaz Faik Fenik, Türkiye’nin önemli yazarlarından Doğan Nadi, Diyarbakır Milletvekili Dr. Yusuf Azizoğlu gibi birçok isimle beraber Van’dan Diyarbakır’a geçecekti. Burada kentin milletvekilleri, vali ve bürokratlarının karşıladığı Başbakan kenti gezmiş ve eski belediye binasının önünde halka bir konuşma yapmıştır. Daha sonra Dr. Yusuf Azizoglundan Diyarbakır’ın sorunları ile ilgili bilgi alan Başbakan Menderes, bu sorunların kısa sürede giderilmesi konusunda Azizoğlu ve Diyarbakır’ın diğer milletvekillerine talimat vererek bu konuda hükümet olarak Diyarbakır hakkının hizmetinde olduklarını belirtmiştir. Diyarbakırda temaslarını sürdüren Başbakan Menderes, 200 kişinin katıldığı bir yemeğe katılmış, buradakilerin istek ve şikâyetlerini dinlemiş ve ardından burada toplanan halka yaptığı konuşmada dayanışma ve milli birliğe vurgu yaparak seçim sonrasında her vatandaşın menfaatler için el ele vererek çalışmalarının değerinden bahsetmiş, bu toplantılarda özellikle muhalefete mensup olanların yer almasından duyduğu minneti ifade etmiştir. Ardından CHP İl İdare Kurulu Başkanı Vefik Pirinçcioğlu söz almış, Başbakan’a konuşması sebebiyle teşekkür etmiştir. Daha sonra da Belediye Reisi Kamil Tayşı tarafından yapılan söyleşide geçen “*miskin bir idareden kurtulduk*” sözüne teessürünü dile getirmiştir. İki saat boyunca devam eden toplantı sonrasında Menderes

Elazığ'a gitmiştir. Menderes'in Diyarbakır'a yaptığı ziyaret daha sonraki günlerde şehirde takdir edilmiştir (Akçay, 2013: 85).

3.4. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun X. Dönem TBMM Faaliyetleri

IX. dönem TBMM'de DP Diyarbakır Milletvekili olan Dr. Yusuf Azizoğlu, X. dönem de Meclis'te bulunduğu süre zarfında 2 yazılı kanun teklifi sunarken 18 konuşma yapmıştır.

3.4.1. Kanun teklifleri

Meclis'in 19 Şubat 1955 Cumartesi günü kırk üçüncü birleşim birinci celsede Bitlis vilayet merkezinin Tatvan'a nakli için Yusuf Azizoğlu teklifte bulunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1955: 192). Azizoğlu bir süre sonra kanun teklifinin geri verilmesine yönelik yazılı önergede bulunmuş ve bu teklifi geri verilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1955: 251).

Azizoğlu'nun ikinci önergesi ise "Lice kasabasının yerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin Muvakkat Encümende müzakere edilmesine dair" teklifi, TBMM'nin 18 Mayıs 1955 Çarşamba günü yapmış olduğu yetmiş yedinci birleşimin birinci celsesinde ele alınmıştır. Dr.Yusuf Azizoğlu'nun yaptığı konuşmada:

"Muhterem Arkadaşlar bir kanun teklifiyle yüksek huzurunuzu bir dakika işgal edeceğimden özür dilerim. Yüksek malûmunuz olduğu üzere, son yağan yağmurlar dolayısıyla vilâyetimize bağlı Lice kazasında vuku bulan heyelan neticesinde muazzam kaya parçaları kasabayı ciddî ve vahim bir tehlike ile karşı karşıya bulundurmaktadır. Bu vaziyeti gören Nafia Vekâleti yerinde yaptırdığı tetkikat neticesinde kasabanın bulunduğu yerin iskâna elverişli olmadığı neticesine varmış ve kasabanın tahliyesi için bu hususta Diyarbakır Valiliğine emir verilmiştir. Kasabanın yerinin değiştirilmesi hususunda bir kanun teklifi hazırlamış bulunuyoruz. Teklifin havale edileceği Dâhiliye, Nafia ve Bütçe komisyonlarından alınacak ikişer üye ile kurulacak bir Karma Komisyonunda müzakeresi için yüksek tasvibinizi istirham ediyorum" demiştir.

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun bu önergesi genel kurul tarafından kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1955: 310).

3.4.2. Meclis konuşmaları

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmada, Diyarbakır ve Erzurum illerinde yaptığı inceleme gezilerinde buralarda asyîşin büyük ölçüde bozulduğu,

adam öldürme ve tecavüz olaylarının gittikçe fazlaştığının, suçluların önemli bir kesiminin firarda olduklarını açıklamıştır. Bu vaziyet, burada yaşayan yurttaşların güvenliğinin tehlikede olduğunu göstermektedir. İktidarın bu tür olaylara karşı pasif davrandığını ve gerekli önlemleri almadığını gördüklerini belirtmiştir. Bununla ilgili İçişleri Bakanı Namık Gedik'in cevaplaması için Aşağıdaki soruları sormuştur:

- 1) Güvenliği bozan olayların fazlaştığı doğru mudur?
- 2) Firarda olanların yakalanması için yeni önlemler alınacak mıdır?
- 3) İktidarın, yurttaşların korku ve kararsızlıklarını gidermek için halka bir güvence ve açıklama yapması doğru olmaz mı?

İçişleri Bakanı Namık Gedik, Azizoglu'nun bu sorularını meclis kürsüsünde şöyle cevaplandırmıştır: Ülkemizde yurttaşlarımızın rahatlığını ve güvenliğini bozacak herhangi bir güvensizlik yoktur. Genellikle psikolojik ve toplumsal nedenlerle işlenen suçlar, çarpışma, öldürme, cebren kız kaçırmaya, hayvan çalma gibi önemli ve güvenliği etkileyen olaylar bile eskisi gibi kalmamıştır. Diyarbakır ve Erzurum illerinde güvenliğin büyük ölçüde bozuk olduğu, silahla adam öldürme ve tecavüz olaylarının gittikçe fazlaştığı bir dönemde iktidarın bu olaylar karşısında pasif durduğu haberleri gerçeği yansıtmamaktadır. Ülkemizin ve yurttaşlarımızın güvenliğini ve sükûnetini bozacak en küçük bir olay bile takip edilerek, bunların nedenleri üzerinde durularak gerekli önlemler alınmıştır. Diyarbakır ve Erzurum illerimizde 1952 tarihinden günümüze kadar işlenen suçlarda firarda bulunanlardan 93 kişi yakalanarak tutuklanmıştır. Firari olan diğer suçluların yakalanması için bakanlık olarak ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1954: 569-570).

Dr. Yusuf Azizoglu, TBMM'nin X. Dönem 86. Birleşiminde Yaptığı konuşmada kaçakçılığı engellemek için Gaziantep, Mardin, Hatay ve Urfa İllerinin sınır şeridi ile ilgili İçişleri Bakanı Namık Gedik'e sorduğu sorular şunlardır:

1) Kaçakçılığı engellemek ve sınır güvenliğini sağlamak amacıyla Gaziantep, Mardin, Hatay ve Urfa İllerinde yasak bölge olarak ayrılan sınır çizgisinin alanı yapılmış mı? Ayrıca buranın yüzölçümü ne kadardır?

2) Bu sınır çizgisi üzerindeki toprak, bağ, fıstıklık ve zeytinlik gibi maliklerin kullanımı üzerinde İktidar tarafından yapılan müdahalenin yöntemi, taslağı ve kamulaştırılmaları nasıl olacaktır?

3) Bu çalışma için ayrılmış olan ödenek miktarı ne kadardır?

4) Arazinin değeri neye göre belirlenecektir?

5) Bu müdahale nedeniyle açılan mahkeme âdeti kaç tanedir?

6) Mayınlanan sınır çizgisi üstünde kazaya uğrayan ve ölen kaçakçı, suçsuz yurttaş, asker ve memur âdeti kaç tanedir? Bunun önüne geçmek için güvenlik kuvvetleri ne gibi önlemler almıştır?

7) Kaçakçılığın önüne geçmek için alınan önlemlerin gereksiz bir biçimde yayılmasını engellemek ve sınır çevresinde yerleşmiş halkı rahatsız etmemek için nasıl önlemler alınmıştır?

8) Kaçakçılığa engel olmak için yalnızca polis kuvvetleriyle önlem almakla yetinmeyip aynı zamanda ekonomik önlemlerin alınması düşünülmekte midir?

9) Toprakları sınır şeridinin yakınında olan yurttaşlarımızın bu arazileri kullanım hakları ve üretime yönelik davranışları bazı önemsiz sınırlamalar ve kısıtlamalarla sekteye uğratılmıştır. İlgili kişilerin zarar görmemeleri için İktidar ne gibi önlemler almıştır?

İçişleri Bakanı Namık Gedik'in Gaziantep, Mardin, Hatay ve Urfa İllerinin sınır şeridi ile ilgili yazılı cevabı şu şekildedir:

1) Bu illerin güney sınırlarımıza rastlayan bölümlerinde yasaklanmış bölge olarak kurulan bir çizgi yoktur. Fakat kaçakçılığın önüne geçmek ve bunun takibi amacıyla güvenli olan bölgelerde önem seviyelerine göre sınırın kimi bölümleri hem mayınlanmış hem de tel örgülerle kapatılmıştır. Buralarda kaçakçılığın yoğunlaştığı bölgelerde 200-300 metre derinlik ve 250-2.500 metre uzunluğunda birçok yerde süren mahalli kapamalardan oluşmuştur. Söz konusu sahipli arazinin yüzölçümü 70 Kilometre karedir. Bu arazinin kadastrounu bitirmek için Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün memurları çalışmalarına devam etmektedirler. Gaziantep İlinin tümü, Hatay İlinin bir bölümü, Mardin ve Urfa İllerinin kamulaştırılacak mühim bölümlerinin parselleme işi sona ermiştir. Buralarda kamulaştırma başlanılmak üzeredir.

2) Mayınlanmış olan bölgelerin güvenlik alanlarındaki arazi, bağ, fıstıklık ve zeytinliği olan yurttaşlarımızın ürünlerini biçmek için gerekli önlemler alınmıştır. Ayrıca olgunlaşan ürünleri de biçtirilmiştir. 200 metre derinlikte kalan ürün ise tümüyle mayınlı alanda bulunduğundan kamulaştırılacaktır. Fakat arazinin kadastro bitirilmediğinden 6830 sayılı kamulaştırma yasanının 8. maddesine göre ürünlerini azalarıyla ve değeriyle vermek isteyenlerin kamulaştırmayı beklemeden taşınmazlarını satmak amacıyla ilgili valiliklere ödenek yollanmıştır. Buralar alındığı zaman ürünün fiyatı da zikredilen yasanın 8. maddesi uyarınca ödenmektedir.

3) Sınır boyunca 500 metrelik alanın mayınlanması amacıyla buraları kamulaştırılmak için 30 milyon lira gerekmektedir. Geçici olarak bu alanın 350 metrelik bir çizgisi bile ihtiyaca yanıt vermektedir. Bu 350 metrelik çizgiden de yalnız kaçak yönü ile önem bildiren mevkiiler mayınlanmıştır. Bu arazinin kamulaştırılması için TBMM'den 1957 bütçesi ile 5 milyon ödenek alınmıştır.

4) Kamulaştırılacak arazinin değeri 6830 sayılı Kamulaştırma Yasasının kararları doğrultusunda belirlenmiştir.

5) Bununla ilgili Bakanlığımıza karşı açılan hiçbir mahkeme yoktur. Yalnızca mayınlı alandaki değerini belirlemek için bir kısım mülk sahipleri yerel mahkemelere başvuracaklardır. Biçilmeyen alanda bulunan arazilerin hepsi 27 adettir. Bu ürünlerin fiyatları valilikler tarafından 6830 sayılı Kamulaştırma Yasasının 8. maddesine göre ödenerek yurttaşlar haksızlığa uğramayacaklardır.

6) Şimdiye kadar sınırdan geçen kaçakçılardan mayın patlaması sonucu 114 şahıs ölmüş, 10 şahıs da yaralanmıştır. Ayrıca mayın patlamasıyla 2 subay, 1 çavuş ve 6 asker şehit olmuş, 3 subay ve 6 askerimiz de yaralanmıştır. Şehit ve yaralı olan askerlerimizin bir kısmı mayın döşerken, bir kısmı da kaçakçıları takip ederken mayınlı alanda bu vakalara rastlanılmıştır. Yurttaşların mayınlı bölgelere girmemesi için o alanlara uyarı tabelaları ve tel örgüleri konulmuştur.

7) TBMM'de kabul edilen 6829 sayılı Yasanın Ek 1 ve Ek 2. maddelerine dayanarak güney sınırlarımızda belirli derinlikte bir alanda kaçakçılığı engellemek amacıyla belirli madde üstünde bir idare yöntemi oluşmuştur. Güney sınırlarımızda 25 kilometre derinlikte olan alana kesilecek olan hayvanların sivil idareden alınacak izin ile alınması ve bölge içinde olanların da bunlara dâhil olmaları onaylanmıştır. Sınır çizgisinde 5 kilometrelik bir alanda iktidar tarafından onaylanan 22 çeşit maddenin belirlenen miktardan çoğunu biriktirmek yasaklanmıştır. Bölgede bulunan insanların yemeklik, yemlik, tohumluk gereksinimleri iş, sanat ve aile gereksinimleri dışında depoda tutulmayacak.

8) Kaçakçılığın önüne geçmek için alınan tedbirler, sadece kolluk kuvvetlerinin önlemleriyle kalmamıştır. Bu önlemlerle beraber kabul edilen bazı ekonomi önlemleri ile birleştirilmiştir. Kaçakçılığın giriş ve çıkışlarını önlemek için Alman ekonomi önlemleri birbirinden değişik kararları yer ve zamanın ihtiyaçlarına göre her zaman belirgin olarak görünmekte ve gerektiği zaman ve gerektiği oranda araya girilerek, satın alma yoluyla bunun önüne geçmek için çaba harcanmaktadır.

9) Ülkemizde yaşayan yurttaşların Suriye’de kalan topraklarını kullanım hakkı üstünde, herhangi bir kısıtlama hükmü yoktur. Bunların kullanım hakkı geçmişte olduğu gibi şimdi de geçerli kanunlara bağlıdır (TBMM Tutanak Dergisi, 1954: 570-573).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruluşu ve memurları kanununa bazı maddeler eklenmesine ve 4258 sayılı Kanun’a bağlı kadro listelerinin değiştirilmesine dair söz almıştır. 4862 sayılı Kanun’a bağlı (1) ve (2) sayılı kadro listelerine ilâveler yapılması hakkındaki kanun münasebetiyle de görüş belirten Azizoğlu, bu kanunun bir kadro meselesi olduğunu hatırlatmıştır. Sağlık Bakanlığı raportörü olarak bu konuyu ayrıntılı incelediğini izah etmiştir. İncelemeleri sonucunda muazzam derecede bir ödenek ve büyük emekler verilmesine rağmen işin özünü raporunda açıklayacağını dile getirmiştir. Bu durumu telafi etmek adına bir teklifle geldiğini fakat görüşmeler sonrasında teklifinin değişime uğradığını belirtmiştir. Sağlık merkezlerinin ihtiyacı olan uzmanları bulma sorununun Sağlık Bakanlığının getirmiş olduğu bir kadro ile çözülmesinin mümkün olmadığını öne sürmüştür. Daha önceden kazanılmış haklar göz önünde tutulmadan getirilecek uzmanların 30 lirayla başlamasının mümkün olmadığını belirterek konuşmasını sonlandırmıştı (TBMM Tutanak Dergisi, 1955: 735).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bir diğer konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğünün 1956 yılı bütçe görüşmeleri münasebetiyle yapmıştır. Azizoğlu, bu konuşmasını Hürriyet Partisi Meclis Grubu adına yapmış ve Sağlık Bakanlığı ile alakalı memleketin durumunu ve gelişmiş medeniyetlerdeki sağlık işlerinin karşılaştırmalı olarak gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye’nin içinde bulunduğu kötü şartlardan dolayı sağlık konusunda da geride kaldığını belirtmiştir. İktisadi darlığı milletin baş belası olarak göstermiştir. Azizoğlu, konuşmasının devamında veremle mücadele konusuna değinen Azizoğlu, BCG aşısının kullanıldığı İsveç, Norveç, Danimarka gibi ülkelere değinerek Türkiye’nin ise bu konuda geri kaldığını bir kez daha vurgulamıştır. Sağlık Bakanlığı ile ilgili görüşler noktasında ise 1950 yılından bu yana sağlık noktasında önemle çalışılmasına rağmen bir türlü istenilen sonuçların alınamadığını vurgulamıştır. Sağlık Bakanlığının 1951-1955 yılları arasında verem ve sağlık merkezleri noktasına ağırlık verdiği fakat 1956 yılı bütçesinde bu ağırlığın gevşetildiği iddiasında bulunmuştur.

Verem hastanesi noktasında 1500 yataklı bir hastaneye ihtiyaç duyulmasına rağmen bütçe doğrultusunda 500 yatak ayrılabilceğini belirtmiştir. Sağlık merkezleri noktasında ise 1950 yılına kadar sağlık merkezlerinin sayısının 22 civarında olduğunu DP iktidarı

süresince yapılan çalışmalarla beraber bu sayının 181'e ulaştığını vurgulamıştır. Geçen 5 yıllık süre zarfında sağlık merkezleri noktasında iktidarın önemli çalışmalar yaptığı yönünde düşüncesini öne sürmüştür. Sağlık merkezlerinde hemşire ve ebelerin sayısının az olduğuna değinmiş; açılmış olan hemşire ve ebe okullarına müracaatı arttırmak için tedbirlerin alınması gerektiği yönünde öneride bulunmuştur. Bunların yanı sıra eczacılık, röntgen ve laboratuvar gibi imkânların da bölgelere çok geç gittiğinden bahsetmiştir. Konuşmasının devamında DP Milletvekili Talat Vasfî Öz'e teşekkürler etmiştir. Tüm dünyanın üzerinde önemle durduğu tıp konusunun ehemmiyetinin anlaşılmasından dolayı sevincini dile getirmiştir. Bu konuşması sırasında şahısların eleştirilmediğini memleket için çok önemli bir konu olan ve memleketin geleceği için önem arz eden bir konuşma yapıldığını hatırlatmıştır. Sağlık işlerinin her gün yüksek bir hızla artmasını temenni ettiğini belirtmiştir. Behçet Uz'un hazırlamış olduğu sağlık raporunun kabul edilmesini isteyerek sözlerine son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1956: 976-990).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bir başka konuşmasını şehir ve kasabalarda muhtar ve ihtiyar heyetleri oluşturmaya dair olan kanuna bâzı maddeler eklenmesine yönelik yapmıştır. Bu kanunun bazı maddelerinin kaldırılması hakkındaki 5671 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin değiştirilmesine dair görüşlerini açıklamıştır. Aynı zamanda bu kanuna geçici bir madde eklenmesine dair 6010 sayılı Kanun'un ek 1. maddesinin değiştirilmesi münasebetiyle konuşan Azizoğlu, bu konuşmasında millet olarak kısa bir süre önce tamamen yeni bir rejim içerisine girdiklerinin altını çizmiştir. Bu noktada alınan bir karardan kısa bir süre sonra vazgeçilmesinin halk nezdinde olumsuz etki yaratacağından bahsetmiştir. Açık ve anlaşılır olmayan bir tutumla rejimi zedeleyecek bir yola gidilmesinin zararlı olacağı yönünde görüşünü dile getirmiştir. Sistemin gerekliliklerini ortaya koyan bu gibi konularda net olunması gerektiğini savunmuştur. Konuşmasına devamla Hamdi Sancar'ın değindiği bir nokta üzerine dikkat çekmiştir. Hamdi Bey'in «Hâkimiyet milletindir» tabelasını kendilerine hatırlattıklarını belirterek kendilerinin bu tabelayı her gün okuduğunu ve devlet yönetimi noktasında bu bilinçle hareket ettiklerini savunmuştur.

Siyasi parti değiştirmelerinin karşılığını kınama şeklinde ilk olarak DP liderinden aldıklarını hatırlatmıştır. Kendilerinin Meclis'e milletin vekili olarak geldiklerini belirterek bu noktada ellerinden gelen gayreti gösterdiklerini beyan etmiştir. Partiden ayrılmayı milletvekilliğini terketmek mânasına kabul etmiyoruz. Kendileri bu kanaatte değillerse Genel Kurultayca kabul edilen bir teklifi buraya getirip kanunlaştırabilirler. Biz millete vadettiğimiz yoldan ve zihniyetten ve istikametten zerrece ayrılmış değiliz. O yoldayız.

Biz demokratik sistemin memlekette yerleşmesini istiyoruz. Milletin bize verdiği emaneti sonuna kadar muhafaza etmek azmindeyiz. Kendileri ve parti liderleri hâlâ bu kanaatte iseler, parti değiştirmekle milletvekilliğini terketmek sistemini getirmek istiyorlarsa kanun yolu kendilerine açıktır, getirirler burada münakaşasını yaparız diyerek sözlerine son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1956: 1007).

Dr. Yusuf Azizoğlu, TBMM’de usul hakkında yaptığı konuşmada, Cumhurbaşkanı’nın konuşmalarının birbirini tutmadığını söyleyerek konuşmasına başlamıştır. 23. madde gereğince Başkanlık Divanı’nca sunulan listelerin bu birleştirme işine uygun olmadığını savunarak, Başkanlık Divanının adaletli bir biçimde davranarak, usulsüz olarak düzenlenen listeleri, geri almasını isteyerek seçimi erteleme hakkaniyetli bir davranış olacağını söyleyerek konuşmasına son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1956: 23-24). Tasarının devamında Meclis Başkanlığının görevinin sadece kâtip gibi metindeki maddeleri okumak olmadığını aynı zamanda bu maddelerin Meclis’te konuşulmasını sağlamak olduğunu öne sürmüştür. Meclis başkanının hükümet üyelerinden hiçbirinin burada olmadığı hâlde maddeleri tek tek okuduğunu görmüş ve bu duruma üzüldüklerini belirterek başkanlığa yönelik eleştiride bulunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, 1956: 156). Ayrıca Meclisin denetleme hakkına tam anlamıyla saygı göstermek gerektiğini belirten Azizoğlu, bir soru sorulduğu zaman konuyu oluşturan sorunun denetimine aykırı bir durum varsa durdurulması gerektiğini söylemiştir. Aradan 4-5 ay geçtikten sonra cevap verilirse o problemi konuşmanın bir nedeninin kalmayacağını açıklamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 66).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Kastamonu Mebusu Ziya Termen’in, hükümet programında yer alan hususlardan hangilerinin tahakkuk ettirildiğine dair konuşmasını yapmıştır. Ayrıca toplantılar ve gösteri yürüyüşleri hakkındaki kanun karşısında partilerin maruz kaldıkları durum üzerine ne düşünüldüğüne dair olan sorusuna karşın görüş belirten Azizoğlu, konuşmasında meclis başkanının idaresiyle Türk milletine ve TBMM’ye hakaret ettiğini belirterek başkanı eleştirmiştir (TBMM, Tutanak Dergisi, 1957: 76).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bir diğer konuşmasını Hürriyet Partisi Meclis Grubu açık toplantılarına gazetecilerin alınmasına ne için müsaade edilmediğine dair Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi’nden olan suali münasebetiyle yapmıştır. Bu konuyla ilgili Fikri Apaydın’ın öne sürdüğü düşüncenin kendisini tatmin etmediğini dile getirmiştir. Belirtilen 215. maddenin Meclis’in genel toplantı salonu ve komisyon odalarıyla ilgili olduğunu hatırlatmıştır. Bunlar dışında herhangi bir kaydın mevcut olmadığını belirtmiştir. Bütçe

komisyonunda gazetecilere getirilen kısıtlama hakkında konuşarak bu yasağın uygun olmadığını savunmuştur. Azizoğlu, konuşmasının devamında Meclis heyetinin, millete karşı yükümlü oldukları görevi yapmak için basın temsilcilerinin sürekli desteğine ve mütalaalarına muhtaç olduğunu belirtmiştir. Gereksiz yere kalkıp da tüzüğün bu amaca yönelik olmayan bir esasını alet edip açıklıktan bahsetmenin de etik olmadığını söylemiştir. Meclis Başkanlığından beklenen davranış, muhalefet gruplarının, meclisin denetleme hakkını ve icraatlarını kolaylaştırmak ve bu konuda onlara yardımcı olmak olduğunu söyleyerek, Tüzüğün rastgele seçilen bir maddesinde bahsedilen kararın encümen odaları ve meclis salonu olduğunu belirtmiştir. Bu karardan yararlanıp bir tür gözdağı vermenin doğru olmayan bir davranış olduğunu belirtmiştir. Başkanlık makamından rica ederek tüzüğe aykırı yetkiler dışında bu tür davranışlardan kaçınma iyiliğini ve akıllılığı bizlerden esigemeyeceklerine inandığını belirtmiştir. Konuşmasının devamında bu hükmü demokrasiye aykırı bir şekilde nitelendirmiş ve gazetecilerin grup toplantılarına alınmamasının yanlış olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 89-90).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Milletvekilleri Seçimi Kanunu'ndaki son değişiklikleri kaldıran kanun teklifinin hangi amaçla geri alındığına dair sorusu hakkında konuşma yapmak üzere kürsüye çıkıp Adalet Bakanlığına 2 ay önce verdiği soru önergesinin nihayet cevaplandığını belirtmiş fakat bunda istediği cevapları bulamadığını söylemiştir. Özellikle seçim kanunu noktasında verilen cevap ile gerçeklerin uyuşmadığına değinen Azizoğlu, kanunun sonunun iyi olmadığı yönünde görüşünü belirtmiştir. Hükümet programı noktasında görüşlerini belirten Azizoğlu, konuşmasının devamında ise hükümeti eleştirerek Adalet Bakanlığından birtakım taleplerde bulunmuş ve hükümet programlarının ne kadarının gerçekleştiğini açıklanmasını istemiştir. Azizoğlu'nun bir başka sorusu ise 4. Menderes kabinesinin hükümet programını ne sebeple yerine getirmediği yönünde kritik bir soru olmuştur. Adnan Menderes'in 1950 yılında ileri derecede bir demokrasi kuracağını ve tek parti döneminden kalan kötü alışkanlıkların silinip atılacağını belirttiğini hatırlatmıştır. Yapılan çalışmalarla demokrasinin bozulduğunu savunmuştur. Bu şartlar altında vatandaşın serbestçe oy kullanmasının sınırlandığını ve seçim kanununun bir an önce demokratik bir hâle getirilmesi gerektiği yönünde görüşünü bildirmiştir. Bu kanunla yapılacak seçimlerin yasal ve yerinde olmayacağını savunmuştur. Adnan Menderes'in partisinde oldukları zaman programın kendilerini son derece memnun ettiğini fakat uygulama evresinde büyük şaşkınlık yarattığını belirterek bu memlekette demokrasinin

minimum koşulunun seçim kanunu olduğunu anlatmıştır. Bu seçim kanununun Türk milletinin vicdanında hiçbir tereddüt bırakmayacak şekilde yapılması gerektiğini belirterek sözlerini bitirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 214-217).

Dr. Yusuf Azizoğlu, 1957 malî yılı Genel Bütçe Kanunu gerekçesiyle söz alarak başkanı eleştirip başkanlık makamının kötü bir yönetim sergilediğini ifade etmiştir. Nizamname doğrultusunda kendisine ceza verilen milletvekilinin kendini müdafaa etmesi için söz verileceğini ama burada söz verilmeyerek nizamnameye aykırı davranıldığını, bunun doğru bir hareket olmadığını belirterek salonu terk etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 326-327).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bütçe görüşmeleri sırasında konuşmaların süresinin kısıtlanması hakkındaki önerge gerekçesiyle söz alıp, bu kısıtlanmanın grup sözcülerine uygulanmaması gerektiğini belirterek önergenin verilmesinde etkisi olduğundan bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 580).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Diyanet İşleri Başkanlığının 1957 yılı bütçesi için konuşma yapmak için kürsüye çıkmıştır. Hürriyet Partisi Grubu adına söz alan Azizoğlu, DP Milletvekili Fahri Ağaoğlu'nun konuşmasına bir nevi cevap vermiştir. Laikliğin kendi parti programlarında yazıldığını söyleyen Azizoğlu, programdaki şu maddeyi okumuştur: (Kutluay, 2019: 282)

“Lâikliği, din ve devlet işlerinin birbirinden kesin olarak ayrılması mânâsında anlıyoruz. Dini, siyasi tesir ve tahavvüllerin ve her türlü istismarcı düşünce ve cereyanların üstünde tutmak başlıca prensibimiz olacaktır. Din serbestisini vicdan hürriyetinin tabii bir icabı sayarız.” (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 668-669).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü 1957 yılı bütçesi gerekçesiyle söz alarak, 1950 yılında köylüye dağıtılan toprağın birkaç katına çıktığını öne sürerek köylülerin dertlerinden, tapuları olmadığından ötürü toprak üstünde hiçbir hak iddia edemediklerini ve bu nedenle bu meselenin partiler üstü bir hadise olduğunu ifade etmiştir. Bu konunun Genel Müdürlük vasıtası ile değil tamamen devlet eliyle çözülebileceğini belirterek, konuşmasına “bu bütçe müzakeresi değil, işkence” diyerek son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 685-687).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Dâhiliye Vekâleti'nin 1957 yılı bütçesi gerekçesiyle kürsüye çıkarak, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bir parti başkanının arkadaşlarına evinde yemek vermesine müdahale etmesini demokrasiye yakışmayan bir tutum olduğunu belirterek, milletvekillerine dönerek bu kanunun kaldırılmasına taraftar olup olmadıklarını

sormuştur. Başbakan Adnan Menderes'in az önce yaptığı konuşmasının samimi gelmediğini, bunun sonuçlarından şüphe ettiğini dile getirerek, meclisin bu konuda beni haksız görmemesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 786).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Devlet Su İşleri ve Karayolları Genel müdürlüklerinin 1957 yılı bütçeleri hakkında kürsüye çıkan Yusuf Azizoğlu, imar meseleleri münasebetiyle söz alan Demokrat Parti Sözcüsü Himmet Ölçmen'e kendilerine verdiği cevaptan dolayı teşekkür etmiştir. Başbakan Adnan Menderes'in bize dönerek zikrettiği gibi kızgın olmadıklarını söylemiştir. Yusuf Azizoğlu, kendilerinin en büyük isteklerinin Himmet Bey'in bu kelimelerle ortaya koydukları prensipler değil, bizim bu memlekette hasretini duyduğumuz normal akıl ve zekâ ile ortaya koyulmuş plan ve prensiplerdir diyerek meclisten büyük bir alkış almıştır. Ayrıca Himmet Ölçmen'in İstanbul'un imarının bir mucize olduğu yönünde görüşünü ele alarak fen, ilim ve tekniğin bu kadar geliştiği bir dönemde mucizeden medet ummadıklarını savunmuştur. Finansman noktasında sorulan sorular sonrasında kızmak yerine daha uygun bir dille aktarılabileceklerine yer vermiştir. "Himmet Ölçmen Beyefendi az önce, bu kürsüde İstanbul'da ve memleketin başka yerlerinde yapılan imar yüzünden mutsuz hiçbir vatandaşın olmadığını belirttiler. Ancak ben bu sözü geçenlerde Samet Ağaoğlu arkadaşımızın bu kürsüden sarf ettikleri «pahallılık yoktur» vecizesiyle kıyaslayacağım ve diyeceğim ki, bu sözler ancak bir mizah gazetesine başlık olabilir." (TBMM Tutanak Dergisi, 1957:914)

Azizoğlu, sözlerine devam ederek Başbakan'ın bir konuşmasında muhalefeti engellemekten bahsettiğini, böylesi bir tutumun demokrasiyle kesinlikle bağdaşmadığını ileri sürmüştür. Muhalefetin yapmış olduğu eleştirileri dikkatle takip ederek kendilerine yarayacak bilgilerin alınması gerektiğini söylemiştir. İstanbul ile ilgili yapılacak imar faaliyetleri hakkında da bilgiler vermiştir. Azizoğlu'nun, dile getirdiği bir diğer konu ise vatanseverlikle ilgili sözleriydi. Azizoğlu, bazı Demokrat Parti milletvekillerinin, vatanseverliği dile getirmelerini çok sert bir dille eleştirerek vatanseverlik ve yurt sevgisi'nin ağza alınacak kadar basit olmadığını söylemiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, Meclis kürsüsündeki konuşmasının devamında Başbakan'ın bu kürsüden yapılan eleştirilere karşı nasıl sert tavırlar sergilediğini, sinirlendiğini söyleyerek demokrasinin ilk ve esas prensibinin eleştirilere tahammül edilmesi olduğunu hatırlatmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 914-916). Meclis konuşmasına son verirken özellikle Hürriyet Partili

milletvekilleri tarafından dakikalarca alkışlanan Azizoğlu, Meclis sırasına oturduğunda yaptığı konuşmadan dolayı tebrikleri kabul etmiştir.

Dr. Yusuf Azizoğlu, meclisteki bir diğer konuşmasını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğünün 1957 yılı bütçeleri gerekçesiyle yapmıştır. Konuşmasına başlarken doktorlar arasında pek bir görüş farkı olmadığını belirterek DP Sözcüsü Talat Vasfi'nin yanlış anladığı bir nokta olduğunu öne sürmüştür. Sağlık merkezlerinin yapılmasında Refik Saydam döneminden günümüze kadar gelen dönemi incelerken bu gelişmelerin memleketin gelişimiyle uygun olduğunu belirttiğini ifade etmiştir. Bu gelişmeleri memleket için yeterli bulmadığını, herkesin isteğinin bir an önce gereksinim duyduğumuz dereceye gelebilmek için ilerlemenin devam etmesi yönünde olduğunu açıklamıştır. Sağlık hizmetlerinin masraflı bir iş olduğunu söyleyerek hükümetçe özveri isteyen bir iş olduğunun belirtmiştir. Bu doğrultuda sağlık bütçesinin hiçbir zaman yeterli görülmediğini belirterek dünyanın her tarafında sağlık bütçesinin genel bütçenin %10'undan aşağı düşmediğine dikkat çekmiştir. Türkiye'de bu oranın yüksek olması gerektiğini ifade etmiş, 1956 yılında % 3 iken 1957 yılında bu sayının %4 civarında olduğunu ve bu rakamların arttırılması gerektiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 963).

Konuşmasına devam eden Azizoğlu, asıl sorunun sağlık personeli olduğunu ifade ederek sağlık çalışanlarının mutlu ve huzurlu olması gerektiğini savunmuştur. Sağlık merkezleri ile ilgili zamanında büyük bir beklenti içinde olduklarını fakat bu umutların gerçekleşmemesinin kendilerini üzdüğünü söylemiştir. Sağlık merkezlerindeki en büyük sıkıntının kadrosuzluk olduğunu birçok merkezin tek hekimden dolayı kapanmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Tek hekimin iş görmesi ve aynı zamanda poliklinikte çalışmasının zor olacağını savunmuş ve sağlık merkezlerinin sayısının 201 civarında olduğunu, bunların 160 tanesinde tek hekim olduğunu veya hiç hekim bulunmadığını ifade eden Azizoğlu, Verem konusu ile ilgili olarak verem hastalığının çok önemli bir hastalık olduğunu ve bunun üzerinde hassasiyetle durulması gerektiğini söylemiştir (TBMM, Tutanak Dergisi, 1957: 964,965). Sağlık alanlarındaki konuşmalarına devam eden Yusuf Azizoğlu; ilaç, eczacılık ve sağlık sigortası ile ilgili mecliste çok önemli bilgiler vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: .964).

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun söz aldığı bir diğer konuşma ise Bursa Milletvekili İbrahim Öktem ve Tokat Milletvekili Hasan Kangal'ın dokunulmazlıklarının kaldırılmasıyla ilgili konuydu. Başbakanlık Tezkeresi ve Teşkilâtı Esasiye ve Adliye

komisyonlarından oluşmuş karma komisyon raporu sebebiyle meclis kürsüsüne çıkan Azizoğlu, bu konuşmasında Sadettin Yalım'ın yapmış olduğu konuşmaya dikkat çekerek meclis başkanın Saddetin Yalım'a müsamaha gösterdiğini, konuşması sırasında hiçbir şekilde ikaz etmediğini belirtmiştir. Azizoğlu, meclis başkanını eleştirerek Hürriyet Partisinin herhangi bir milletvekili olduğu zaman meclis başkanı tarafından defalarca ikaz edildiğini ve konuşmasının kesildiğini söyleyerek meclis başkanını eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 195).

Dr. Yusuf Azizoğlu, bu dönemdeki son konuşmasını Nevşehir iline bağlı Kırşehir ilçesinde (Kırşehir) adı ile yeniden bir il oluşturulması hakkındaki kanun hakkında yapmıştır. Hürriyet Partisi'nin bu kanun teklifinden yeterince memnun olduğunu ifade etmiştir. Bu haksız kararın geri alınmasında geç kalındığını belirtmiştir. Hürriyet Partisi, bu kanun teklifini yerinde bularak bununla ilgili meclis çalışmaları yapmış ve Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Meclis konuşmalarıyla bunun Meclis'ten geçmesi için tüm çalışmaları yapmıştır. Bunun üzerine, Nevşehir vilâyetine bağlı Kırşehir kazası kaldırılarak merkezi Kırşehir olmak ve yine Nevşehir vilâyetine bağlı Mucur kazası ile Yozgat vilâyetine bağlı Çiçekdağı, Ankara vilâyetine bağlı Kaman kazalarını ihtiva etmek üzere (Kırşehir) adıyla yeniden bir vilayet kurulmuş ve eski Kırşehir kazasını ihtiva eden nahiye ve köyler Kırşehir vilayetine Merkez kazasına bağlanmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 121-123).

3.4.3. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun DP'den İstifası

Demokrat Parti'nin, 1954 seçimlerinden büyük bir zaferle çıkması parti içi muhalefeti, belirgin bir hâle getirmişti. Ekonominin gittikçe kötüleşmesi, basında DP'ye karşı büyük bir eleştiri durumu oluşturmuştu. Bu eleştiriler karşısında Başbakan Adnan Menderes, basını susturmayı tedbir olarak görmüştür. DP, 1954 seçimlerinden sonra âdeta özgürlüklerden hızla kurtulma sürecini başlatmıştır. DP'nin tavrı giderek değişmiş ve baskıcı uygulamalar yaşanmıştır. DP'nin içerisinde bulunduğu bu olumsuz havayı eleştiren yazarlar tutuklanmış, bu da ilerde DP'nin seçimlerde oy kaybı yaşanmasına neden olmuştur. Türk siyasi hayatına 6-7 Eylül Olayları olarak geçen hadiseler hem Demokrat Parti hem de Adnan Menderes'in siyasi kariyeri için son derece önemli sonuçlar doğurmuştur. 6-7 Eylül Olayları, DP içinde keskin bölünmelere sebep olmuştur. Partinin ileri gelenlerinden Feridun Ergin, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Fuat Köprülü, Fethi Çelikbaş, Mükkerem Sarol, Menderes'i açıkça eleştirmeye ve aleyhinde bulunmaya başlamışlardır (Eroğul, 2019: 170). Bu bunalımlar sırasında DP'li 19 milletvekili basına

ispat hakkının tanınması için bir önerge imzalamışlardır. Daha sonra bu 19 milletvekili 19 Ekim 1955'te divana sevk edilmiştir. Divan toplantısı sonucu 9 milletvekili partiden ihraç edilmiştir. Geriye kalan 10 milletvekili hakkında soruşturma açılmıştır. Bunun üzerine 10 milletvekili de DP'den istifa etmiştir.

Bu durumda 1955 yılı artık DP içinde huzursuzlukların artacağı bir sürecin başlangıç noktası olmuştur. Özellikle Diyarbakır'da bu huzursuzluğun ve çatlaklıkların örnekleri yaşanmış ve 1955 yılında Diyarbakır'da Demokrat Parti'nin en güçlü adayı olan Dr. Yusuf Azizoğlu'nun DP'den istifa etmesi, oldukça önemli bir yankı uyandırmıştı (Arslan, 1992: 58). Dr. Yusuf Azizoğlu, 18 Aralık 1955'te Demokrat Parti İl İdare Kurulu'na göndermiş olduğu istifa telgrafında şu ifadelerle yer vermiştir:

“Demokrat Parti Başkanlığına Diyarbakır

“Keyfi idareye doğru esas yolundan ayrılmış bulunan Demokrat Parti idarecileriyle daha fazla teşriki mesaiye imkân görmediğimden Demokrat Parti'den istifa mecburiyetinde kaldım. Bugüne kadar hakkımda gösterdiğiniz muhabbet ve samimi arkadaşlığın temiz hatıraları benim için en kıymetli varlık olarak kalacaktır. Bütün arkadaşlara vedamı arz ederken, memleket hizmetleri yolunda cenabı hakkın hepimize yardımcı olmasını diler, en derin hürmet ve muhabbetlerimi sunarım”. Diyarbakır Mebusu Yusuf Azizoğlu (Diyarbakır Gazetesi, 20 Aralık 1955).

Diyarbakır'ın tanınmış ve güçlü ailesine mensup olan Dr. Yusuf Azizoğlu'nun istifa etmesi, DP için Diyarbakır'da ciddi anlamda oy kaybının yaşanmasına neden olmuştur. Bunun bilincinde olan DP'liler, hiç vakit kaybetmeden Diyarbakır ile ilgili çalışmalara başlamıştır. DP'nin itiraz etmesiyle iptal edilen Diyarbakır merkez ve Hani ilçesinde yapılacak seçimler öncesi Demokrat Parti, ilk kez bir seçim beyannamesi hazırlamıştır. DP'liler, Diyarbakır halkına seslenerek Diyarbakır'ı kültür, bayındırlık, sağlık ve zirai alanlarında kalkındıracaklarını ayrıca Diyarbakır'da bir şeker fabrikası kurarak büyük bir istihdam alanı yaratacaklarının sözünü vermişlerdir. Böylelikle DP'den istifa eden Dr. Yusuf Azizoğlu ve arkadaşlarının boşluğunu bu şekilde doldurmak istemişlerdir.

3.5. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Hürriyet Partisi'ne Katılması ve Hürriyet Partisi'nin Diyarbakır Faaliyetleri

Dr. Yusuf Azizoğlu, 18 Aralık 1955'te DP'den istifa ederek siyasete önce bağımsız milletvekili olarak devam etmiş, daha sonra da Hürriyet Partisi çatısı altında siyaset yapmaya devam etmiştir. HP kurucu üyeleri arasında yer alan Dr. Yusuf Azizoğlu, 14 Aralık 1955'te IV. Adnan Menderes Hükümeti'ne güvenoyu vermeyen 37 milletvekilinden biri olmuştur. HP, Demokrat Parti'nin Ekim 1955'te yapılan dördüncü kongresi sırasında partiden çıkarılan veya istifa eden milletvekilleri tarafından kurulmuştur. Sayıları 33'ü bulan kurucuların 30'u milletvekilidir. Bu kurucular, genellikle Demokrat Parti'nin Halk Partisi ile hiçbir ilişkisi olmayan aydın ve liberal kanadını temsil ediyorlardı (Karpas, 2017: 511).

Feyzi Lütfi Karaosmanoğlu başkanlığındaki Hürriyet Partisi, 23 Ocak 1956 tarihinde bir şubesini de Diyarbakır'da açtı. Diyarbakır'da büyük bir coşkuyla karşılanan Hürriyet Partisi'nin kurucularından olan Diyarbakır milletvekilleri Mustafa Ekinci ve İhsan Hamit Tigr̈el, halka kısa bir konuşma yaparak teşekkürlerini iletiler. Doğu ve Güneydoğu'da parti teşkilatlanmasından sorumlu olan Mustafa Ekinci ve İhsan Hamit Tigr̈el, bölgede önemli çalışmalara imza atmışlardır. Diyarbakır İl Başkanlığını Recep Azizoğlu'nun yapacağı partinin idare heyeti şu isimlerden oluşmuştur: İkinci Başkan Av. Medeni Arman, Üye Zülküf Cizrelioğlu, Vehbi Dabakoğlu, Ahmet Diren, Adnan İsmen, Sabri Kaçmaz, CHP eski milletvekillerinden Osman Ocak, Nihat Önder, Muhittin Sınanmış ve Müşfik Tigr̈el. Yeni kurulan şubenin idare heyeti, İhsan Hamit Tigr̈el ve Mustafa Ekinci ile birlikte Diyarbakır valisini ziyaret etmiş ve yapacağı çalışmalar hakkında valiyi bilgilendirmişlerdir (Diyarbakır Gazetesi, 24 Ocak 1956:1). Hürriyet Partisi, Diyarbakır il yönetimi teşkilatını kurduktan sonra 8 Nisan 1956'da resmî açılışını yapmıştır. Açılışa Manisa Milletvekili Muammer Alakant, Kocaeli Milletvekili Turan Güneş, Antalya Milletvekili Asım Okur, Elazığ Milletvekili Selahattin Toker, Diyarbakır milletvekillerinden İhsan Hamit Tigr̈el, Mustafa Ekinci, Yusuf Azizoğlu ile çok sayıda vatandaş katılmıştır. Açılışta söz alan konuşmacıların çoğu DP iktidarının gidişatını şiddetle eleştirmişlerdir. Hürriyet Partisi Diyarbakır İl Başkanı Recep Azizoğlu yaptığı konuşmada zamanında Demokrat Parti'yi iktidara getirmek için çok uğraştıklarını fakat Demokrat Parti'nin kuruluş değerlerinden saparak yanlış yolda yürüdüğünü ve diktatörlüğe doğru gittiğini belirtmiştir.

Diyarbakır Milletvekili Dr. Yusuf Azizoğlu ise kürsüye çıkarak yaptığı konuşmada Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerinden sonra amacından saptığını, vaatlerinin çoğunu yerine getirmediğini, demokrasiden vazgeçtiğini ve DP'nin tek adamlığa doğru yol aldığını belirtiyordu. Dr. Yusuf Azizoğlu, konuşmasına devam ederek kendisinin bir Diyarbakır sevdalısı olduğunu, daha önce de olduğu gibi hizmetlerinin Diyarbakır ve ilçeleri için devam edeceğini söylüyordu. Hürriyet Partisi, Dr. Yusuf Azizoğlu öncülüğünde Diyarbakır'ın ilçelerinde çalışmalarını hızlandırmıştır. Özellikle Azizoğlu Ailesi'nin büyük bir oy potansiyeline sahip olduğu Silvan, Lice ve Hazro ilçelerinde büyük bir sevgi seli ile karşılanmıştır. Burada konuşmalar yapan Dr. Yusuf Azizoğlu, DP'nin kuruluş değerlerinden saptığını, antidemokratik kanunlar çıkararak eski saygınlığını kaybettiğini ifade ediyordu. Azizoğlu, Başbakan Adnan Menderes'i de eleştirerek ilim adamlarına kıymet vermediğini ayrıca bencil davranarak her şeyi kendisinin yaptığını, hem iç ve hem de dış politikanın bugünkü duruma düştüğünü söylemiştir (Gayret Gazetesi, 9 Ekim 1957:1).

3.5.1. 1957 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları

Demokrat Parti, 1957 seçimlerine girerken bu süreçte kendi içinde sıkıntılar yaşamıştır. DP'nin kurucuları arasında yer alan ve partinin önemli isimlerinden biri olan Fuat Köprülü'nün DP'den istifa etmesi parti içinde şok etkisi yaratmıştı. Köprülü, istifa ettikten sonra DP'ye sert bir şekilde yüklenmiş, bu da partiyi en az muhalefet kadar yıpratmıştır (Binark, 2010: 1079).

Demokrat Parti Hükümeti'nin sert tutumu karşısında muhalefet partileri; CHP, CMP ve HP bir araya gelerek hükümet karşısında güç birliği yapmak için yuvarlak masa toplantısı ve mitingler yapmıştır. Fakat bu gruplaşmanın ömrü seçimleri görece kadar uzun olmayacaktır. CMP ve HP, İsmet İnönü'yü anlaşma yolunda işi çıkmaza sürüklemekle suçlanmış ve seçimlere ayrı ayrı girilmiştir (Ahmad, 2010: 86). 27 Ekim 1957 Pazar günü yapılan milletvekili genel seçimine iktidardaki DP'nin yanı sıra CHP, CMP, HP olmak üzere toplam 4 parti ve bağımsız adaylar katılmıştır. 1957 seçimlerinde ülke genelinde bulunan 12.078.623 kayıtlı seçmenden 9.250.949'u sandık başına giderek oy kullanmıştır. Seçime katılım oranı %76,6'da kalmıştır. Bu oran, katılımın önceki seçimlere göre fazlasıyla düştüğünü göstermektedir.

Tablo 5. 1957 milletvekili genel seçim sonuçları (URL-3)

Partiler	Oy Sayısı	Oy Oranı %	MV. Sayısı
Demokrat P.	4.497.811	% 48.6	424
Cumhuriyet Halk P.	3.825.267	% 41.4	178
Cumhuriyetçi Millet P.	604.087	% 6.5	4
Hürriyet P.	321.471	% 3.5	4
Bağımsızlar	1.850	% 0	0
Toplam	9.250.949	% 100	610

Tablo'da 1957 seçim sonuçlarına bakıldığında muhalefetin oyunu arttırdığı görülürken bu artışın asıl nedeninin iktidar partisinin ülkedeki sorunlara çözüm bulamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. DP, bu seçimle beraber büyük oranda oy kaybı yaşamış olup böylece oy oranını %50'nin altına düşürmüştür. Muhalefet kanadında bulunan CHP ve CMP'nin oy oranlarının toplamı böylece DP oy oranını geçmiştir. 1 Kasım 1957 tarihinde gerçekleştirilen meclis toplantısında Celal Bayar, bir kez daha Cumhurbaşkanı seçilirken Adnan Menderes ise 5. kez hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1957: 10-11).

Demokrat Parti tarafından alınan erken seçim kararı, Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da büyük bir heyecan yaratmıştır. Diyarbakır'da seçime katılan partiler DP, CHP, HP ve CMP olmuştur. Seçime daha güçlü bir hâlde girmek için çalışmalarına hız veren Demokrat Parti, 1957 seçim hazırlıklarına ciddi bir şekilde başlamıştır. Diyarbakır ilçeleri olan Çüngüş, Çermik, Hazro, Silvan, Lice, Çınar ve Bismil kongrelerini yaparak yeni bir kadro ile seçim hazırlığına başlamıştır. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun DP'den istifa ederek Hürriyet Partisi'ne geçmesi, DP'nin Diyarbakır'da seçim çalışmalarına büyük bir titizlikle başlamasına sebep olmuştur. DP'nin Diyarbakır oylarını koruması ve özellikle Yusuf Azizoğlu'ndan sonra meydana gelebilecek oy kaybını yaşamaması için dönemin Çalışma ve Sağlık Bakanı Salih Arıkan, Diyarbakır'da yaptığı konuşmada Başbakan Menderesin, Diyarbakır'a karşı ayrı bir ilgisinin olduğunu ve yakın zamanda iş istihdamı yaratmak için Diyarbakır'a 500 yataklı bir hastane yapılacağını müjdesini vermiştir (Dicle Gazetesi, 17 Ağustos 1957:1). 1957 milletvekili genel seçimlerinin yaklaşmasıyla partilerin aday belirleme çalışmaları da hız kazanmıştır. Bunlardan biri olan Demokrat Parti'nin Diyarbakır adaylarını belirleme çalışmaları oldukça sancılı olmuştur. DP il başkanlığı, ilgili adaylar için aday temayül seçimi yaparak hangi adayın Diyarbakır'da daha çok oy alabileceğini belirlemiştir. DP aday temayüle göre Nuri Onur, Halil Turgut, Cahit Çubukçu, Sabahattin Savcı, Kamil Tayşı, Şevket Beysanoğlu, Fikri Arıç, Sezai Demiray şeklinde bir sıralama oluşmuştur (İleri Yurt Gazetesi, 5 Ekim 1957:1). Ancak

temayülde adaylığı kazanan Şevket Beysanoğlu ve Sabahattin Savcı aday olarak gösterilmeyip onların yerine Mehmet Ünal ve Hüseyin Ülkü aday olarak gösterilmiştir (Demokrasiye Güven Gazetesi, 9 Ekim 1957:1). 1957 seçimleri sürecinde Diyarbakır'da DP aday listesinde gösterilmeyen Şevket Beysanoğlu, DP merkez ilçe başkanı Mehmet Demir ve azaları Mehmet Ali Eren, Abdulkadir Aslan, Abdurahman Yay, Belediye Meclis Azası Şahin Kardeş ve birçok isim DP'ye tepki göstererek istifa etmiş ve CHP'ye katılmışlardır (Gayret Gazetesi, 9 Ekim 1957:1). 1957 seçim çalışmaları kapsamında il seçim bürosu seçmen listesini yayınlamış ve seçmen kâğıtlarını basarak adreslerine yollamıştır. Yaklaşan seçim tarihiyle beraber partiler de Diyarbakır'a bağlı ilçe ve köyleri tek tek gezerek seçim propagandası yapmışlardır (Demokrat Yeni Yurt Gazetesi, 18 Ekim 1957:1).

DP, Diyarbakır milletvekili adayları şu kişilerden oluşmuştur (İleri Yurt Gazetesi, 18 Ekim 1957:1):

- 1) Sezai Demiray
- 2) Halil Turgut
- 3) Tahsin Cahit Çubukçu
- 4) M. Nuri Onur
- 5) Mehmet Hüsrev Ünal
- 6) Hamit Zülfü Tiğrel
- 7) Hüseyin Ülkü
- 8) Fikri Arıç
- 9) Kâmil Tayşı

1957 seçimleri öncesinde Hürriyet Partisi, Yusuf Azizoğlu ve Mustafa Ekinci'nin öncülüğünde Diyarbakır'da miting ve toplantılar yaparak seçime daha güçlü bir şekilde girmek için büyük bir mücadele içerisine girdi. Hürriyet Partisi, ilk mitingini 13 Ekim Pazar günü yapmıştır. Mitingde konuşan Hürriyet Partisi İl Başkanı Recai İskenderoğlu, DP iktidarını eleştirerek ülkedeki pahallılığın artık çekilmez bir duruma geldiğini, alım gücünün düştüğünü, halkın giderek fakirleştiğini dile getirmiştir. İskenderoğlu, ayrıca şartların giderek kötüye gittiğini, Demokrat Parti'nin istibdatına rağmen halkın seçimde Demokrat Parti'yi yıkacağını söylemiştir (Gayret Gazetesi, 13 Ekim 1957:1). Hürriyet Partisi, Yusuf Azizoğlu'nun memeleti Silvan'da büyük bir kalabalık eşliğinde muazzam bir miting yapmıştır. Azizoğlu, burada yaptığı konuşmada kendisini belediye başkanlığı döneminden başlayarak hiçbir zaman yalnız bırakmayan Silvan halkına minnet duygularını

iletliyordu. Azizoğlu, ayrıca partisinin halkın gönlünde yer edindiğini, 57 il ve ilçede aynı ilgiyi gördüğünü söylemiştir (Gayret Gazetesi, 13 Ekim 1957:1). Daha sonra Mustafa Ekinci ile birlikte Lice'ye geçen Azizoğlu, burada da büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış ve alanda toplanan halka konuşma yapmıştır. Bazı günlerde iki miting gerçekleştirerek seçim propagandasına hızlı bir şekilde devam eden Hürriyet Partisi, Demokrat Parti gibi Diyarbakır'da aday yoklaması yaparak milletvekili adaylarını belirlemiştir. Hürriyet Partisi'nin Diyarbakır milletvekili adayları şu kişilerden oluşmuştur (İleri Yurt Gazetesi, 13 Ekim 1957:1):

- 1) Mustafa Ekinci
- 2) Yusuf Azizoğlu
- 3) Recai İskenderoğlu
- 4) Selahattin Cizrelioğlu
- 5) Mehmet Dünder
- 6) Muharrem Orhan
- 7) Mehmet Altunkaya

Cumhuriyet Halk Partisi de diğer partiler gibi seçim çalışmalarına hemen başlamış ancak istenilen seviyeye ulaşamamıştı. Demokrat Parti ve Hürriyet Partisi'nde genel başkan veya eski vekil seviyesinde toplantılara ve mitinglere katılım sağlanırken CHP'de ise katılım il başkanı seviyesinde olmuştur. CHP ilk mitingini Ergani'de yapmıştır. Yaklaşık 2 bin kişinin katıldığı mitingde konuşmacı olarak CHP milletvekili adayı Av. Hilmi Gündoğan, Av. Muhittin Çağın, Halil Hoca ve Gündüz Çağın iktidarı eleştiren konuşmalar yapmışlardır (Demokrat Şark Gazetesi, 11 Ekim 1957:1).

CHP'nin Diyarbakır milletvekili adayları şu kişilerden oluşmuştur (İleri Yurt Gazetesi, 13 Ekim 1957:1):

- 1) Feyzi Kalfagil
- 2) Vefik Pirinçioğlu
- 3) Hilmi Gündoğan
- 4) Nezir Atçı
- 5) Hayder Işık
- 6) Şehmus Aslan
- 7) Muhittin Çağın

1957 genel seçimlerini tüm Türkiye'de olduğu gibi Diyarbakır'da da Demokrat Parti kazanmıştır. Demokrat Parti, diğer muhalefet partilerine yaklaşık 20 bin oy fark

atarak Diyarbakır'da birinci parti olmuştur. Seçimlerde Demokrat Parti, tüm zorluklara rağmen Diyarbakır'da 9 milletvekili çıkarmayı başarmıştır (Demokrasiye Güven Gazetesi, 28 Ekim 1957:1). Seçimin favori partisi olan Hürriyet Partisi'nin, beklenenden çok düşük bir oy alması büyük şaşkınlık yaratmıştır (Gayret Gazetesi, 28 Ekim 1957:1). Türkiye genelinde %3,8 oy alan Hürriyet Partisi buna rağmen Diyarbakır'da Demokrat Parti'yi zorlayarak oyların %20,3'ünü almayı başarmıştır. 1957 milletvekili seçimlerinin Diyarbakır Sonuçları özellikle Dr. Yusuf Azizoğlu'nun ilçe ilçe, köy köy gezerek seçim çalışması yapması, Demokrat Parti'yi Diyarbakır'da oldukça zorlamıştır. 1957 genel seçimlerini, Diyarbakır'da, tüm olumsuzluklara rağmen, aralarında Tahsin Cahit Çubukçu, Sezai Demiray, Nuri Onur, Kamil Tayisi, Hamid Zülfü Tigrel, Halil Turgut, Hüseyin Ülkü, Mehmet Hüsrev Ünal ve Fikri Arıg'ın bulunduğu DP listesi kazanmıştır. Seçimden sonra Diyarbakır'da seçilen milletvekilleri Meclis'e gitmiş, yeminlerini ederek resmen milletvekili olmuşlardır. Cumhurbaşkanının seçilmesiyle bütün yurttaki gibi Diyarbakır'da da top atışı yapılarak yeni seçilen cumhurbaşkanı selamlanmıştır (Gayret Gazetesi, 2 Kasım 1957:1).

Tablo 6. 1957 milletvekili seçimlerinin Diyarbakır sonuçları (URL-3)

1957 Seçimleri Diyarbakır	Kayıtlı Seçmen	Oy Kullanan Seçmen	Katılım Oranı %	Milletvekili Sayısı
	168.692	114.471	% 66.1	9
Parti	Aldığı Oy	Oy Oranı %	MV Sayısı	
Demokrat Parti	56.309	49,2	9	
Cumhuriyet Halk P.	33.820	30,1	0	
Hürriyet Partisi	22.466	20	0	
Cumhuriyetçi Köylü P (CMP)	900	0.8	0	

3.5.2. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun 1957 Diyarbakır Milletvekili Genel Seçimlerini Kaybetmesi ve Seçim Sonrası Diyarbakır'da Geçirdiği Yıllar (1957-1961)

Dr. Yusuf Azizoğlu 1957 milletvekili genel seçimlerinde Hürriyet Partisi adına seçime girmişse de XI. dönem milletvekili seçimlerinde büyük bir sürpriz ile milletvekili seçilemedi. Bölgenin sevilen, sayılan bir insanı olan Azizoğlu'nun seçilememesi halkın içinde büyük bir üzüntü oluşturdu. Ancak o büyük bir soğukkanlılıkla hiçbir şey olmamış gibi önce memleketi Silvan'a gelip kendisine oy veren, vermeyen herkese Silvan Meydanı'nda teşekkür konuşması yaptı. Daha sonra Lice, Hazro, Kulp, Dicle ilçelerini tek

tek ziyaret ederek, kendisine verilen destekten dolayı halka teşekkür konuşması yapıp herkesle helalleşti. Bundan sonra da Diyarbakır halkıyla hep beraber olacağını söyleyerek halkın güvenini fazlasıyla kazandı. Büyük bir memleket sevdalısı olan Dr. Yusuf Azizoğlu, Ankara yıllarından sonra memleketi Silvan'a yerleşti. Burada hizmetlerine devam ediyor ve ilçenin kalkınması için elinden gelen tüm yardımları Silvan halkına sunuyordu. Daha sonra Diyarbakır İnönü Caddesi'nde birkaç arkadaşı ile birlikte bir ecza deposu açan Azizoğlu, ayrıca tarım ve ticaret ile uğraştı. Diyarbakır Ziya Gökalp Üniversitesi Gerçekleştirme ve Yaşatma Derneği, Dr. Selahattin Yazıcıoğlu ve Vehbi Muhlis Dabakoğlu'nun özverili çalışmalarıyla kuruldu. Derneğin ilk toplantısı 20 Aralık 1960 günü Diyarbakır mebusu Dr. Yusuf Azizoğlu başkanlığında yapıldı. Diyarbakır Ziya Gökalp Üniversitesi Gerçekleştirme Derneğinin kurucu üyesi olarak bulunan Azizoğlu, bu dernekte büyük hizmetlerde bulundu (Evirgen, 2018: 43).

Dünyanın en büyük kültür ve sanat merkezlerinden biri olan Diyarbakır'ın mazisine, ilmine, edebiyatına, tarihine, sanat ve güzel sanatlarına layık bir üniversite açmak için büyük mücadele veren Yusuf Azizoğlu, TBMM'de, mitinglerde, gazetelerde ve parti toplantılarında sürekli bunu dile getiriyor ve bununla ilgili büyük çalışmalar yapıyordu. Nihayet 1966 yılında Ankara Üniversitesine bağlı Ankara'da Diyarbakır Tıp Fakültesi açıldı. Fakülte, 1969 yılında öğrencilerini Diyarbakır'a nakletti. Diyarbakır'da üniversitenin açılması, Diyarbakır'da ve bölgede büyük bir sevinçle karşılandı. Bunun baş mimarı olan Dr. Yusuf Azizoğlu, yıllar geçse de her zaman bu büyük eseri ile anılacaktır. Diyarbakır halkı buna karşılık Diyarbakır Dicle Üniversitesi'nin bulunduğu caddeye Dr. Yusuf Azizoğlu Caddesi ismini vermiştir. Üniversite işini hallettikten sonra Diyarbakır'da radyo istasyonu kurmak için büyük bir mücadele veren Azizoğlu, defalarca Ankara'ya gitmiş ve bunun sonucu olarak çok güçlü bir radyo istasyonunun Diyarbakır'da kurulmasına ön ayak olmuştur. Ancak dönemin hükümeti tarafından başta kurulmasına izin verilen radyo istasyonu, daha sonra aynı hükümet tarafından hiçbir açıklama yapılmadan kapatılmıştır. Diyarbakır'daki ticari işlerinden fırsat buldukça sık sık Silvan'a giden Yusuf Azizoğlu, burada Silvan Ortaokulunda okumak için çevre ilçe ve köylerden gelen öğrencilere kalma yeri sağlamak için kendi arazisinde bir pansiyon kurmuştur. Pansiyonun bütün maddi giderlerini, yiyeceğinden giyeceğine, öğretimdeki masraflarına kadar hepsini kendisi karşılamıştır.

Diyarbakır halkının bilinçlenmesi için gerek Meclis'te gerek de Meclis dışında çalışmalar yapan Dr. Yusuf Azizoğlu, latin harfleriyle basılan ilk gazete olan Mardin

Gazetesi'nde yazılar yazmaya başladı. Bölge halkının anlayabileceği bir dille yazılar yazan Azizoğlu, aydın bir tabaka yetiştirmek için bütün gücünü seferber ediyordu.

3.6. Yeni Türkiye Partisi'nin Kuruluşu ve Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Bu Partiye Katılması

YTP'nin kuruluşu, Türkiye'de çok partili siyasi yaşamın sekteye uğradığı süreçten sonra olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihli askeri darbe, Türk siyasi yaşamını tamamen değiştiren önemli gelişmelere yol açmıştır. Meydana getirilen askeri yönetimden sonra Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan meydana gelen iki meclisli bir yapı inşa edilmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde MBK (Milli Birlik Komitesi) iktidara el koymuş, sonra askeri vesayet yönetimi meclisi feshederek siyasi faaliyetleri durdurmuştur. 13 Ocak 1961 tarihinde yeniden siyasi partilere faaliyet izni verilmiştir. 13 Şubat 1961'de YTP kurulmuş olup bunun için beş aylık bir süreç gerekmiştir (Yalçın, 2021: 2015). 13 Şubat 1961'de Ankara Valisi'ne parti kuruluş beyannamesi sunulmuş ve parti aynı gün resmi olarak kurulmuştur. Partinin kurucu lideri, MBK'da Maliye Bakanlığı görevini üstlenen, kırk beş gün önce istifasını veren Ekrem Alican'dır. Ekrem Alican, parti kurulduğu gün gerçekleşen seçimle genel başkan olmuş, ikinci başkanlık görevine ise Raif Aybar getirilmiştir (Taşpınar Dağcı, 2003: 47-48). Hürriyet Partisi döneminde yolları birbiriyle kesişen Alican ve Azizoğlu, büyük mücadeleler sonucu YTP'yi el birliğiyle kurdular. Ayrıca Diyarbakır eski milletvekili parti kurucuları; Prof. Dr Aydın Yalçın, Sırrı Ötkem, Hasan Kangal, Raif Aybar, İrfan Aksu, Hikmet Belbez ve Dr. Esat Eğilmez'dir. Parti üyeleri ise Ali İhsan Çelikkan, Hayri Mumcuoğlu, Sadık Perinçek, Fahreddin Kerim Gökay, Recai İskenderoğlu, Cemal Tarlan, Dr. Yusuf Azizoğlu, Yüksel Menderes, Rıfat Özten, İhsan Hamit Tigrel, Emil Galip Sandalcı gibi isimlerdir. YTP programı ekonomik ve siyasal açıdan liberal bir nitelik taşımaktadır (Şahin, 2019: 750).

3.6.1. 1961 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları

1961, Türkiye için zor bir yıl olmuştur. MBK tarafından yeni bir anayasa oluşturulması ile beraber MKB yasama görevini üstlenmiş, bilim insanlarından meydana gelen bir anayasa heyeti, geçici anayasayı hazırlamış ve söz konusu anayasa 12 Haziran 1960 tarihinde kamuoyuna sunulmuştur. 10 Aralık 1960 tarihinde MBK, seçim kanunu ve yeni anayasa hazırlamaktan sorumlu "Kurucu Meclis" oluşturulmasına karar vermiş, söz

konusu meclis 7 Ocak 1961 tarihi itibarıyla göreve başlamıştır. Yapılan oylamada yeni anayasa %61 oranında oyla kabul edilmiştir. Bu anayasa ile beraber çift meclisli yönetim anlayışı da kabul edilmiştir. Yani TBMM iki meclise ayrılmıştır. Bunlar Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi'dir. Millet Meclisi, nispî temsil (d'Hondt) yöntemiyle seçilen 450 üyeden oluşacaktı. Yeni bir Anayasa hazırlıklarının yapıldığı süreçte (25 Mayıs 1961) 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunla çevre barajlı nispî temsil (d'Hondt) seçim sistemi kabul edilmiştir. Milletvekili sayısının sabit ve 450 olması kararlaştırılmış, milletvekili seçilebilme yaşı 30, seçmen yaşı 21, milletvekilliği süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir. 15 Ekim 1961 seçimleri, işte bu seçim kanunu ve yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. (Çavdar, 2004: 102).

Yeni anayasanın oylanmasıyla beraber Kurucu Meclis, 21 Temmuz'da seçimlerin 15 Ekim 1961 yılında yapılması kararını almıştır (Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1961:1). Hem senato hem de milletvekilliği seçimlerinde iki ayrı oy kullanılacaktı. 1961 seçimlerine CHP, YTP, AP, CKMP olmak üzere toplam 4 parti katılmıştır. Yapılan seçim sonuçlarında hiçbir parti tek başına iktidar olamamıştır. AP, 3.527.435 oy ile 158 milletvekilliği kazanmıştır. CHP, 3.724.752 oy ile 173 milletvekili kazanmıştır. YTP, 1.391.934 oy ile 65 milletvekilliği kazandı. CKMP ise 1.415.390 oy ile 54 milletvekilliği kazanmıştır.

15 Ekim 1961 seçimleri, Yeni Türkiye Partisi'nin tarihsel olarak en yüksek başarıya ulaştığı ilk genel seçimdir. Daha sonra da böyle bir başarıyı yakalayamamıştır. 1961 seçimlerinde YTP'nin en başarılı olduğu seçim bölgesi ise Güneydoğu Anadolu (%38.12) ve Doğu Anadolu (%34.20) bölgeleridir. YTP, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geri kalmış (prekapitalist) alanlarındaki seçmenleri kendi yanına çekmeyi başarmıştır. 1961 seçimlerinde, YTP'yi büyük toprak sahipleri ve toprak ağaları desteklemiştir. YTP, doğuda büyük toprak sahiplerinin, ağa ve tarım burjuvazisinin güçlü olduğu illerde başarılı olmuştur. YTP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki başarısında, mahalli liderlerin YTP'ye olan destekleri etkili olmuştur. Yerel liderlere örnek olarak Eski Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu gösterilebilir. (Çavuşoğlu, 2009: 169). Daha Hürriyet Partisi'nde iken birlikte hareket eden Alican ve Azizoğlu beraber kurdukları Yeni Türkiye Partisi'nde de büyük mücadeleler verdiler. Azizoğlu'nun desteğiyle YTP, Diyarbakır ve doğu bölgelerindeki şehirlerde büyük bir oy potansiyeline sahip oldu ve uzun yıllar bu üstünlüğünü korudu. Güneydoğu Anadolu'da pek çok yerde rakipsiz lider olan YTP, Doğu partisi olarak anılır olmuştur. 1961 seçimlerinde Diyarbakır'da % 42.75'lik oy oranına ulaşan YTP, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Diyarbakır'da Dr. Yusuf

Azizoğlu'nun desteğiyle 52.000 kişinin oyunu alarak Meclis'e üç milletvekili göndermiştir. Diyarbakır, YTP bakımından Türkiye'nin en kuvvetli ili hâline gelmiştir. Bu seviyeyi 1965 ve 1969 seçimlerinde de aynen muhafaza etmiştir.

3.7. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Yeni Türkiye Partisi Milletvekili Olarak XII. Dönem Millet Meclisi Birinci Dönem Faaliyetleri

Dr. Yusuf Azizoğlu, Yeni Türkiye Partisi milletvekili olarak bu dönemde 2 önerge vermiş ve 4 konuşma yapmıştır.

3.7.1. Meclis konuşmaları

Dr. Yusuf Azizoğlu, 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimde YTP çatısı altında seçime girerek, Diyarbakır'dan yüksek bir oy alarak üçüncü defa Meclis'e girmeyi başarmıştır. YTP'nin meclis başkan adayı olan Yusuf Azizoğlu, Meclis'te çalışkanlığı ile tanınan siyasi kişilik olmuştur. Herkes tarafından sevilen biri olan Azizoğlu, yapılan ilk başkanlık oylamasında 140 oy almış ancak çoğunluk sağlanmadığı için seçilememiştir. 2. turda 205 oy almış, 3. turda ise 217 oy almıştır. 4. Tur seçiminde 213 oy alan Yusuf Azizoğlu yine seçilememiştir (Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1961:1). 28 Ekim 1961 tarihli 3. oturumda Geçici Başkan Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından yönetilen genel kurulda meclis kürsüsüne çıkan Azizoğlu, meclis başkanlığı adaylığından çekildiğini açıklamıştır. Yusuf Azizoğlu, başkanlık divanı seçim krizinin bir an önce demokratik olarak çözülmesi ve mecliste siyasi bir buhrana yol açılmaması için adaylıktan çekildiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1961: 25).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Üniversite öğretim üyelerinden bazılarının affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksekokullara nakline dair 27.10.1961 tarihli ve 14 sayılı kanuna ek kanun tasarısı ile Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, İstanbul Milletvekili Oğuz Oran ve Ordu Milletvekili Ferda Güley ve Afyon Milletvekili Seyfi Öztürk'ün 27 Ekim 1960 tarihli ve 114 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifi münasebetiyle meclis kürsüsüne çıkan Azizoğlu yapmış olduğu konuşmasında Yeni Türkiye Partisi Grubu'nun ilgili kanun hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. Yusuf Azizoğlu, 13 Haziran 1946 tarihli ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu uyarınca, 50'nci madde ile öğretim üyeliği garanti altına alındığı hâlde yasama organının böyle bir yönetsel tutum sergilemesinin, üniversite özerkliğine tehlikeli bir müdahale olduğunu

dile getirmiştir. Ayrıca 114 sayılı Kanun'un 5'inci maddesine göre görevden affedilen öğretim üyelerinin tekrar üniversiteye alınmasını kabul etmemek anayasa ve insan haklarıyla uyuşmayan bir niteliktedir.

İçlerinde ilmî otoriteleri ve uluslararası alanda saygınlığı olan üniversite hocalarından memleketi yoksun bırakmak akıl dışı bir tutumdur. Ayrıca onların savunma hakkını hiçbir sebep göstermeden ellerinden almak, 114 sayılı Kanun'un objektiflikten uzak, tamamen sübjektif bir tasarruf olduğu gerçekliğini ortaya koymuştur. Bu çok tehlikeli olan tutum, yeni üniversiteler açmak mecburiyetinde olan ülkemizde, hem öğretim üyesi sıkıntısı yaratmakta hem de üniversiteyi kazanacak gençlerde hayal kırıklığı yaratmıştır. Ayrıca üniversiteyi okuyan gençlerde de mesleki güvene ve güvenliğe zarar vermiştir. Bu sıkıntılı ortamın yarattığı yanlış karar karşısında Türk basınının ve kamuoyunun, şiddetli bir şekilde tepki göstermesi bizim için övünç duyulacak bir sonuç ve üniversite hocaları için güçlü bir teselli olduğunu belirtmiştir. Azizoğlu, konuşmasının sonunda ülkemizin, ilim adamlarını şereflendirmek için elinden geldiği bütün çabayı göstermesi ve onların gelecek kuşakları yetiştirmeleri için üniversiteye tekrar alınması gerektiğini dile getirmiştir. Azizoğlu ayrıca, üniversite hocalarımıza uygar bir dünya önünde gereken saygının gösterilmesi için hazırlanan kanunu, YTP adına çok olumlu karşıladıklarını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 167-168).

Dr. Yusuf Azizoğlu, 105 sayılı Kanun'un kaldırılmasıyla ilgili konuşma yapmak için meclis kürsüsüne çıkmıştır. Azizoğlu konuşmasına şöyle devam etmiştir: Meclis'in gündemimde uzun süredir beklemekte olan ve yüzlerce aileyi yakından ilgilendiren 105 sayılı Kanun'un yürürlükten kaldırılması konusu ile ilgili araya birçok olay girdiğinden uzun süredir beklemekte olduğunu ve bu kanunu bekleyen insanların büyük bir sıkıntı ile bunu beklediğini ifade eden Azizoğlu, onların sıkıntılarını daha fazla devam ettirmemek için bu konuyla ilgili bir öneride bulunduğunu ve bu mağduriyeti gidermek için başkanlığa sunduğu önerinin kabul edilmesini rica ettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Başkan, yaptığı oylama sonucu 21. 05. 1962 Pazartesi günü saat 15.00'te tekrar toplanılması için birleşimi kapatmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 308).

Dr. Yusuf Azizoğlu, yeni hükümetler kuruluncaya kadar gündeme devam edilmemesi ve konuyla ilgili görüşmelerin yapılmaması hakkındaki önergeler münasebetiyle söz almıştır. Azizoğlu konuşmasının devamında hükümet bunalımlarının 2 veya 3 ay devam edebileceğini, yeni hükümet kuruluncaya kadar çalışmaların geri bırakılması yolunda bir kararın Meclis için kötü bir davranış olduğunu işaret etmiş ve her

ne kadar daha önce bu yönde bir karar verilmişse de görüşme yolu ile kararın geri alınmasını ve davranışın yeniden sağlanarak Meclis'in çalışmasını istemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 525). Daha sonra Meclis'in işlerine devam etmesi için yaptığı bu konuşma ile ilgili olarak önerge veren Azizoğlu, önergesi ile alakalı olarak söz almış ve meclis'in, memleket işleri için çalışmalarına devam etmesi gerektiğinden bahsederek önergesinin kabul edilmesi için vekillerden rica etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 576-579).

3.7.2. Önergeleri

1) Doğu bölgesinin ve mahrumiyet mntıklarının kalkınması hususunda ne düşünüldüğüne dair başbakanlığa sözlü bir soru soran Yusuf Azizoğlu'nun sorusu 25 Haziran'da gündeme gelmiş ancak kendisi ikinci defa yerinde bulunmadığından dolayı sorusu düşmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 123).

2) Dr. Yusuf Azizoğlu, Dicle ve Batman nehirleri üzerinde, birkaç yıldan beri yapılmakta olan su etütlerinin ne safhada bulunduklarına dair Bayındırlık Bakanlığına bir yazılı soru önergesi göndermiştir. Diğer taraftan Yusuf Azizoğlu, Bayındırlık Bakanlığına Muş ilini kestirmeden Diyarbakır'a bağlayacak olan Kulp-Muş yolunun programa alınıp alınmadığına dair bir yazılı soru önergesi vermiştir. Azizoğlu, önergeyi şu şekilde sunmuştur:

- a) Muş ilini kestirmeden Diyarbakır'a bağlayacak olan Kulp-Muş Yolu, programa alınmış mıdır?
- b) Alınmış ise başlama ve bitim tarihi hakkında Karayolları İdaresinin bir kararı mevcut mudur?
- c) Bu yolun, askerî, iktisadi ve ticari büyük önemi Bakanlığınızca da kabul edilmekte midir?
- d) Dicle Nehri üzerinde Diyarbakır'ın Kıtırbil mevkiinde inşa edilmiş olan köprü ne zaman hizmete açılacaktır?
- e) Bu köprüyü ana yola bağlayacak olan kısmın istimlak ve imarı ne zaman ele alınacak ve bitirilecektir?
- f) Batman Petrol Tesisleri ve Rafinesi'ni Diyarbakır üzerinden batıya bağlayan yolun Batman ucundan 25 km, Diyarbakır ucundan 30 km'si asfaltlandığı hâlde ortada kalan 90 km'si yıllardan beri stabilize hâlde bırakılmış bulunmaktadır. Asfaltın istihsal edildiği bölgeden binlerce km ötelerdeki bölgelere nakledilerek

oralarda kullanılması ve müstahsil bölgenin bu nimetten mahrum bırakılması halk arasında, haklı bir tepki ve üzüntü yaratmaktadır. Mezkûr yolun orta kalan kısmının da asfaltlanmasının ele alınması düşünülmekte midir?

g) Düşünülmekte ise başlangıç ve bitim tarihi ne olacaktır?

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun, 26 Mayıs 1962'de sormuş olduğu bu soruya Bayındırlık Bakanı İlyas Seçkin'in yazılı cevabı şu şekildedir:

a) Kulp-Muş yolu, Diyarbakır ve Muş illerinin müşterek bir il yoludur. Bu yol her iki ilin 1962 yılı tatbikat programına dâhil değildir.

b) Dicle Nehri üzerinde Kızılbil mevkiinde inşa edilen Sadi Köprüsü tamamen ikmal edilmiş ancak bağlantı yolları yapılamadığından hizmete açılamamıştır.

Köprü'nün her iki başındaki yaklaşım imlâları ile ana yola bağlantı standart devlet yolu olarak inşa hâlinde olup, 1962 yılı iş mevsimi içinde çalışmalara devam edilecek ve köprü 1963 yılında trafiğe açılacaktır. İrtibat yolunun, anayol-Diyarbakır ayağı arasındaki kısmının istimlak işleri tamamlanmış ve Silvan ayağı-anayol kısmının, istimlakları için 16. 06. 1962 tarihinde talimat verilmiştir.

c) Batman-Malabadi-Diyarbakır yolunun Diyarbakır-Silvan arasının inşası beş yıllık program teklifimize dâhildir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 345).

3.7.3. Dr. Yusuf Azizaoğlu'nun Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Olarak Atanması ve Faaliyetleri

27 Mayıs 1960 darbesinin ardından Millî Birlik Komitesi, 15 Ekim 1961'de seçimle yeni bir hükümet iş başına gelene kadar 17 ay yönetimde kalmıştır. İhtilal sonrası ilk genel seçimler, 15 Ekim 1961'de gerçekleşmiştir. 1961 Anayasa'sına göre Meclis'in yanında ayrıca Cumhuriyet Senatosu kurulmuştu. Seçimler CHP, AP, YTP ve CKMP arasında geçmiş, milletvekili ve senatörlük için seçimler birlikte yapılmasına karşın, iki ayrı seçim sistemi uygulanmıştır. 27 Mayıs İhtilali sonrasında gerçekleştirilen ilk genel seçimlere katılan dört partiden hiçbiri Millet Meclisi'nde salt çoğunluğa erişememiş, seçimlerin ardından "21 Ekim protokol"ü gerginliği yaşanmıştır. Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Gürsel, İnönü'ye hükümeti kurma görevini vermiştir. Artık, Türk siyasal yaşamı yepyeni bir kavram ile tanışmaktadır: "koalisyon". Yıllarca ülkeyi iki farklı mecrada temsil eden AP ve CHP'nin aynı çatı altında bir araya gelmesiyle oluşturulan ilk koalisyon deneyimi sadece 7 ay gibi kısa ömürlü olmuştur (Gökçen, 2020: 241-264). Daha sonra İsmet İnönü'nün başkanlığında CHP, YTP ve CKMP ve bağımsız millettekileri

arasında 25 Haziran 1962’de ikinci koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yeni kabinede Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak Diyarbakır Milletvekili Dr. Yusuf Azizoğlu belirlenmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, 1962’de İsmet İnönü’nün kurduğu koalisyon kabinesinde iki yıl kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yapmıştır. Yusuf Azizoğlu’nun bakanlığa getirilmesi Diyarbakır’da büyük bir sevinçle karşılanmıştır.

Belediye başkanlığı döneminden başlayarak memleketi Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde yaptığı hizmetlerle Doğu ve Güneydoğu’da adından söz ettiren Dr. Yusuf Azizoğlu, daha sonra iki dönem boyunca yaptığı milletvekilliği ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya özellikle memleketi Diyarbakır ve Silvan’a önemli yatırımlar yapmıştır. Bakanlığa geçmesiyle Diyarbakır’da iş sahaları açılmış ve insanların refah seviyesi gittikçe artmıştı. Yıllardır yanlış politikalar yüzünden geri bırakılan doğu bölgesindeki insanlar, Yusuf Azizoğlu’nun bakanlığa getirilmesiyle artık ümitlenmeye başlamışlardır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olduktan sonra ilk ziyaretini memleketi Diyarbakır’a yapan Dr. Yusuf Azizoğlu, burada coşkulu bir kalabalık tarafından karşılandı. Hemşerilerinin yoğun desteğiyle belediye binasının önünde bir teşekkür konuşması yapan Azizoğlu, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da Diyarbakır halkının hizmetinde olacağını belirterek, desteklerinden dolayı minnet duyduğunu söyleyerek konuşmasına son verdi. Daha sonra Silvan’a geçerek ailesini, akrabalarını ve Silvan halkını ziyarette bulundu.

Dr. Yusuf Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olduktan sonra ilk resmî ziyaretine Yugoslavya ve Polonya hükümetlerinin daveti üzerine Türkiye’yi temsilen gitmiştir (BCA, 170.32.13). Buralarda çeşitli temaslarda bulunan Azizoğlu, Polonya ve Yugoslavya Sağlık Bakanlarıyla birer görüşme yapmıştır. Azizoğlu, bakanlığı döneminde de çalışmalarına hızla devam etmiş ve yurdun çeşitli illerinde ziyaretlerde bulunmuştu. Bu ziyaretlerden birini 11 Ağustos 1962 tarihinde Hakkâri vilayetine yapmıştı. Hakkâri’ye gelen Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu’na Hakkâri Sağlık Merkezi Baştabibi Dr. Tacettin Azak Hakkâri vilayetinin sağlık sorunlarını dile getirdi. Sağlık Bakanı’ndan sağlık merkezine bir operatör, boş bulunan 3 kazaya doktor tayin edilmesini, sağlık merkezi için bir ambulans tahsis edilmesini, sağlık merkezinin onarılması için 4.364 liranın verilmesini, Verem Savaş Derneğinin kurulmasını, Verem Savaş Dispanserinin yapılmasını, bir röntgen cihazının verilmesini, 35 voltluk jeneratörün tahsis edilmesini, Beytüşşebap ve Şemdinli sağlık merkezlerinin drenajlandırılmasını istemişti (Hakkâri Gazetesi, 13 Ağustos 1962:1). Bu sorunları yerinde tesbit eden Azizoğlu, en yakın zamanda Hakkâri’ye bu hizmetlerin yapılacağını sözünü verdi. Daha sonra ikinci gezisini

Urfa vilayetine düzenleyen Azizoglu, burada çeşitli temaslarda bulunarak buradaki sağlık kuruluşlarını ziyaret etti. Sağlık alanında gerekli tedbirlerin alınarak en kısa sürede iyileşme yoluna gidileceğini belirten Azizoglu, Urfa halkıyla sohbet ederek şehrin sorunları hakkında bilgi aldı. Burada basın mensuplarıyla bir görüşme yapan Azizoglu, Demokrat Parti'nin devamını sağlayan partinin, Adalet Partisi olmadığını, Yeni Türkiye Partisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, 105 sayılı Kanun'un çıkmaması hâlinde koalisyonun dağılacağını da sözlerine ekleyerek Urfa vilayetinden ayrılmıştır (Milliyet Gazetesi, 1962: 1). Iğdır'da 7 Eylül 1962 tarihinde meydana gelen deprem nedeniyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu, beraberinde Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata ve İmar ve İskân Bakanı Fahrettin Kerim Gökay ile beraber deprem bölgesi Iğdır'da incelemeler yapmak üzere Iğdır'a gitmiştir (Milliyet Gazetesi, 28 Temmuz 1962:1).

Iğdır'da 7 Eylül 1962 tarihinde meydana gelen deprem nedeniyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu, beraberinde Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata ve İmar ve İskân Bakanı Fahrettin Kerim Gökay ile beraber deprem bölgesi Iğdır'da incelemeler yapmak üzere Iğdır'a gitmiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962:1). Sağlık Bakanı Yusuf Azizoglu, ilaç sanayi ve mümessilleri ile yapmış olduğu görüşmeden sonra bir basın toplantısı düzenlemiş ve diğer ülkelerde azalma gösteren verem hastalığının Türkiye'de ise gün geçtikçe arttığını ve hastanelerde yer sıkıntısı çektiklerini, 60 veremli hastaya bir yatak düştüğünü belirtmiştir. Azizoglu, ayrıca bu duruma önlem alınmaması ile beraber durumun daha vahim sonuçlar doğuracağını, bunun elbirliğiyle üstesinden geleceklerini dile getirmiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962:3). Sağlık Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu, sağlıkta değişimin olması gerektiğini söyleyerek, tıp fakülteleri için yenilik getireceklerini ifade etmiştir. 6 yıl boyunca tıp öğrenimini alarak mezun olan pratisyen hekimlerin, bugünün nöbet hizmeti karşısında yetersiz kaldıklarını ifade ederek tıp fakültesinden mezun olan doktorların hizmete gitmeden önce 1 yıl süreyle eğitim hastanelerinde intörn olarak yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962:1).

Dr. Yusuf Azizoglu, Gazeteciler Cemiyetini ziyaret ederek burada bir basın toplantısı düzenlemiştir. Toplantıdan sonra açıklama yapan Azizoglu, maddi durumu kötü olan çocuklara, ücretsiz aşı yapılacağını duyurmuştur. Ayrıca çocuk felci ile mücadele etmek için bir fon açılacağını müjdesini vermiştir (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962:7). Sağlık alanında yaptığı yeniliklerle adından söz ettiren Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu, doktorlarla ilgili yenileşim yaparak, devlet hastanesinde çalışan hekimlere bir maaş tutarında tazminat ve muayene ettiği hasta sayısınca prim vereceklerini

ve böylece doktorların özel muayenahanelerini kapatma yoluna gideceklerini açıklamıştır (Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963:1).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı döneminde de Meclis'te konuşmalar yaparak faaliyetlerini sürdüren Azizoğlu'nun, bakanlığı döneminde yapmış olduğu konuşmaları genelde milletvekillerinin vermiş olduğu yazılı ve sözlü sorulara cevap verme şeklinde olmuştur.

3.7.3.1. Meclis konuşmaları

Dr. Yusuf Azizoğlu, Meclis'te ilk olarak İran'ın batısında meydana gelen deprem nedeniyle, İran milletinin acılarını paylaşmak ve mümkün olan yardımı yapmak dileğiyle verilen önerge münasebetiyle bir konuşma yapmak için kürsüye çıkan Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı olarak İran'daki yaraları sarmak için Kızılay'ın çalışmalarıyla gerekli girişimlerde bulunacaklarını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 303).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Isparta Milletvekili Ali İhsan Balım'ın, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'nun sözlü olarak cevaplamasını istediği sorular şu şekildedir:

- a) Son dört yıl içerisinde memleketimizde kaç kızamık vakası görülmüş ve kızamıktan kaç çocuk vefat etmiştir? Bunların yıllara göre dağılışı nasıldır? Koruyucu kızamık aşısının yurdumuzda Refik Saydam Merkez Hıfzıssihha Enstitüsünce ihzarı imkânları araştırılmış mıdır?
- b) Son beş yıl içinde yurdumuzda kaç çocuk felci hastalığı (Poliomyelitis anteripr acuta Heine Medin Hastalığı) görülmüştür? Koruyucu çocuk felci aşısı ne miktarda tatbik edilmiştir? Saik tipi aşıdan başka ağızdan tatbik edilen şekliyle çocuk felci hastalığı koruyucu aşısının yurdumuzda ihzarı ve tatbiki düşünülmekte midir? (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 318).

Isparta Milletvekili Ali İhsan Balım'ın sorduğu sorulara şu şekilde cevap vermiştir:

- a) Dr. Yusuf Azizoğlu, ilk soruyla ilgili olarak verdiği cevapta, kızamık hastalığının her ülkedeki çocuklar gibi Türkiye'deki çocuklarda da görüldüğünü söylemiş ve bu sebeple her yıl bu enfeksiyondan dolayı ölümlerin yaşandığını belirtmiştir. Bazı yıllarda enfeksiyonun hafif bir şekilde geçtiğini, bazı yıllarda ise bunun çok ciddi bir şekilde tahribatlara yol açtığını söylemiştir. Son 5 yıl içinde Sağlık Bakanlığına bildirilen kızamık vakalarını da açıklayan Azizoğlu,

bunun dışında bakanlığa ileilmeyen enfeksiyonların da ilave edilmesiyle rakamların gittikçe artığına da dikkat çekmiştir. Hastalıkla ilgili olarak zamanında haber verildiği takdirde ölümlerin de asgari seviyeye düşeceğini vurgulayan Azizoglu, geç gelen ihbarlardan dolayı bu durumun tersine çevrildiğini söylemiştir.

- b) İkinci soruyla ilgili olarak da açıklayıcı bir cevap veren Dr. Yusuf Azizoglu, çocuk felci hastalığının bütün dünyada gittikçe artığını ve dünya için bir sorun hâline geldiğini, ülkemizde diğer batı ülkelerine göre polio vakalarının daha az görüldüğünü, bunda bazı faktörlerin önemli rol oynadığını dile getirmiştir. Ayrıca gerek kızamık ve gerekse polio aşısı hazırlanmasının, diğer bakteri aşılardan farklı olarak hususi teçhizat, ince manipülasyonlar ve geniş materyaller istediğini söylemiştir. Polio aşısının standart bir hâle gelmesinden sonra bu ilacın ülkemizde hazır hâle getirileceğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 318-319).

Edirne Milletvekili Fahir Giritlioğlu tarafından hekimliğin sosyalizasyonu maksadıyla pilot bölge olarak Edirne'nin ele alınmasından ne gibi sebeple vazgeçildiğine dair verdiği yazılı soru önergesini şöyle cevaplamıştır:

1. Millî Birlik iktidarı zamanında pilot bölge olarak hiçbir bölge tayin edilmemiştir. Ancak Millî Birlik Komitesi Üyesi Sayın Suphi Gürsoytrak başkanlığında toplanan ve sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesini etüt eden yetkili zevattan müteşekkil bir grup pilot bölge olarak;
 - a) Ekonomik seviyesi oldukça ileri bir bölge (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ vilayetlerini kapsayan bölge).
 - b) Az inkişaf etmiş bir bölge (Adıyaman, Bingöl, Elâzığ, Erzincan, Malatya, Tunceli vilayetlerini kapsayan bölge).
 - c) Her çeşit ekonomik şartları içine alan dağınık bir bölge (Elâzığ, Çankırı ve Tekirdağ vilayetlerini teker teker kaplayan bölge) ele almış, A bölgesi için 106 683 350 lira, B bölgesi için 193 032 100 lira, C bölgesi için 90 189 500 lira ödeneğe ihtiyaç olduğunu tespit edilmiştir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu yaptığı açıklamada, Edirne'nin tek başına pilot bölge olarak hiçbir zaman düşünülmendiğini, bu kararın 224 sayılı Kanun'un 18. maddesi gereğince Bakanlar Kurulu'na ait olduğunu açıklamıştır. Bakanlar Kurulu, daha sonra 05.04.1962 tarihinde Muş ilini pilot bölge olarak seçmiştir.

Bunun nedeni olarak Muş ilinin, her kazasında sağlık merkezinin bulunması, dolayısıyla en az ödenekle pilot bölge olarak sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi imkânını sağlamış bulunması, ayrıca geri kalmış bir vilayet olarak fakir olan halkının en kısa zamanda sağlık hizmetlerine kavuşabilmesi etken olmuştur.

İkinci bir soruda ise pilot bölge olarak seçilen Muş ilinde bugüne kadar yapılan uygulama niteliğinin ne olduğu ve istenilen sonucun elde edilip edilmediğiyle ilgili soruyu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Azizoğlu şöyle cevaplandırmıştır: Hekimliğin, pilot bölgede sosyalleştirilmesi için 1962 bütçesinden 10 milyon lira ayrıldığını, bunun 9.056,167 lira 55 kuruşluk kısmının yapılan ihale sonucu müteahhitlere verildiğini, geriye kalan 943.832 lira 45 kuruşun, bölgenin diğer cari masrafları için harcandığını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 534-537).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Kars Milletvekili Hasan Erdoğan, Sağlık Bakanlığı ile ilgili olarak vermiş olduğu sözlü sorulardan birincisinde Sağlık Bakanlığı kadrolarındaki doktor, hemşire, ebe, sağlık memuru ve laborant gibi kadroların sayısının ne kadar olduğunu; ikinci sorusunda kadrosuzluk nedeniyle bu personellerden kaçının terfi ettirilmediğini; üçüncü ve son sorusunda ise bu noksanlıkların telafisi hakkında Sağlık Bakanlığının tedbirleri'nin neler olduğunu sormuştur.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu, Kars Milletvekili Hasan Erdoğan'ın sorularını sırasıyla şöyle cevaplandırmıştır: Sağlık Bakanlığı kadrolarında 416 doktor, 299 uzman doktor, 109 eczacı, 430 sağlık memuru ve 41 adet laborant olduğunu belirtmiştir. İkinci soruyu cevaplayan Azizoğlu, 288 uzman doktor, 79 pratisyen doktor, 1 adet eczacı ve 168 adet de sağlık memuru olmak üzere toplam 536 kişinin terfi beklediğini belirtmiştir. Üçüncü soruya da cevap veren Azizoğlu, Sağlık Bakanlığı'nın bu kadroların telafisi için yeni bir kadro kanununu hazırladığını söylemiştir. Bu kanunun önümüzdeki günlerde Maliye Bakanlığına sunulacağını, Meclis'te kabul edildiği takdirde 1963 yılı bütçesiyle beraber önlerine geleceğini ifade etmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun üzülen bir diğer konu ise sağlık personellerinin içinde bulunduğu koşullardır. Doktor ve diğer sağlık personellerinin maaş baremlerinin azlığına dikkat çeken Azizoğlu, bu personellerin maaşlarının yetmediğinden dolayı kendi özel muayenehanelerini açtıklarını belirtmiştir. Bunun sonucu olarak resmî işlerine gerekli ehemmiyeti göstermediklerini söylemiştir. Sağlık Bakanlığı'nın kendi personelleri için yakın zamanda düzenlemeye gidileceğini açıkça ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 33).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Giresun Milletvekili İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, Türkiye'nin kaç ilçesinde sağlık merkezi bulunduğuna ve buralarda doktor durumlarının ne olduğuyla ilgili verdiği soru önergesini Meclis kürsüsünde şöyle cevaplamıştır: Türkiye'de il, ilçe ve bucak olmak üzere toplam 297 yerde sağlık merkezi vardır. Bunların 103'ünde tek tabip bile yoktur. 152'sinde birer tabip vardır. 42'sinde ise ikişer tabip çalışmaktadır.

İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, sağlık merkezlerinin kurulmasında hangi esasların nazarı itibara alındığı ile ilgili ikinci sorusunu Azizoğlu şöyle cevaplamıştır: Sağlık merkezlerinin bir kısmı doğrudan doğruya Sağlık Vekâleti tarafından, büyük bir kısmı da mahalli teşebbüsler ve yardımlarla kurulmuştur. Tesislerde göz önünde bulundurulacak esaslar ilçenin nüfusu, devlet hastanelerine olan uzaklık ve ulaştırma durumu, bölgenin hususiyeti ve sağlık durumu ve ihtiyaçlarıdır.

İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, Azizoğlu'na yönelttiği üçüncü soru, Giresun ilinin Tirebolu ilçesinde sağlık merkezi inşaatına hangi tarihte başlandığıdır? Şimdiye kadar bitirilmemesinin sebebi nedir? Sorularını Azizoğlu şöyle cevaplandırmıştır: Tirebolu Sağlık Merkezine 1956 yılında mahallî Verem Savaş Derneği tarafından başlanmıştır. Bakanlığımız bu hayırlı teşebbüse derhal katılmış ve 1956 yılında 20.000, 1957'de 30.000, 1958'de ise 15.000 olmak üzere ilk üç yıl zarfında ceman 65 bin lira yardımda bulunmuştur. Mahallî teşebbüsün zarfa uğraması ve işin yeterince takip edilmemesi yüzünden inşaat ancak %25 nispetinde yürütülebilmiştir.

İbrahim Etem Kılıçoğlu'nun, sorduğu bir diğer soru ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Azizoğlu'nun son Karadeniz seyahatinde, bu sağlık merkezi için 30.000 lira yardım vaadinde bulunmuş mudur? Azizoğlu bu soruyu şu şekilde cevaplandırmıştır: İki ay kadar önce yaptığım Karadeniz seyahatinde Tirebolu ilçesini de ziyaret ettim, inşa hâlinde bulunan sağlık merkezini gezdim. Bu güzel teşebbüsün bitirilmesi için halkla karşılıklı teşvik ve taleplerde bulunduk. Mahallî imkânlar tahrik edildiği ve yeniden faaliyete geçildiği takdirde Bakanlığımızın 1962 bütçesinden 30.000 lira yardım yapacağı vadinde bulundum. Bu karşılıklı anlaşma neticesinde dernek resmen müracaatta bulundu. Gönderdiğimiz formüllerin doldurularak iadesi ve tetkiki gibi zaruri formalitelerin ifasını müteakip aralık ayında, Tirebolu Sağlık Merkezi Yaptırma Derneğine, vadettiğim 30.000 lira gönderilmiştir. Bu suretle Bakanlığımızın Tirebolu Sağlık Merkezine yaptığı yardım miktarı 95.000 liraya ulaşmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 369-370).

Dr. Yusuf Azizoğlu, İstanbul Milletvekili Vahyi Özarar'ın, İstanbul'un Sağmalcılar köyü ile Göktepe nahiyesinin su ihtiyacının halli için ne düşünüldüğüne ve bu yerlere birer

sağlık merkezi açılmasına lüzum görülüp görülmediğine dair sorduğu sözlü soruya, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'nun cevabı şu şekildedir: Sağmalcılarda bu sene başında ortaya çıkan tifo vakaları karşısında Bakanlığımızın yerinde yaptırdığı inceleme sonunda buradaki epideminin başlıca sebebinin kirli sulardan ileri geldiği tespit edilmiştir. Olayı incelemek için bir heyetin bölgeye gönderildiğini, heyetin yer altı ve yer üstü sularından faydalanmak imkânlarını araştırdığını belirten Azizoğlu, burada artezyen kuyularının açtırılması konusunda da Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ile görüşüldüğünü belirtmiştir. Bunun dışında Bakanlığın; Taşlıtarla, Sağmalcılar ve Gültepe bölgelerinde toplu aşı faaliyetlerine girişilmiş olduğunu ve Sağmalcılar' da muayene ve tedavi evi için kiralık bina arandığını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 278).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Balıkesir Milletvekili Ahmet İhsan Kırımlı'nın, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'nun cevaplaması için sorduğu birinci soru; Ana-Çocuk Sağlığı Teşkilatıyla, doğum ve çocuk bakım evlerinin birleştirilmesinde bir fayda düşünülüp düşünülmediğine dair soru önergesidir. İkinci soru ise memleketimizde tifo, difteri, tetanoz, boğmaca ve özellikle son zamanlarda çocuk felci hastalıkları çoğalmıştır. Bu konuyla ilgi Sağlık Bakanlığının tutumu ve aldığı tedbirler nelerdir? Dr. Yusuf Azizoğlu'nun cevabı şöyle olmuştur: Dr. Yusuf Azizoğlu, birinci soruyu cevaplarken, halk sağlığı yönünden önemli bir yeri olan Ana - Çocuk Sağlığı Teşkilâtını, bakanlık olarak diğer sağlık müesseseleri ile birleştirmeyi düşündüklerini ancak ilk planda durumu uygun olan yerlerden başlayarak, A.Ç.S. Teşkilâtını, doğumevleri bünyesi içine almanın ve bunları tek idareye bağlamanın Dünya Sağlık Teşkilâtı yetkilileriyle anlaşmaya varılan bir konu olduğunu belirtmiştir.

Azizoğlu, ikinci soruyu şöyle cevaplandırmıştır: Memleketimizde her sene bir miktar tifo, difteri, tetanos, boğmaca ve çocuk felci görülmekte ve Bakanlığım, bu hastalıklarla gereken mücadeleyi vermektedir. Tifo memleketlimizin salgın bir bulaşıcı hastalığı olup özellikle yaz aylarında ve sonbaharda vaka artışları görülmektedir. Hastalığın oluşmasında ve yayılmasında hijyenik olmayan ortamlar etkilidir. Bundan dolayı, bu şartlar, arzu edilen seviyeye doğru iyileşme sağlarsa, enfeksiyonun da gittikçe azalacağını belirten Azizoğlu, bununla beraber hastalık bulaşmamış kimseleri hastalığa karşı korumak için hastalığın bulaştığı kapalı ortamlardan uzak tutmak, ayrıca okullarda eğitim gören çocuklara da tifo aşısı yapılmak gerektiğini belirtmiştir. Difteri hastalığının da daha çok köylerde küçük yaştaki çocuklarda görüldüğünü, yıllar içinde bu hastalıktan dolayı ölümlerin olduğunu belirten Azizoğlu, sağlık personelinin bununla ilgili çalışmalar

yaptığını ve 1961 senesinde 1.020.100 kişiye difteri aşısı uygulandığını açıklamıştır. Tetanos hakkında vaka sayısı ile ilgili bir rakam vermeye kanuni bir mecburiyetin olmadığını söyleyen Azizoglu, ülkemizde her sene çok az sayıda tetanos vakası görüldüğünü, bununla beraber tetanos serumunun koruyucu etkisinin çok büyük olduğunu ancak bunun ihmal edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Millî Savunma Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı arasında 5 yıllık bir anlaşma yapıldığını, bu sayede vakaların daha da azalacağını umduğunu belirtmiştir. Boğmacanın küçük çocuklar arasında salgınlara yol açan bir hastalık olduğunu, özellikle 1 yaşından küçük çocuklarda büyük bir tehlike oluşturduğunu belirten Azizoglu, bu hastalığın ilerde çocuklarda akciğer rahatsızlığına yol açabileceğini ve bunun sonucu olarak ölümlerin olabileceğini belirtmiştir. Dr. Yusuf Azizoglu, konuşmasının devamında Sağlık Bakanlığı olarak ölümlere mani olmak için antibiyotik ve sulfanit tedavisi yaptıklarını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 149-155).

Dr. Yusuf Azizoglu, İstanbul Milletvekili Reşit Ülker, İstanbul'un muhtelif yerlerinde açıkta akan ve etrafa mikrop saçan dere ve lâğım lar hakkında ne düşünüldüğüne dair, Bayındırlık ve İçişleri ile Sağlık ve Sosyal Yardım bakanlarına sözlü soru önergesi vermiştir. Önerge şu şekildedir: Birincisi; İstanbul'da Moda Koyu'na dökülmekte olan Kurbağalıdere son iki sene zarfında dereye bağlanan lâğım ların çoğalmas ı sonucunda korkunç bir pislik yatağı ve hastalık yuvas ı hâline gelmiş bulunmaktadır. Derenin çıkardığı koku o kadar korkunç bir hâldedir ki otobüs, tramvay ve sair vasıtalarla buradan geçmek mecburiyetinde olan Kızıltoprak, Feneryolu, Fenerbahçe, Gazhane, Çiftelhavuzlar, Caddebostan, Erenköy, Suadiye, Bostancı, Maltepe, Pendik halk ı dahi bu kokuya dayanmamaktadır. İkincisi; Moda Koyu'nda on binlerce İstanbullu denize girmekte ve bu koy İstanbul'un turistik iki noktasını da içine almaktadır: Fenerbahçe ve Moda Burnu. Bu pisliklerin bu koya akmasının sağlık mahzuru yok mudur? Derenin kenarı ve aktığı yerlerin civarı olan Gazhane, Kuşdili, Moda, Kalamış ve Fenerbahçe'de son üç senelik bulaşıcı hastalık ve bilhassa çocuk felci miktar ı nedir? Üçüncüsü; İstanbul'un muhtelif yerlerinde Kurbağalıdere gibi açıkta akmakta olan ve etrafa mikrop saçan ve denize bağlanmış veya bağlanmamış kanalizasyonlar hakkında ne gibi tedbirler düşünülmektedir. Bu tedbirlerin hâlen yapılmakta olanları hangileridir?

Azizoglu, verilen önerge ve bakanlığı ile ilgili sorulan soruları şöyle cevaplandırmıştır: Moda Koyu'na akmakta bulunan Kurbağalıdere üzerinde, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına iletilen şikâyetler üzerinde duran Azizoglu, İstanbul vilayeti ile

yapılan temaslar sonucu Kurbağalıdere bölgesindeki halkı rahatsız eden sorunların tespit edildiğini ve bu sakıncalı durumun giderilmesi için İstanbul Belediyesiyle birçok defa temasa geçildiğini belirtmiştir. Ayrıca gerekli plan ve projelerin İstanbul Belediyesi tarafından yaptırılmış olduğunu ifade etmiştir. Azizoğlu, kalkınma planında olduğu gibi kanalizasyon konusunun da ülkemizdeki bütün belediyelerin yapımına geçmesi gereken ve ikmali uzun zaman alan bir konu olduğunu ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 381-382).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1963 yılı bütçesi için söz alan milletvekillerine yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

Meclis'te konuşma yapan arkadaşların kıymetli fikir ve konuşmalarından son derece yararlandıklarını belirten Azizoğlu, milletvekili arkadaşların yaptığı eleştiri ve temennilerin çalışmalarının üzerinde etkili olduğunu da belirtmiştir. Görev ve sorumluluk almayı kabul ettiği ilk günden beri dürüstlükten ve doğruluktan hiçbir zaman vazgeçmediğini ifade eden Azizoğlu, milleti temsil eden büyük Meclis'ten hiçbir şeyin saklanmaması gerektiğini de söylemiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, konuşmasına devam ederken ülkenin genel sağlık durumunun ve sağlık meselelerinin gözden geçirilmesi konusunda geline nokta da sevinilecek bir hâlin olmadığını itiraf etmiştir. Birçok hastalığın yaratmış olduğu tehlikeleri de açıklayan Azizoğlu, bu durumun sebeplerini şöyle sıralamıştır: Birinci sebep olarak halk sağlığı hizmetlerinin yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. İkinci sebep olarak yeterli sayıda personelin olmayışından bahsetmiştir. Üçüncü olarak ise ekonomik şartların uygun olmamasından dolayı bu hizmetin gerektiği şekilde temin edilememesinden kaynaklandığını söylemiştir.

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun dikkat çektiği bir başka konu ise özel hastanelerdir. Azizoğlu, Türkiye'de özel hastanelerin yeterince gelişme göstermediğini ancak Batı ülkelerinde tedavi hizmetlerinin %90'ının özel hastaneler tarafından karşılandığını ifade etmiştir. Türkiye'de bu hizmetin yüzde 3 ile yüzde 5 arasında olduğunu ve bunun da çok düşük bir rakam olduğunu söylemiştir. Batı ülkelerinin yaptığı gibi bizde de özel teşebbüsü bu sahaya davet etmekten ve sağlık hizmetlerinin önemli bir kısmını bunlara devretmekten başka bir çözümün olmadığını dile getirmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun üstünde durduğu bir başka konu ise sosyal hizmetlerdir. Azizoğlu, bütçeden, sosyal hizmetlere ayrılan paranın yetersiz olduğunu belirtmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklar, işe alıştırılması gereken engelliler, bakıma muhtaç yaşlılar ve her çeşit geçim imkânından mahrum fakir ve güçsüz insanlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade eden Azizoğlu, 22 milyon gibi küçük bir

bütçe ile bunu çevirmenin çok zor olduğunu ifade etmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun üzerinde durduğu önemli bir başka konu ise sağlığın sosyalleştirilmesi konusudur. Bunun Türkiye için çok önemli bir program olduğunu vurgulayan Azizoğlu, bu projeye yeteri kadar destek verdiğimiz takdirde bu projenin başarılı olmaması için hiçbir sebebin mevcut olmadığını söylemiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde özellikle Hakkâri'nin, Muş'un ve Ağrı'nın 40 yıldan beri kadrolarının devamlı olarak yüzde 70-80 arasında boş bulunduğunu ancak böyle mükemmel bir proje ile hizmetleri o bölgelere götürmenin mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ona göre aksi takdirde hiçbir zaman ideal bir sağlık hizmetini ülkenin bütün bölgelerine götürmek mümkün olmayacaktır.

Azizoğlu, sağlığın sosyalleştirilmesi uygulamasının bakanlığın benimsediği bir konu olduğunu ve bunun halk sağlığının önceliği ilkesine dayandığını belirtmiştir. Tesis olarak kurmakta olunan sağlık ocaklarının göreceği fonksiyonun en başta ana ve çocuk sağlığı ile halk sağlığı olacağını ifade etmiştir. Bu sağlık ocaklarında görev alacak doktor, hemşire, ebe, sağlık memurları ve bunların emrinde bulunacak bir vasıta ile kendilerine saha olarak verilmiş yedi bin nüfuslu bir çevreyi devamlı olarak tarayacağını dile getirmiştir. Bu suretle halk sağlığının kontrolünü ve aşı uygulamasını yapacaklarını, ayrıca tedaviye muhtaç olanları ayakta ve evde tedavi edeceklerini söylemiştir. Azizoğlu'na göre bugün sosyalleştirme uygulamasında halk sağlığı, koruyucu hekimlik başta gelmektedir. Sağlık ocaklarında hasta yatağı mevcut değildir. Ancak, büyük ilçe merkezlerinde bölge nüfusuna göre ayarlanmış olarak tesis edilmiş sağlık merkezlerindeki yataklarda bu tedavi işi gerçekleştirilebilir. Sağlık ocaklarının sosyalizasyon uygulamasında temel görevinin başında, koruyucu hekimlik gelmektedir. Azizoğlu, Bakanlar Kurulu'na 224 sayılı Kanun'la verilmiş olan yetkiye dayanarak, sosyalleştirme bölgesinde çalıştırılacak doktor ve yardımcı personel için Bakanlar Kurulu'nca kabul edilen ücreti memleket ölçülerine göre normalin çok üstünde ve oldukça tatmin edici bulmuştur. Azizoğlu, personel temini bakımından hiçbir zaman zorluklarla karşı karşıya kalmıyacaklarını temin edeceğini belirtmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun bütçe konuşmasında belirtmek istediği bir başka önemli konu ise daha önceki konuşmalarda bahsedilen sağlık sigortası meselesidir. Azizoğlu, burada tekrar konuyu ele alıp dikkat çekmek istemiştir. Bu kurumun artık Türkiye'de de olması gerektiğini söylemiş ancak kolay bir iş olmadığını da ifade etmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun bahsettiği bir başka konu, nüfus planlamasıdır. Nüfus Planlama Kanunu'nun yakın zamanda genel kurula geleceğini

belirten Azizoglu, bu kanunun sanıldığı gibi özel hayata engel olmadığını açıklamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 385-393).

Afyon Çocuk Esirgeme Kurumunda meydana gelen bir tecavüz olayı ile ilgili olarak Afyon Milletvekili Veli Başaran'ın vermiş olduğu önergede: Birincisi, Afyon Çocuk Esirgeme Kurumuna sevk edilen bir kısım çocukların menfur bir tecavüze maruz kaldıkları bundan 15 gün evvel meydana çıkmış ve umumi efkâra intikal etmiştir. İkincisi, bu hadisenin gerçek mahiyeti nedir? İlgililer ve müsebbipleri hakkında ne gibi işlem yapılmıştır? Üçüncüsü, kurum idarecilerinin hadise ile ilgili mesuliyet dereceleri nedir?

Dr. Yusuf Azizoglu, bu sorulara şöyle cevap vermiştir:

Birincisi olay, Millî Eğitim Bakanlığı Zat İşleri Müdür Muavini Nejdet Ünver'in Kezban ismindeki kız çocuğunu evlâtlık olarak almak ve kanuni formaliteyi ikmal etmeden önce bir defa da sıhhi muayene yaptırmak istemesi sebebiyle ortaya çıkmıştır. Yapılan muayenede kızın bakire olmadığı anlaşılmış ve evlâtlık muamelesinden vazgeçilmiştir. 13 Ocak 1963 Pazar günü olay Millî Eğitim Müdürü tarafından Afyon Valisi'ne bildirilmiştir.

İkincisi; olayı öğrenen Vali, ertesi gün genel bir muayene yaptırmış gibi Sağlık Müdürü, Millî Eğitim Müdürü ve Hastane Baştabibi'ni alarak yuvada kimsenin haberi olmadan bir muayene yaptırmıştır. 14 Ocak 1963 tarihinde düzenlenen raporla yuvada mevcut 12 kız çocuğundan 9'unun bakire olmadığı belgelerle tesbit edilmiştir. Vali, olayı gizli tutmuş ve Ankara'dan Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı'nı telefonla haberdar etmiştir. Vali, olayı 19 Ocak 1963 tarihli yazı ile savcılığa intikal ettirmiş ve Çocuk Esirgeme Kurumu Tüzüğü'nün 78. maddesine dayanarak İdare Heyeti'nin işten el çektilmesi için genel başkanlığın müzadesini alarak idare heyetini değiştirmiştir. Müteşebbis bir idare heyeti kurmuş; müdür, öğretmen ve personelleri değiştirmiş ve yerlerine yeni bir müdür tayin etmiştir. Olayın gerçek mahiyeti ve kızlara vâki tecavüzün zaman ve yerine gelince tabip raporlarından da anlaşılacağı üzere tecavüzlerin ve olayların zamanını tesbite imkân yoktur. Bakanlığımız müfettişi tarafından yapılan tahkikat sonunda olaylardan üçünün Afyon Çocuk Yuvası'nda meydana geldiği, diğer ikisinin Keçiören Çocuk Yuvası'nda, birisinin Balıkesir Çocuk Yuvası'nda, birinin de Çay kazasında bir ilkokul öğrencisi tarafından tecavüze uğradığı diğer ikisinin de kimse tarafından tecavüze uğramadıkları ve kendi eleriyle bu işi yaptıkları anlaşılmıştır. Üçüncüsü; olaya, Cumhuriyet Savcılığı el koymuştur. Bugüne kadar tevkif edilen olmamıştır. Henüz tahkikat ikmal edilemediği için ve gizli cereyan etmekte olduğundan personelin bu hadisedeki

sorumluluk derecesi üzerinde son sözü söylemek ve daha fazla açıklama yapmak imkânı mevcut olmadığını belirtmiştir.

Dr. Yusuf Azizoglu'nun vermiş olduğu bu cevaptan sonra tekrar söz alan Afyon Milletvekili Veli Başaran, bu olayın bu kadar basit bir mesele olmadığını ve bu kadar bir cevapla bitmeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca Veli Başaran, şimdiye kadar bakanlıkların hiçbir görevini yapmadığını belirtmiştir. Son olarak Afyon'daki idarecilerin el çektirilmesiyle de bu olayın bitmeyeceğini ifade eden Başaran, soruşturmanın bitmesini beklediğini belirtmiş ve hükümetten bu olayın üzerine tam manasıyla eğilmesini rica etmiştir. Hemen arkasından söz alan Azizoglu, soruşturmanın bitmesini beklemeleri gerektiğini belirtmiş ancak ilerleyen dönemler için gerekli tedbirlerin alınması konusunda Veli Başaran ile aynı fikirde olduğunu söylemiştir. Son olarak tekrar söz alan Veli Başaran, olaya tek yönden bakılmaması gerektiğini, olayın çok geniş olduğunu ve tüm teşkilatın alakadar olması gereken bir konu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Veli Başaran, bakanlığın bu olayı basit bir olay gibi değerlendirmemesi gerektiğini de dile getirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 272-273).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu'na Antalya Milletvekili İhsan Ataöv'ün, sorduğu birinci soru da sivrisinek ile nasıl mücadele edileceğidir. İkinci soruda, kasaba içi mücadelelerin belediyeye devri iyi sonuç vermiş midir? Üçüncü soruda ise eski yıllarda tamamıyla bertaraf edilen sivrisineklerin vatandaşa verdiği zararları tekrar ortadan kaldırmak için ne düşünüyorsunuz? Sorularını Dr. Yusuf Azizoglu şöyle cevaplandırmıştır:

Antalya'da son yıllarda sivrisineklerin fazlaca görünmesinin sebepleri şunlardır:

Birincisi; her şeyden önce şehir ve kasabalarda görülen küleks cinsi sivrisineklerin ensektisit maddelere karşı dayanıklılık kazanmış olmaları sonucu sürekli büyüyen ve genişleyen şehrin sıhhi şartlarının bu büyümeye paralel olarak genişletilmemesinden, ayrıca Antalya Çeltik Komisyonu'nun şehrin yakınlarına kadar çeltik ekimine izin vermesinden kaynaklandığını belirten Azizoglu; Antalya ikliminin, sivrisinek üremesine çok müsait olduğundan bahsetmiştir. İkincisi; kasaba içi sivrisinek mücadelesinin belediyelere devrinin bugün için iyi sonuç verdiği söylenemez. Ancak, kanun hükmünü yerine getirmek de mecburidir. Belediyeler geliştikçe konuya layık olduğu önemi verecekler ve özellikle halkı bu konuda eğiterek onların da yardımlarını sağlamak suretiyle daha iyi neticeler sağlayacaklardır. 'Bir plan ve program çerçevesinde çalışan sıtma eradiyasyonu kampanyasında şehir ve kasabalarda yetişen ve sıtma intikalinde rolü olmıyan sivrisineklerle mücadeleye yer verilmemiştir. Bu sebeple bu teşkilâtın bu maksat

için alınmış bütçesi ve personeli de yoktur. Sadece elindeki teçhizattan ayırabildiği kadar şehir ve kasaba belediyelerine yardım etmeye çalışmaktadır. Üçüncüsü; ensektisit maddelerin yeni kullanılmaya başlandığı yıllarda bütün haşerelerin bu gibi maddelere karşı hassas olmaları yüzünden hakikaten iyi neticeler alınmıştır. Aradan zaman geçtikçe ensektisite karşı bütün haşerelerde olduğu gibi sivrisineklerde de mukavemet teşekkül etti. Bu sebeple artık sadece ensektisit kullanmak suretiyle sivrisineklerle mücadele imkânı kalmamıştır. Bu meseleyi halletmenin yegâne çaresi bilhassa çevre sağlığı şartlarını düzeltmek, halkı halk sağlık eğitimi ile aydınlatmaktır. Bakanlığımız bu mevzularda gerekli tedbirlerini almıştır ve verimli neticeler alacağını tahmin etmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 281-283).

Dr. Yusuf Azizoğlu'na İstanbul Milletvekili Vahyi Özarar tarafından sorulan soruda, İstanbul'un Sağmalcılar köyü ile Göztepe nahiyesinde su ihtiyacının durumu için ne düşünüldüğüne ve bu yerlere birer sağlık merkezi açılmasına lüzum görülüp görülmediğine dair bir soruyu Dr. Yusuf Azizoğlu, şöyle cevaplandırmıştır: Olayı incelemek için İmar ve İskân Bakanlığı gözetiminde girişilen teşebbüs ile suların yerinde incelenmesi için bakanlığımız ile birlikte karma bir heyetin kurulup bölgeye gönderildiğini belirtmiştir. Heyetin yer altı ve yer üstü sularından faydalanmak için çalışmalar yaptığını açıklayan Azizoğlu, artezyen kuyularının açılması için de Devlet Su İşleri ile görüşülmekte olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışında Bakanlığımız, Taşlıtarla, Sağmalcılar ve Gültepe bölgelerinde toplu aşı faaliyetine girişmiş ve diğer önleyici tedbirleri de almış bulunmaktadır. Taşlıtarla'da inşa hâlindeki sağlık merkezi binası ikmal edilmek üzeredir, ikmalî müteakip burada bir sağlık merkezi açılması Bakanlığımızca kararlaştırılmıştır. Sağmalcılar'da kiralık bina aranmaktadır. Burada da bir muayene ve tedavi evi açılması için çalışmalar son hızla devam etmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 278).

3.7.3.2. Önergeleri

Dr. Yusuf Azizoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak Meclis'e 3 önerge vermiştir. Önergelerin ilki şöyledir:

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun, Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi hakkındaki 224 sayılı Kanun'un 29. maddesinin değiştirilmesine dair kanun tasarısının havale edilmiş olduğu Maliye, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Plân komisyonlarından seçilecek 3 er üyeden mürekkep geçici bir komisyonda görüşülmesine dair önergesidir. Önerge hakkında söz isteyen Azizoğlu, yapmış olduğu konuşmasında 1963 yılı çalışmaları

içerisinde memleketimizin bazı bölgelerinde sağlığın sosyalleştirilmesi doğrultusunda çalışmalarının olduğunu belirterek bu kanunla ilgili 1963 yılı bütçesine 26 milyon liralık bir bütçenin ayrıldığını, ilgili kanunun hızlı bir şekilde çıkması ve yürürlüğe konulması için bir komisyon oluşturulmasını rica etmiştir. Azizoglu'nun bu önergesi TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 73).

Dr. Yusuf Azizoglu'nun, Meclis'e sunduğu ikinci önergede, nüfus plânlaması hakkındaki kanun tasarısının havale edildiği Adalet, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Plânlama komisyonlarından üçer kişilik geçici bir komisyona havalesinin gönderilmesiyle ilgiliydi. Ancak Dr. Yusuf Azizoglu'nun bu önergesi kabul edilmemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 177).

Dr. Yusuf Azizoglu'nun, Meclis'e sunduğu üçüncü önerge, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı sağlık kurumları ile esenleştirme (Rehabilitasyon) tesislerine verilecek döner sermaye hakkındaki 209 sayılı Kanuna bazı maddeler eklenmesine ve bu kanunun 11. maddesinin yürürlükten kaldırılmasına dair kanun tasarısının (1/481) havale edilmiş olduğu Maliye, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Plân komisyonlarından seçilecek üçer kişilik üyeden geçici bir komisyona havalesi ile ilgiliydi. Fakat Azizoglu'nun nüfus planlaması ile ilgili Meclis'e sunduğu önergesi kabul edilmemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 176-177).

3.8. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu'nun Cumhuriyet Senatosu'ndaki Birinci ve İkinci Yasama Yılı Faaliyetleri

Cumhuriyet Senatosu'nun, 1. yasama yılında söz alan Tunceli Üyesi Mehmet Ali Demir'in korunmaya muhtaç çocukların yurt ve tahsisatlarına dair sözlü sorusunu Dr. Yusuf Azizoglu şöyle cevaplandırmıştır:

Korunmaya muhtaç olan 0-6 yaş arasındaki çocukların bakımının, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına ait olduğunu belirten Azizoglu, bunların toplamının 3.397 kişi olduğunu ifade etmiştir. Bunların arasında 1.568'inin korunma kararı olduğunu ifade eden Azizoglu, koruyucu aile ve çocuk bakım yuvalarında kararlı ve kararsız 3.035 çocuğa bakıldığını, ayrıca 362 çocuğun da sıra beklediğini belirtmiştir. Sıra bekliyen çocukların tümü yakında açılacak olan bakanlığın yuvalarına kabul edileceğini de ifade eden Azizoglu, şu anda 7 adet çocuk yuvasının mevcut olduğunu, ayrıca 7 yuvanın da inşaat hâlinde olduğunu, bunlardan ikisinin inşaatının 1962'de bitirileceğini de söylemiştir. Azizoglu, konuşmasına devam ederek 6972 sayılı Kanun'un 8. maddesine göre,

korunmaya muhtaç çocuklar için bütçelerine konan ödeneği belediyelerin şimdiye kadar ödemediklerini, bununla beraber 6972 sayılı Kanun'un geçici maddesine göre Çocuk Esirgeme Kurumu Yuvalarında bakımı yapılan çocukların yıllık masraflarının da ödendiğini açıklamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 399).

Cumhuriyet Senatosu'nun 2. yasama yılında, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı münasebetiyle konuşma yapan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu konuşmasına şöyle başlamıştır:

Daha önceki Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Suat Seren Beyefendi'nin, doğumun kontrolü konusunda bizim tasarladığımızın çok daha üstünde bir mesele olarak ele aldığını, doğumun kontrolün'den ifade olarak bahsedildiğini, bunun tehdit olarak algılanmaması gerektiğini ifade eden Azizoğlu; Avrupa'nın diğer ülkelerinde de böyle kelimelerle ifade edildiğini belirtmiştir. Doğumun kontrolünün, doğumun tehdidi gibi algılandığını ve bunun sonucu olarak kürtaj gibi bir takım meselelerin akla geldiğini ancak böyle sağlıksız şeylerin söz konusu olmadığını söylemiştir. Bu meseleyi planlarımız arasına aldığımızda bütün toplumsal gerçeklerimizi, dinî inançlarımızı göz önüne alarak hareket ettiklerini söyleyen Azizoğlu, kadın hastanelerine düşen hastaların bilgisizlik yüzünden oralarda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ilim ve uzmanlık ışığı altında toplumun gerçeklerini göz önünde bulundurarak bütün tedbirleri beraber alacaklarını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 241-242).

Cumhuriyet Senatosu üyesi Mucip Ataklı'nın, ömür boyu hapis cezası almış Bolu Milletvekili Reşat Akşemsettinoğlu'nun hastaneden firar etmesi ile ilgili sözlü sorusuna Dr. Yusuf Azizoğlu şöyle cevaplandırmıştır:

Ömür boyu hapse mahkûm edilmişken Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizik Tedavi Kliniği'nden firar eden eski Bolu Milletvekili Reşat Akşemsettinoğlu, adli makamlarca Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne gönderildiğinden Tıp Fakültesi'nin de üniversiteye bağlı bağımsız bir yer olduğundan dolayı onun güvenliğiyle ilgili Sağlık Bakanlığı'nın bir alakasının olmadığını ifade eden Azizoğlu, hasta mahkûmların tedavileri hastanede yapıldığı zaman tutuklu ve mahkûmların hastanede kaldıkları sürede güvenliklerinden hastanenin sorumlu olmayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine tekrar söz hakkı isteyen Mucip Ataklı, verilen cevapların kendisini tatmin etmediğini bunun sorumlularının bulunması gerektiğini belirtmiştir. Tekrar söz hakkı isteyen Dr. Yusuf Azizoğlu, bu olayın adi bir olay olduğunu; bir tutuklunun dünyanın her tarafında her zaman bir hapis haneden ya da bir hastaneden kaçabileceğini; hükümetin bütün tedbirleri

aldığını ve bu olayın abartılacak bir mesele olmadığını da sözlerine ekleyerek konuşmasına son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 273-277).

Cumhuriyet Senatosu Üyesi Sadi Koçaş'ın, iyileşmek için başka bir ülkeye giden hastaların uğradıkları zorluklar ve bu konuda alınan önlemler ile ilgili sorduğu sözlü soruya Dr. Yusuf Azizoğlu'nun cevabı şöyle olmuştur:

Yurt dışına tedavi olmak için gidecek vatandaşların burada daha uygun şartlara sahip bir hastaneden rapor almak zorunda olduklarını belirten Azizoğlu, bu raporların, ülkemizde bulunan tıp fakülteleri, Gülhane Askerî Tıp Akademisi, numune hastaneleri ve önemli eğitim vazifesi ile görevli hastanelerimizin sağlık kurulları tarafından onaylı bir şekilde Sağlık Bakanlığına gönderildiğini ifade etmiştir. Azizoğlu sözlerine şu şekilde devame etmiştir: Bakanlığımıza gelen raporlar, profesör ve uzmanlardan oluşan bir üst kurul tarafından incelendikten sonra yurt dışına gitmesi gerekenlerin raporları uygun bulunup onandıktan sonra hastaya gerekli açıklamalar yapılır. Her biri ayrı uzmanlık branşından olan üçer kişilik üst kurulların onayını kapsayan raporlara, daha önce çekilen röntgen ve yapılan klinik laboratuvar tetkiklerine ait bilgiler de eklenir. Bu raporlar, hastanın yurt dışına gittiği hastanede, hasta hakkında bir fikir vermesi açısından önemlidir. Dr. Yusuf Azizoğlu konuşmasını şöyle sürdürmüştür: Yurt dışına gidecek hastalara yardımcı olmaları için Türk Tabipliği Merkez Konseyi ile bağlantı kurularak tıp alanında kendini yetiştirmek için Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giden uzman doktorlardan yurt dışına gelecek olan hastalara yardımcı olmaları için iletişime geçildiğini belirten Azizoğlu, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi tarafından bu tekliflerinin olumlu karşılandığını ifade etmiştir. Hasta vatandaşlarımızın çoğu, İngiltere, Batı Almanya, İsviçre, İsveç ve İtalya gibi ülkelere gitmektedirler. Kanada ve Amerika gibi ülkelere gidenlerin sayısının az olduğunu söyleyen Azizoğlu, yurt dışına çıkan hastalarımıza yardım etmek için Sağlık Bakanlığı olarak Londra ve Bonn Büyükelçiliğimize bağlı İngilizce ve Almanca dillerine hâkim sağlık alanında uzmanlaşmış doktorların istihdam edileceğini ayrıca bunların kayıt işlemlerini yapan kâtiplik kadrosunun kurulmasına taraftar olduklarını belirtmiştir. İngiltere'ye gidenlerin Londra'daki doktorumuza, Avrupa ülkelerine gidenlerin ise Bonn Büyükelçiliğimize bağlı doktorumuza başvurmalarını uygun gördüklerini söyleyen Azizoğlu, daha önce bu teklifi Maliye Bakanlığına sunduğunu ancak kabul edilmeyen teklifin bir daha tekrarlayacaklarını, Londra ve Bonn Büyükelçiliklerinde temelinin atılması düşünüldüğünü ayrıca sağlık ataşeliği görevi görececek kadroların ihtiyacı hakkında Maliye Bakanlığını ikna etmek için teklifi tekrar yapacaklarını belirten Azizoğlu, bu

servisler kurulabildiği takdirde yurt dışına giden hastalara yardım ve rehberlik görevinin daha mükemmel yapılacağını, böylelikle dışardaki hiçbir hastanın mağdur olmayacağını ve tedavilerini olduktan sonra ülkelerine rahat bir şekilde dönebileceklerini ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1962: 267-270).

Cumhuriyet Senatosu İstanbul Üyesi Rifat Öztürkçine'nin Kadıköy ilçesindeki Kurbağalıdere mıntıkasında lağım sularının dereye karışması yüzünden meydana gelen mahzurların giderilmesi hususunda ne gibi tedbirlerin alınacağına dair sözlü soru takririni Bakan Azizoglu, şöyle cevaplandırmıştır:

Bakanlığımıza gelen şikâyetler üzerine İstanbul Valiliği ile yaptığımız görüşme neticesinde Moda Koyu'na akmakta olan Kurbağalıdere bölgesindeki fosseptik taşıması, düzensiz biçimde yapılan ve ruhsatsız olan su yolu yapımı'nın veya yağmur suyu kanallarına gizlice pis su bağlanması gibi nedenlerle kirlenmenin arttığı ve mevcut kokunun bundan kaynaklandığı belirlenerek bu sakıncalı durumun önlenmesi için birçok defa İstanbul Belediyesine bilgi verildiğini ifade eden Azizoglu, İstanbul Belediyesinin bu konuyla ilgili sürekli mücadele içerisinde olduğunu söylemiştir. Kurbağalıdere'ye şu an itibarıyla 50.000 kişilik bir bölgenin pis suyu akmaktadır. Bu bölgeye 550.000 kişilik bir arıtma tesisi yapılması planlanmıştır. Bu tesisin gerçekleşmesi için 118,5 milyon TL'lik bir yatırım gerekmekte olduğunu, bunun acil olarak yapılması gereken kısmının 36,6 milyon olduğunu belirten Azizoglu; Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Belediyeler Kanunu ve Umumi Hıfzıssıha Kanunu'nda öngörüldüğü şekilde kanalizasyon hizmetlerinin belediyelere bırakılmış bir hizmet olduğunu ancak İstanbul şehrinin kanalizasyon şebekesinin yatırım ihtiyacının 2,5 milyar Türk lirası olduğunu söyleyerek konuşmasına son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 616).

Cumhuriyet Senatosu Trabzon Üyesi Reşat Zaloğlu ve arkadaşlarının Ankara'daki üzücü uçak kazasında, Ankara Hastanesi görevlilerinin Lübnan Büyükelçisi ve beraberindeki heyetle, Kadınlar Birliği temsilcilerine yaptıkları davranış ve kaza karşısında takındıkları durum hakkında Ulus gazetesinde vaki neşriyata ve bu konuda inceleme yapmak üzere dört kişilik bir Meclis Araştırma Heyeti seçilmesine dair önerge ile Kayseri Üyesi Hüseyin Kalpaklıoğlu'nun bu konu ile ilgili önergesinin okunması gerekçesiyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoglu şunları söylemiştir:

1 Şubat 1963 günü Ankara'da meydana gelen uçak kazasının nasıl bir trajediye yol açtığını ve kaza sonrası oluşan bilançonun herkes tarafından bilinen üzücü bir olay olduğunu belirten Azizoglu, kazayı haber aldıktan sora başta Ankara Numune Hastanesi

olmak üzere bütün hastaneleri gezdiğini ifade etmiştir. Görevi başında bulunan bütün arkadaşlarının titizlikle hastaları tedavi ettiklerini; ayrıca hastane kapısında toplanan, ağlayan, sızlayan ve feryat eden binlerce hasta sahibini sakinleştirdiklerini söylemiştir. Olayı başından sonuna kadar takip ederek hergün hastanelere uğradığını, yaralılarla tek tek ilgilenerek onların yakınlarıyla iletişime geçip onlara bilgi verdiğini belirtmiştir. Bir gazetede çıkan asılsız haber yüzünden tüm sağlık personelinin zan altında bırakılamayacağını, bunun aksine görüştüğü hasta ve hasta yakınlarından memnuniyet ve teşekkür aldığını ifade etmiştir. İkinci bir meseleye gelince Kadınlar Birliği'nin gazetelere yansıyan haberi üzerine olayla yakından ilgilendiğini, orada bulunan gazetecilerle tek tek görüşerek onlardan bilgi aldığını söylemiştir. Ayrıca Vekâlet Müsteşarı'nı, Heyeti Teftişye Reisi'ni ve hastane başhekimini ayrı ayrı görevlendirerek olayı incelemeleri için soruşturma talimatı verdiğini, aldığım ilk bilgilere göre görevli arkadaşların bu doğrultuda hiçbir ihmallerinin olmadığını ancak o hengâme içerisinde Kadınlar Birliği'nin bazı üyelerinin içeri girip yaralı olan hastaları görmek istemeleri sonucu orada görevli bulunan nöbetçi doktorun hastaların perişan hâllerinden dolayı buna izin vermediğini dile getirmiştir. Hastanenin düzeni ile birlikte hastaların esenliği açısından izin verilmediğini ve Kadınlar Birliği'nin herhangi bir üyesine kötü muamelede bulunulmadığını belirten Azizoğlu, ancak olayın tüm yönleriyle araştırılması için bu meseleyi Teftiş Heyeti'ne ve müsteşara havale ettiğini ifade etmiştir. Bu Heyet'in gereken incelemeyi yaptıktan sonra Bakanlığa arz edeceğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 665-666).

Cumhuriyet Senatosu Tekirdağ Üyesi Selami Üren'in bazı dergi ve gazetelerde intişar eden hidrojenlenmiş yağlar ve kalp hastalıklarına ait yazılara dair sözlü sorusuna Dr. Yusuf Azizoğlu'nun cevabı şu şekilde olmuştur:

Gazete ve dergilerde yayınlanan bu haberin doğruluk payı olduğunu, bakanlığın inceleme makamlarının da çeşitli yağların İskemik kalp hastalığına yol açtığına dair son yıllarda yapılan yayınları dikkatle takip ettiklerini açıklayan Azizoğlu, ancak günlük bir gazetenin sınırlı sayıdaki sütunlarına geniş bir ilmî konuyu sığdırmak zorunluluğu, yazarın bu hastalığa ait bir unsurdan fazlasını ele almamasına sebep olduğunu belirtmiştir. İskemik kalp hastalığının, kalbi besleyen ve tıp dilinde koroner adı verilen damarların sertleşmesi ve tıkanması sonucu kalbin kansız kalmasından kaynaklandığını bu da enfarktüs denen ciddi bir hastalığa yol açığını ifade etmiştir. Damar sertliği hastalığı çekenlerin kanında normalden daha fazla kollesterol bulunmasının alışılan bir durum olduğu, eskiden damarların kireçlenmesinden ileri geldiği sanılan damar sertliğinin de kollesterolle lipidler

denen diğer maddelerin, damar duvarını oluşturan tabakalar arasına yığılmasından türediği anlaşılmıştır. Yağların esas maddelerini yağ asitlerinin oluşturduğunu, yağ asitlerini doymuş ve doymamış olarak ikiye ayırdıklarını belirten Azizoğlu, doymuş yağ asitlerinde hidrojenle, kimya bakımından birleşme kapasitesi kalmadığını belirtmiştir. Bunlar normal sıcaklıkta sıvılaşmayan yağlardır. Doymamış yağ asitlerinde ise kimya bakımından hidrojenle birleşme kapasitesi vardır. Bunlar normal sıcaklıkta sıvı hâlde bulunan zeytinyağı ve başka bitkisel yağlardır. Sıvı yağ asitlerine hidrojen verilince bunlar doymuş hâle gelirler ve yağ da sertleşerek normal sıcaklık derecesinde sıvı hâline gelmez. Birleşik Amerika’da yapılan araştırmalar, doymuş yağların kanda kolestrini artırdığını, doymamış yağların ise böyle bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Ülkemizde hâlen yürürlükte bulunan 1952 tarihli Gıda Maddeleri Tüzüğü’nün 123 ve 127’nci maddeleri bitkisel yağların hidrojenlenmesine izin vermektedir. 1956 tarihinde çıkarılan tüzükte bunun bazı maddelerini değiştirmek üzere hidrojenlenmiş yağ kullanılmasını yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır. Yeni bir gıda maddeleri tüzüğü hazırlamak üzere bakanlığın ilgili organları tarafından hazırlıklar ve toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Hidrojenlenmiş yağlarla İskemik kalp hastalığı arasındaki ilişki bu hazırlıklar sırasında ilmin bugünkü donelerinin ışığı altında incelenecek ve buna göre yeni tüzüğe gerekli hükümler konacaktır (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 401-403).

Cumhuriyet Senatosu Üyesi Hidayet Aydın’ın kaloriferlerde linyit kömürü yerine fuel oil yakılması ile ilgili sorularını Dr. Yusuf Azizoğlu şöyle cevaplandırmıştır:

Meterolojik durum bakımından özellikle Ankara gibi büyük şehirlerde yakıt maddesi olarak kömür yerine kok kömürünün kullanılmasının gerekli olduğunu, ayrıca yumuşak kömür kullanılacaksa linyit gibi tam yanmayı sağlayan yakıt olması gerektiğini açıklayan Azizoğlu, bu yakılan kömürlerde yüzde 2’den fazla kükürt bulunmasının insan sağlığına zarar verdiğini ifade etmiştir. Yüzde 2’den fazla kükürt içeren ve tamamen yanmayan kömürlerin soba ve kaloriferlerden çıkan dumanlarının içindeki kimyasal maddelerin, kronik akciğer hastalıklarına yol açtığını belirten Azizoğlu, bu durumun ileride akciğer kanserine yol açtığını, bunun Dünya Sağlık Teşkilatı tarafından açıklandığını, bakanlık olarak Ankara havasının kirlenme seviyesini ve bu kirliliğe neden olan kimyasal maddelerin ölçüsünü ayarlamak için Hıfzıssıhha Okulu’na sipariş edilen malzemelerle gerekli araştırmalar yapıp alınacak rapora göre girişimlerde bulunulacağını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 33-34).

3.8.1. Dr. Yusuf Azizoğlu ile Hıfzı Oğuz Bekata Çekişmesi ve Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından İstifa Etmesi

CHP ve AP arasında yapılan Birinci Koalisyon Hükümeti, iki parti arasındaki sorunlardan dolayı 30 Mayıs 1962'de sona ermiştir. Bunun üzerine CHP, YTP, CKMP ve bağımsız milletvekilleri arasında İkinci Koalisyon Hükümeti kurulmuştur. İkinci Koalisyon Hükümeti'nin CHP milletvekilleri, YTP milletvekilleri ile sürekli sorunlar yaşıyordu. Bu sorunların baş mimarı olan CHP'li İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata'ydı. Bekata'nın ilk bunalımı CKMP'li Adalet Bakanı Abdülhak Kemal Yörük'le arasında olmuştur. Bekata ve Yörük hadisesinin koalisyon içinde bir krize sebep olması, koalisyon hükümetinin dağılma sürecini başlatmıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, olaya müdahalede bulunarak krizin daha da büyümesine engel olmak için Başbakan İsmet İnönü ve CKMP Genel Sekreteri Mustafa Kepir ile görüşerek sorunun çözülmesini istemiştir (Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963:1,7). İkinci Koalisyon Hükümeti'ndeki ikinci bunalım CHP'nin Meclis'teki grup salonunda CHP milletvekilleri arasında yaşanan tartışmaydı. CHP Gümüşhane Milletvekili Nurettin Özdemir ve Balıkesir Milletvekili Ahmet Aydın Bolak, İçişleri Bakanı Bekata'ya ağır eleştirilerde bulundular. Bekata hakkında verilen genel görüşme önergesi; esasında kendisinin çıkarıcı, hırslı, güvenilmez ve fırsatçı olduğunu; ayrıca Bekata'nın, İçişleri Bakanlığı görevini sürdürmesinin ülkeye çok büyük bir zarar verdiğini belirtti. Son olarak CKMP'nin, İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata'nın katılacağı Bakanlar Kurulu toplantısına katılmayacağını bildirmesinin ardından sorunun çözümü için Başbakan İsmet İnönü, partinin genel başkanlarıyla görüşmesi sonucu Bekata, görevinden istifa etti. İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, görevinden istifa ettiği gün Cumhuriyet Senatosu'na Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu'nu suçlayan bir soruşturma önergesi verdi (Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963:1,7).

İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata'nın Dr. Yusuf Azizoğlu hakkında verdiği ifadelerden dolayı gündem dışı olarak söz isteyen Azizoğlu'nun yaptığı konuşma, çok sert ve sinirli bir şekilde geçmiştir. Azizoğlu, yaptığı konuşmada Bekata'nın beyanlarını Meclis tarihinde görülmemiş bir örnek ve akıllara durgunluk veren bir açıklama olarak nitelendirmiştir. Kendisinin laf kalabalığı yapmayı ve polemiklere girmeyi sevmeyen biri olduğunu söyleyen Azizoğlu, yeni sıkıntılara neden olmaktan da uzak durmayı amaçlamıştır. Fakat kendi ifadesiyle böylesine iftira çamuruna hedef olmuş bir kimsenin

tahrikleri karşısında susmayı kabul etmeyeceğini de bildirmiştir. Hıfzı Oğuz Bekata'nın kendisi hakkındaki iddialarını şöyle sıralamıştır:

- Kayseri Cezaevine giderek Celal Bayar'ın elini öpmüştür.
- Yassıada mahkûmlarını sahte raporlarla hastanelere naklettirmiş, onlara özel işlem uygulamış, onları çarşı-pazarda eli kolu serbest dolaştırmış ve onlarla telefon konuşması yapmıştır.
- Zeki Erataman'ı Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne yatırmış, onu ziyaret etmiş ve kaçmasını kolaylaştırmıştır.
- Yusuf Azizoğlu, 27 Mayıs'a karşı olan bir bakan ve politikacıdır.
- Vatan haini ve eşkıya olan eski Ağrı Milletvekili mahkûm Halis Öztürk'ü Ağrı Hapishanesi'ne naklettirmek için Ağrı Valisi'ne baskı yapmıştır.
- Kürtçülük olayları ile ilgili tehlikeli bağlantıları bulunduğu dair elinde dosyaları mevcuttur.
- Bölgecilik maksadıyla tehlikeli amaçlar güden şahıs ve derneklere Sosyal Yardım Fonundan yardım yapmıştır.

Bu iddialara tek tek cevap veren Yusuf Azizoğlu, 14 ay önce sağlık kurullarını ve Kayseri Cezaevi'ni ziyaret ettiğini, bunun sadece insani amaçlarla yapıldığını açıklamıştır. Bununla beraber İçişleri Bakanı'nın kendisinden hesap sormasının haddini aşan bir davranış olduğunu söyleyen Azizoğlu, Kayseri Cezaevi'ne yaptığı ziyarette Millî Birlik Hükümeti'nin Adalet ve Sağlık bakanlarının da kendisi ile beraber orada olduğunu herkes tarafından bilindiğini belirtmiştir. Celal Bayar'ın elini öpmek meselesine gelince babasını küçük yaşta kaybettiğini, annesinden başka kimsenin elini öpmediğini, el etek öpen insanlardan da nefret ettiğini ve bunun tamamen iftira olduğunu belirtmiştir. İkinci iddia ise hasta mahkûmlara verilen Sağlık Kurulu raporlarının sahteliği sabit olmadan böyle bir söz sarfının sahtekârlıktan da daha ağır bir fiil olduğunu ifade etmiştir. İçişleri Bakanı'nın, bu davranışıyla şerefli Türk doktorlarını ve aziz meslektaşlarını zan altına bıraktığını; bunu şiddetle reddettiğini belirtmiştir. Üçüncü iddiaya gelince iki üç ay önce İstanbul sağlık kurullarını ziyaretıyla beraber Haydarpaşa Numune Hastanesi'ni de ziyaret ettiğini ifade eden Azizoğlu, Zeki Erataman ve Hayrettin Erkmen'in siyasi tutuklu olarak burada yattıklarını başhekimden öğrendiğini, onlara geçmiş olsun dediğini söylemiştir. 100 lira para ve bir kol saati rüşvet alarak mahkûmun kaçmasını sağlayan jandarmanın İçişleri Bakanı'nın emrinde olduğunu belirtmiştir. Ancak kendisinin aklında bu olay için Hıfzı Oğuz Bekata'ya hiçbir şekilde suçlama fikrinin geçmediğini de belirtmiştir. Dördüncü

iddiaya gelince 27 Mayıs'a karşı olduğu şeklindeki iddiayı parlamento arkadaşlarının vicdanlarına terk eden Yusuf Azizoğlu, YTP'nin bir üyesi olarak şahsen sarf ettiğim olumlu ve yapıcı faaliyetler 15 senelik siyasi hayatım boyunca bu ülkeye insan hak ve hürriyetlerine bağlı demokratik ve medeni bir idarenin kurulması yolundaki fedakârlıkların fani hayatımın ardında bırakacağım en büyük miras olacaktır şeklindeki sözleriyle bu iddiaya açıklık getirmiştir. Beşinci iddiaya da cevap veren Azizoğlu, eski Ağrı milletvekili mahkûm Halis Öztürk'ün Ağrı Hapsanesi'ne nakli için aracılık ettiğinin doğru olduğunu ancak Ağrı Valisi'ne bunun için baskı uyguladığının yalan olduğunu belirtmiştir. Altıncı iddia ile ilgili konuşmasını sürdüren Azizoğlu, kürçüklük olayları ile ilgili açıklamalarda bulunarak kendisini şantaj ve yalanla korkutmak istediklerini, bu meselenin sakız gibi ağızlarda çiğnendiğini belirtmiştir. Azizoğlu konuşmasını şöyle sürdürmüştür: “Doğup büyüdüğüm, yıllar ve yıllar boyu ihmal edilmiş bir bölgenin kalkınmasını müdafaa etmek, takip olunan son derece hatalı bir politika ile öz be öz Türk oldukları hâlde Türk olmadıklarına inandırılmış insanları, içine saplanıp kaldıkları karanlıktan kurtararak onları bu memlekete kazandırılmış ve tamamen bağlanmış vatandaşlar hâline getirmek yolundaki gayretlerimi kürçüklük ve bölücülük olarak tavsif edenler bu milletin bütünlüğüne en büyük ihaneti yaptıklarını artık anlamalıdır.” diyerek bu iddialar karşısında kendisini savunmuştur. Son olarak bölgecilik yaptığı şeklinde iddialara da cevap veren Azizoğlu, sosyal fondan yardım yaptığı dernekleri şu şekilde açıklamıştır: Elazığ, Bingöl, Urfa, Siirt, Ergani, Kilis, Hınıs, Erzurum, Kulp, Muş, Erzincan, Tunceli, Diyarbakır, Mardin. Siverek, Van Yüksek ve Kültür Dernekleri. Toplam 26 olan bu derneklere 1962 yılında 175.000, 1963 yılında 225.000 olarak toplamda ise 400.000 lira civarında bir yardım yapıldığı açıklanmıştır. Konuşmasına devam eden Azizoğlu, Hıfzı Oğuz Bekata'nın sadece Kırıkkale'deki Beden Terbiyesi ve Hastane Yaptırma Derneğine 1962-1963 yıllarında 600.000 lira yardım yaptığını söylemiştir. Sağlık Bakanlığında istihbarat birimi olmadığını, bu dernekler içinde zararlı faaliyetler içinde bulunan varsa en azından İçişleri Bakanlığının kendisini uyarması gerektiğini söylemiştir. Meclis soruşturması hususunda ise yalnız kendisi için değil ülkemizin yüksek menfaatleri yönünde mecburi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yakın arkadaşlarının da bu soruşturma talebine katılmasıyla kendisine itimat ve vefa göstereceğini bildirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1963: 207-215).

Dr. Yusuf Azizoğlu sorunu, Hıfzı Oğuz Bekata'nın savları üzerine İkinci Koalisyon Hükümeti'nin gündemine geldi. CHP ve CKMP, Azizoğlu'nun görevinden çekilmesi için baskıya başvurmalarına karşın YTP lideri Alican, Yusuf Azizoğlu'nun yanında olduklarını

ve onu değiştirmeyeceklerini açıkladı (Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963:1,7). Bu gelişmeler, CHP ile YTP arasındaki gerilimi oldukça arttırdı. Azizoğlu sorunu, soruşturma önergesi ile Meclis’e taşındı. Bekata ve Azizoğlu, konu Meclis’te görüşölürken birbirlerine ağır suçlamalarda bulundular (Cumhuriyet, 16 Ekim 1963:1,7). Görüşmeler sonunda Meclis, hem Azizoğlu hem de Bekata için Meclis soruşturması kararı aldı. Soruşturmayı yapacak komisyona da bir ay süre verildi (Cumhuriyet, 16 Ekim 1963:1,7). Yaşanan gelişmelerin İkinci Koalisyon Hükümeti’ni yıkıma doğru sürüklediğini gören Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, duruma müdahale etti. Meclis soruşturması kararının alındığı 24 Ekim 1963 Perşembe günü İkinci Koalisyon Hükümeti’nin küçük ortaklarının liderleri Dinçer ve Alican ile görüşen Cemal Gürsel, görüşmenin ertesi günü Sağlık Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu’nu davet etti. Sağlık Bakanı Azizoğlu ile yaptığı görüşmede koalisyonun devam etmesi için hükümete yardımcı olması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Dr. Yusuf Azizoğlu, sağlık bakanlığı görevinden istifa ettiğini kamuoyuna duyurdu (Cumhuriyet, 16 Ekim 1963:1,7).

3.9. 1965 Milletvekili Genel Seçimleri ve Diyarbakır Sonuçları

1961 milletvekili seçimlerinde ilk olarak kullanılan d’ Hondt yöntemi, büyük partiler yararına sonuçlar verince tenkit edilmeye başlanmıştı. Yapılan eleştiriler üzerine 306 sayılı Milletvekili Genel Seçimi Kanunu’nda değişiklik yapılarak d’Hont yönteminden vazgeçilerek onun yerine 13 Şubat 1965 tarih ve 533 sayılı Kanun’la nispi temsil sisteminin “Millî Bakiye” sistemi kabul edilmiştir. Bu yöntemle birlikte küçük partilerin de Meclis’e girmesi sağlanmak istenmiştir. 1965 yılında yapılan milletvekili genel seçim sonuçlarına göre AP 4.921,235 oy ile 240 milletvekili; CHP 2.675,785 oy ile 134 milletvekili; MP 582.704 oy ile 31 milletvekili; YTP 346.514 oy ile 19 milletvekili; TİP, 276.101 oy ile 14 milletvekili; CKMP ise 208.696 oy ile 11 milletvekili kazanmıştır. 1965 seçimlerinin Diyarbakır sonuçlarına baktığımızda bölgede Yusuf Azizoğlu’nun farkı tekrar ortaya çıkmaktadır. Seçim zamanı Diyarbakır’da çalışmalara başlayan Azizoğlu, akrabaları ve ekibiyle birlikte Doğu ve Güneydoğu’da gezilmedik yer bırakmamıştır. Gittiğı her yerde saygı gören Azizoğlu, özellikle Sağlık Bakanlığı döneminde bu bölgelere yaptığı hizmetlerle milletin saygısını bir daha kazanmış ve bu bölgelerden aldığı oylarla 19 milletvekilini Meclis’e göndermiştir.

3.9.1. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun YTP Milletvekili Olarak XIII. Dönem Millet Meclisi İkinci Dönem Faaliyetleri

Dr. Yusuf Azizoğlu, YTP Milletvekili olarak Millet Meclisi ikinci dönemde 1 defa yazılı soru önergesi vermiş, 9 defa da söz alarak Meclis'te konuşma yapmıştır.

3.9.1.1. Önergesi

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Tarım Bakanı Bahri Dağdaş'ın cevaplaması için verdiği yazılı soru önergesinde, Niğde'nin Aksaray İlçesine bağlı Yeşilova bucağında üretme çiftliği kurulan arazilerin eski sahiplerine iade edilmesi ile ilgiliydi. Tarım Bakanı Bahri Dağdaş kendisine gelen yazılı soru önergesini şöyle cevaplandırmıştır: Koçaş Devlet Üretim Çiftliğine çiftlik arazisi bütünlüğünü sağlama, sınırların düzeltilmesi amacıyla komşu Yeşilova, Kırğıl, Çimenli köyleri ile Aksaraylı bazı kişilerin kamulaştırma amacıyla 4.000 dönüm arazi alınmıştır. Koçaş Devlet Üretim Çiftliği, Orta Anadolu'nun özellikle Kayseri ve Niğde çevresinin tarımsal teknik ve teknolojik gelişmesinin yönünün belirlemekle zorunlu olduğundan dağıtılmasının söz konusu olmadığı hususunda bilgi edinilmesine emirlerinizi saygılarımla arz ederim (TBMM Tutanak Dergisi, 1969: 171-172).

3.9.1.2. Meclis Konuşmaları

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun, Millet Meclisi II. dönemde yapmış olduğu ilk konuşma Sağlık ve Sosyal Yarsım Bakanlığı 1966 yılı bütçesiyle ilgili olmuştur. YTP Grubu adına görüşlerini ve eleştirilerini belirten Azizoğlu, Türkiye'de sağlığa ayrılan bütçedeki miktarın az olduğunu ve yıllar geçtikçe bu azalmanın sürdüğünü de ifade etmiştir. Diğer ülkelerin sağlık bütçesine ayırdığı paya bakıldığında bizim ülkeyle arada büyük bir fark olduğunu söylemiştir. Yusuf Azizoğlu'nun dikkat çektiği bir diğer konu ise doktorların ve diğer sağlık personellerinin yıllardır devam eden sıkıntıları olduğunu ve bu sıkıntıları gidermek için ilgili kanunların çıkarılması gerektiğini söylemiştir. Sağlığın toplumlar ve insanlar üzerinde çok önemli olduğunu belirten Azizoğlu, bunu bir örnekle açıklayarak Çinlilerin sağlığın değerini 1 rakamıyla anlatıklarını söylemiştir. Sağlıktan sonra gelen ekonomi ve finansal sorunlarla birlikte bunun 10'u ifade ettiğini, buna eğitimin eklenmesiyle bu sayının 100 olduğunu, bu sayıya özgürlüğün de eklenmesiyle 1000'e varacağını açıklamıştır. Son olarak buna millî savunmanın da eklenmesiyle 10.000'e varan

sayının önündeki 1 rakamının kaldırılması ile ortada sıfırdan başka bir şey kalmayacağını ve bunun da hiçbir şey ifade etmeyeceğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1966: 146-150).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Hacettepe Üniversitesinin kurulması hakkında kanun tasarısı ile ilgili olarak Meclis kürsüsünde şu konuşmayı yapmıştır:

Hacettepe Kuruluşu'nun, bir çocuk hastanesi olarak Türkiye'de hizmet hayatına girdiği ilk günden itibaren yaptığı çalışmalarla herkesin takdirini kazandığını söyleyen Azizoğlu, bir üniversite hâline geldikten sonra özerk bir yapıya sahip olacak olan bu müessesenin, Türkiye'de ilk defa tam gün çalışma yöntemini uygulayan bir kurum hâline geldiğini belirtmiştir. Hacettepe Kuruluşu'nun, Avrupa'da dış yardım kuruluşlarıyla iş birliği yaparak yararlı hizmetlerde bulunup önemli eserler meydana getirdiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine 2490 sayılı Kanun'un 1967 yılında bile geçerli bir konumda olduğunu söyleyen Azizoğlu, bu kanunun çalışma yönteminin Hacettepe'de uygulamasının son derece yararlı ve yerinde bir karar olduğunu açıklamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1967: 18-19).

Dr. Yusuf Azizoğlu, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 16.10.1962 tarihli ve 77 sayılı Kanun'un 1. maddesine göre sunulduğuna dair Başbakanlık tezkeresi münasebetiyle ilgili YTP Grubu adına Meclis'te şunları söylemiştir:

Türkiye gibi az gelişmiş fakat her alanda kalkınmak için büyük bir çaba içinde olan bir ülkede bir kalkınma planının görüşülmesi ve buna nihai biçimin verilmesinin Türk Meclisi için tarihî bir olay olduğunu belirten Azizoğlu, ulus olarak mutlu bir amaca ulaşma isteğinin bir aracı olan kalkınma planıyla beraber, fayda getirmeyen tartışmalardan kurtulduğunu ifade etmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın vatandaşlar arasında sosyal adalet prensibinin gerçekleşmesi için adeletli bir gelir dağılımı ve fırsat eşitliği, faaliyetlerin tüm ülkeye dağıtılması, kredilerden girişim sahibi herkesin bir adalet anlayışı içerisinde yararlanması üzerinde önemle durulması gereken konular olduğunu söyleyen Azizoğlu, resmî ve özel bankalarda biriken tasarruflar ve Merkez Bankası'nın hazırladığı kredilerin ulusal olanaklar olduğunu, Türkiyede çalışan her şahsı özel bir girişimci olarak kabul ettiklerini ve herkesin bu millî olanaklardan eşit bir şekilde yararlanması gerektiğini söylemiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu konuşmasına şöyle devam etmiştir: Türkiye'deki en büyük problemlerden birinin memur sorunları olduğunu, Türkiye'de kamu hizmetlerinden ve yatırımlardan iyi bir sonuç almak için idari alanda bir reform yapılması gerektiğini belirten Azizoğlu, memurlara verilen zamin çok yetersiz olduğunu ayrıca verilen bu zamin

ardından piyasada fiyatlarda yüksek bir artışın meydana geldiğini ve bu zamin fiyatlar karşısında eridiğini açıklamıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için konuşmasına devam eden Dr. Yusuf Azizoğlu, Türkiye'nin diğer önemli sorunlarından birinin de millî savunma masrafları olduğunu, bu sorunun üzerine ciddi bir şekilde yaklaşılması gerektiğini söylemiştir. Önemli bir konunun da köyden kente göçün olduğunu söyleyen Azizoğlu, bunun sebeplerine bakıldığında ekonomik ve sosyal sorunların olduğunu, köylerde huzur ve güvenliğin olmadığını, bu yüzden insanların kente göç ettiğini belirtmiştir. Hükümetin buna çözüm bulmadığı sürece düzensiz bir şekilde yapılan göçün şehirlerde gecekondulaşma sorununu ortaya çıkaracağını ifade eden Azizoğlu, bunun önüne geçmek için hükümetin köylerdeki ekonomik ve sosyal standartları bir parça da olsa yükseltmesi gerektiğini hatta köy hayatını cazip hâle getirerek göçü azaltmak için çaba göstermesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca aile planlaması ile ilgili konuya da değinen Azizoğlu, hükümetin bu konuyla ilgili elinden gelen gayreti göstermesi gerektiğini belirtmiştir. Dr. Yusuf Azizoğlu, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın en çok eleştirilmesi gereken konusunun bölgeler arasındaki dengesizlik olduğunu ve bu dengesizliği ortadan kaldırmak için herhangi bir tedbire başvurulmadığını belirtmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye'nin en geri kalmış bir bölgesi olduğunu ve bunun Türkiye için büyük bir ayıp olduğunu söylemiştir. Şimdiye kadar Türkiye'yi yönetenlerin hiçbiri bu meseleyi çözmek için somut adımlar atmadığını ancak doğulu vatandaşlarımızın kendilerine haksızlık yapıldığının farkına vadiğini belirtmiştir. Tarih ve ulusal akıl, buna sebep olanları suçlayacaktır (TBMM Tutanak Dergisi, 1967: 275-280).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 4 arkadaşının, Taşova'nın Belevi köyünde meydana gelen olayda gerekli tedbiri almadığı gerekçesiyle İçişleri Bakanı hakkında gensoru açılmasına dair önergesiyle konuşma yapmak için kürsüye çıkarak şunları söylemiştir:

Bu ve buna benzer olayların yıllardan beri ülkemizde devam eden çeşitli güvenlik ve kolluk olaylarından biri olduğunu ve bunun gözle görülür bir partizanlık olduğunu dile getiren Azizoğlu, Türkiye'de liyakatsizlik sonucu bakanlığın çoğu kurumlarında müdürlerin ve yöneticilerin şu veya bu partinin adamı olduğundan dolayı bunların yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadığını söylemiştir. Amasya'da meydana gelen bu olayları örnek gösteren Azizoğlu, vizyon sahibi bir valinin bu olayların önüne geçmek için önceden tedbir alması gerektiğini belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1968: 278-281).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Kayseri Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve iki arkadaşı ile Aydın Milletvekili Reşat Özarda'nın, Kıbrıs davasında uygulanacak millî politakanın tespit ve takibi için Anayasa'nın 88. maddesi gereğince bir genel görüşme açılmasına dair önermeleri nedeniyle YTP Grubu adına şunları söylemiştir:

Kıbrıs meselesinin, on beş yıla yakın bir süredir Türk kamuoyunun ve iktidarlarının büyük bir duyarlılıkla üzerinde durdukları ulusal bir mesele olduğunu belirten Azizoğlu, Kıbrıs'taki Türk ve Rum topluluklarının hak ve ilişkilerini, Kıbrıs Anayasası ile hukuki bir statüye bağlayan Menderes Hükümeti ve Cumhuriyet hükümetlerinin barışçı, bilgili ve realist bir politika uyguladıklarını ifade etmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğinden dolayı Kıbrıs meselesinde çözüm ararken müttefiklerimizle görüş birliği sağlanması gerektiğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1969: 412).

Dr. Yusuf Azizoğlu, Malatya Milletvekili İsmet İnönü ve 7 arkadaşının, Yargıtay Başkanı'nın cenaze töreninde meydana gelen irtica olayının sorumlusu olduğu iddiasıyla Hükümet hakkında Anaysanın 89. maddesi gereğince bir gensoru açılmasından dolayı söz alarak şunları söylemiştir:

Konuşmasına cenaze töreni sırasında yaşanan bu olaylar için üzüntülerini dile getiren Azizoğlu, bu olayların yaşanmasının tek sorumlusu olarak Adalet Partisi iktidarını göstermiştir. AP Genel Başkanı Süleyman Demireli de eleştiren Azizoğlu, AP'nin bu ve buna benzer olayları fırsat bilip oylarını yükseltme peşinde olduklarını ifade etmiştir. Maltepe Camii'nde meydana gelen bu olayların sıradan hadiseler olmadığını ve zincirin halkası gibi devam eden bir silsile olduğunu söyleyen Azizoğlu, iktidarın daha önceden bilgi sahibi olduğu hâlde bu olayların önüne geçmek için herhangi bir tedbir almadığını da belirtmiştir. Ayrıca CHP'nin bu olayı 31 Mart Vakası'na benzetmesini eleştirmiş ve böyle benzetmelerin uygun olmadığını da söylemiştir. YTP'nin görüşlerini de aktaran Azizoğlu, YTP'nin medeniyetçi, milliyetçi ve Atatürkçü bir parti olduğunu belirtmiş ancak ister sağdan ister de soldan gelsin bütün marjinal gruplara karşı olduklarını da ifade etmiştir. Gensoru hakkında da açıklamalarda bulunan Azizoğlu, iktidarın bu gensoruyu kabul etmesi hâlinde meydana gelen bu hadisenin soğukkanlılıkla araştırılıp tarihî bir görevi de yerine getireceğini söylemiştir. Ayrıca istifa etmenin bir erdem olduğunu ve bunun yerinde bir karar olacağını söyleyerek konuşmasını alkışlarla bitirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1969: 200-205).

Dr. Yusuf Azizoğlu, İzmir Milletvekili Şükrü Akkan ve İzmir Cumhuriyet Senatosu Üyesi Belig Beler ve 227 arkadaşının, Anayasanın 68. maddesinin kaldırılmasına dair kanun teklifi gerekçesiyle YTP Grubu adına şunları söylemiştir:

Millet Meclisi'nin siyaset tarihinin en önemli olaylarından birinin bugün görüşüleceğini belirten Azizoğlu, Türk milletinin uzun yıllar boyunca siyasi ayrıcalık ve özgürlük mücadelesi vererek uygar bir toplum olmanın isteği ve çabası içinde olduğunu, umutların kaybolduğu dönemlerde bile millet olarak hiçbir zaman bu mücadeleden vazgeçilmediğini ve kollektif bir şekilde bunun üstesinden geldiğini söylemiştir. Yaşanılan mücadelenin sonucu olarak 1946'da çok partili siyasi bir hayata geçilerek ülkemiz adına yeni bir döneme geçildiğini belirtmiştir. 1950'de yapılan milletvekili seçimleriyle ülkemiz için yeni bir sayfa açıldığını bu da ülkemizin siyasi ve sosyal gidişine yepyeni bir adım attırdığını söyleyen Azizoğlu, bu yeniliklerle dolu siyasal ve sosyal refahın hükümet ile muhalefetin karşılıklı birbirlerinin işlevlerini ve haklarını yok saymalarıyla birbirlerinin varlığına tahammül edememeleriyle 1960 İhtilali'ni yaşamış olduklarını söylemiştir. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde ihtilallerin beğenilecek bir tarafının olmadığını ve bunun sonucu olarak acıların yaşandığını ifade eden Azizoğlu, ülkede bir daha böyle ihtilallerin yaşanmaması dileğinde bulunmuş ve milletvekillerinden büyük bir alkış almıştır. Yusuf Azizoğlu, konuşmasının sonlarına doğru 9 Temmuz 1961 tarihinde referandum yapılarak kabul edilen yeni anayasanın çağımızın modern anayasalarından biri olduğunu belirterek bu anayasanın, Türk toplumunun uygar ve demokratik bir düzen içinde yönetilmesini sağladığını ifade ederek alkışlar eşliğinde konuşmasına son vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1969: 434-435).

3.9.2. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Yeni Türkiye Partisi Başkanlığına Seçilmesi ve Vefatı

Ekrem Alican'ın sağlık sorularından dolayı YTP Genel Başkanlığı'ndan ayrılması üzerine YTP Başkanlık Divanı üyeleri de istifa etmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine siyasette çok önemli başarılarla imza atan Dr. Yusuf Azizoğlu, YTP Grubu'nun büyük talepleri doğrultusunda 3 Mart 1968 tarihinde YTP Grubu Başkanlığı'na seçildi (Milliyet Gazetesi, 20 Mart 1968:1). Dr. Yusuf Azizoğlu, YTP Genel Başkanı seçildikten sonra ilk önce YTP teşkilatlarının çoğunu değiştirerek bazı illere de takviyeler yaptı. Çünkü karşısında CHP ve AP gibi çok güçlü partiler bulunuyordu. Bunun üzerine 12 Ekim 1969'da yapılacak milletvekili seçimlerine daha güçlü bir şekilde girmek için hazırlıklar

yapan Azizoglu, önce eski CHP'li Senatör Tahsin Banguoglu'nu, Tevfik Rüstü Aras'ı, Kılıç Ali ve arkadaşlarını, Cemal Hüsnü Taray'ı, Zühtü Uray'ı, Firuz Kesim'i, Bülent Uşaklıgil'i, Hadi Okan'ı, Behice Aras, Belkıs Uray, Nejat Saner ve Elpida Trangopula gibi daha önce siyaset sahnesinde yer almış başarılı siyasetçileri YTP'ye transfer etmiştir (Çolak, 1997: 225). Azizoglu parti teşkilatlarının hazır olmamasından dolayı 1968 Haziran'ında yapılacak senato seçimlerine girmeme kararı almıştır. 2 Haziran 1968'de yapılan yerel seçimlerinden başarısız bir şekilde ayrılan Azizoglu, 12 Ekim 1969 seçimleri için Türkiye geneli büyük bir çalışma içerisine girmiştir. Kendisi de Diyarbakırlı olan Dr. Yusuf Azizoglu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tanınan önemli bir şahsiyet olduğu için seçim çalışmasına öncelikle bu bölgelerden başlamıştır. 12 Ekim 1969 seçimlerine doğru Türkiye'de şiddet olayları artmış ve bu olaylar sokağa yayılmıştır. 1968 yılında Amerikan Filosu'nun İstanbul'a gelmesiyle beraber başlayan hadiseler ve tarihe "Kanlı Pazar" diye adlandırılan önemli çaplı müşterek hadiseler meydana gelmiştir (Çolak, 1997: 222-223). Böylesi olumsuz bir ortamda seçim çalışmalarını sürdüren Azizoglu, seçimden önce eski Demokrat Partililerin desteğini almak için çalışmalarda bulunmuştur. 12 Ekim 1969'da yapılan genel seçim sonuçlarına bakıldığında Dr. Yusuf Azizoglu başkanlığındaki YTP; Diyarbakır, Mardin, Muş ve Van olmak üzere yalnızca dört şehirden vekil çıkarmıştır (Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1969:4). Daha sonra seçilen milletvekillerinden üçü Adalet Partisi'ne geçince Dr. Yusuf Azizoglu Yeni Türkiye Partisi Genel Kurulu'na istifasını vermiştir. Azizoglu, daha sonra gazetelere verdiği demeçte Parti'den ayrılma sebebinin sağlık sorunlarından kaynaklandığını belirtmiştir (Kutluay, 2019: 277-300).

Dr. Yusuf Azizoglu, yalnızca Diyarbakır ve ilçesi Silvan'da değil, Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan binlerce insan tarafından sevilen ve sayılan bir biriydi (Tigris Gazetesi, 2022: 2). Daha önce de var olan rahatsızlığı yüzünden Ankara Hastanesi 2. Dâhiliye (İç Hastalıkları) Servisi 450 numaralı odada yatışı yapıldı. Hastalığına konulan tanı ise Diabetes Millitus, akciğer Tbc ve kalp yetmezliği idi. Bir süre burada tedavi gördükten sonra durumu gittikçe kötüleşen Dr. Yusuf Azizoglu, 1 Mayıs 1970 yılında vefat etti. Türkiye radyoları, 1 Mayıs 1970 tarihinde Dr. Yusuf Azizoglu'nun beklenmeyen vakitsiz vefat haberini duyurdu. TBMM'deki cenaze töreninin ardından askerî bir uçakla Diyarbakır'a getirildi. On binlerce hemşerisinin omuzları üzerinde Diyarbakır caddelerinden geçirildi (Evirgen, 2018: 43). Daha sonra binlerce kişi eşliğinde cenaze arabası Silvan'a doğru yol aldı. Diyarbakır o gün tarihî günlerinden birini yaşıyordu.

Diyarbakır sevdalısı ve hizmetkârı Azizoglu için Diyarbakır ve bölge halkı ona karşı son görevlerini yerine getirmek için âdeta birbirleriyle yarışyordu. Çünkü yıllarca Dr. Yusuf Azizoglu, Türkiye'nin geri kalmış bölgesi Doğu ve Günydoğu Anadolu'ya çok hizmetlerde bulunmuştu. Diyarbakır ve Silvan'da büyük bir matem vardı. İnsanlar en yakınıni kaybetmiş gibi derin bir üzüntü içindeydi. Dr. Azizoglu'nun cenaze töreninde bez pankart üzerine şöyle yazıyordu: "1 Mayıs Dünyada Barış, Bizde Matem olmuş" (Tigris Gazetesi, 2021:2). Diyarbakır caddelerine ve Silvan caddelerine Dr. Yusuf Azizoglu ismi verildi. Silvan Devlet Hastanesi'ne, Dr. Yusuf Azizoglu Devlet Hastanesi ismi verildi. Diyarbakır'da ve ilçelerinde doğan çocuklara Yusuf ve Aziz ismi verildi. Her yıl ölüm yıl dönümü olan 1 Mayıs'ta binlerce kişinin katıldığı törenler yapılır. 22 Mayıs 1970'de TBMM'nin 85. Birleşiminde ölüm tezkeresi okunmuştur. (Öztürk, 2000: 312).

Dr. Yusuf Azizoglu'nun, Murat, Meral ve Fırat Yusuf adında üç çocuğu vardır. Azizoglu çocuklarıyla çok ilgilenmiş ve onların eğitimli birer fert olmaları için elinden gelen tüm mücadeleyi vermiştir. Çocukları da babalarının yolundan giderek topluma faydalı olmuşlardır. Büyük oğlu Murat Azizoglu, 1981'de üniversite sınavında Türkiye birincisi olmuş ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Elektrik-Elektronik bölümünü kazanmıştır. Daha sonra ABD'de Ohio Eyalet Üniversitesi'nde Elektrik Mühendisliği alanında yüksek lisans yaptıktan sonra Massachusetts Institute of Technology okulunda doktorasını yaptı. Bir dönem NASA'da da çalışan Dr. Murat Azizoglu, University of Washington'da fiber-optik iletişim sistemleri üzerinde çalışmalar yaparak, yüksek lisans ve doktora dersleri vermiştir. (Sabah Gazetesi, 10 Ocak 2006:3). Kız çocuklarının okumasına önem veren Dr. Yusuf Azizoglu, Kızı Meral Azizoglu'nun okuması için özel bir gayret göstermiştir. Meral Azizoglu 1984 yılında girdiği üniversite sınavında ODTÜ Endüstri Mühendisliği bölümünü kazanmış ve dereceyle buradan mezun olmuştur. Daha sonra Yüksek lisans ve doktorasını da aynı üniversitede yapmıştır. Şu anda ODTÜ'de, Profesör Ünvanıyla ders vermektedir. Küçük oğlu Fırat Yusuf Azizoglu da 1988 yılında girdiği üniversite sınavında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesini kazanmıştır. Babası gibi sağlıkçı olan Fırat Azizoglu, daha sonra Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde Nükleer Tıp Uzmanı olarak görev yapmıştır. (Sözlü Tarih çalışması: Uzm. Dr. Fırat Yusuf Azizoglu, Görüşme tarihi: 17.01.2023).

4. SONUÇ

Bu Çalışma, biyografi olmasının yanı sıra, yakın tarih çalışması özelliği de göstermektedir. Dr. Yusuf Azizoğlu'nun yaşam öyküsünün izinden gidilerek 1946-1970 döneminde 5 dönem süren milletvekilliği ve bir döneme yakın devam eden sağlık ve sosyal yardım bakanlığında yaptığı çalışmalar üzerinde durulmuştur

Azizoğlu, İstanbul Üniversitesinde okuduğu zamanlarda tek parti zihniyetine karşı tavır almış ve bunun mücadelesini vermiştir. Azizoğlu'nun siyasi konumlanması da demokrasi ekseninde gerçekleşmiştir. 1946 seçimlerinde ilk kez çok partili hayata geçilmesiyle beraber Türkiye'de siyasi dengeler değişmeye başlamıştı. Özellikle Doğu bölgesindeki seçmenin seçimlere ilişkin davranışı 1950 yılında yapılan seçimle kendini göstermiştir. Bununla beraber Kürt ileri gelenleri ve aşiretler, politik ve ekonomik alanda Demokrat Parti'nin liberal çıkışına destek verdiler. Şeyh Sait isyanından sonra Batı bölgelerine zorunlu iskâna gönderilmiş olan ailelerden birçok şahsiyet çıkarılan bir kanunla bölgeye geri dönerek 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP listelerinden TBMM'ye girmişti. Bu aşiretlerden biri de Azizoğlu aşiretiydi. Azizoğlu aşiretinin bir ferdi olan Dr. Yusuf Azizoğlu, hem mesleğinde hem belediye başkanlığı döneminde hem de siyasi yaşamında insan odaklı bir yapıya sahipti. İstanbul'da tıp eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Diyarbakır'ın Silvan İlçesine gelerek burada halkına hizmet etmek için büyük uğraşlar vermiştir. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden Diyarbakır milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. İlk vekillik döneminde çalışkanlığı ve beyefendi kişiliğiyle adından söz ettiren Azizoğlu, bu dönemde çok önemli görevler üstlenmiş ve TBMM'de yaptığı çok önemli siyasi faaliyetler ile önemli izler bırakmıştı. Pek çok farklı konuda fikirlerini ifade eden Azizoğlu, çok sayıda takdir ve teklif vermişti. Siyasi faaliyetlerini sadece Diyarbakır için değil tüm ülkeyi ilgilendiren konularda yürütmüştür. Ayrıca şehrin ekonomik, sosyal, ulaşım, kültürel, eğitim ve sağlık alanındaki sorunlarının çözümünde de etkili olmuştur. 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde DP tarafından Diyarbakır milletvekilliğine aday gösterilen Azizoğlu, bu seçimler sonunda ikinci kez meclise girmiştir. Dr.Yusuf Azizoğlu, 15 Mayıs 1954'te Demokrat Parti Meclis Grubu tarafından

Grup İdare Heyeti üyeliğine seçilmiştir. Mecliste halkçı söylemleriyle tanınan Azizoğlu, bunu ömrü boyunca devam ettirmiştir.

Azizoğlu'nun bu dönemdeki konuşmalarının çoğu bakanlık bütçeleri ile ilgiliydi. Mecliste bulunduğu bu dönemde bütçe komisyonlarının yanı sıra devlet giderlerinin denetlenmesi amacıyla kurulan Sayıştay komisyonunda üye olarak görev almıştır. DP bünyesinde genel başkan Menderes'in görüşleri ve yönlendirmelerinin hâkim olmasına rağmen, kendi bağımsız görüşlerini dile getirmekten sakınmamış, bunları uygulamaya koymak için, Menderes'le sürtüşmeyi bile göze almıştır. 14 Aralık 1955'te 4. Adnan Menderes Hükümetine güvenoyu vermeyen 37 vekilden biri olan Yusuf Azizoğlu, 18 Aralık 1955 tarihinde Demokrat Parti Genel Başkanlığına göndermiş olduğu mektubunda Partinin kuruluş değerlerinden saptığını gerekçe göstererek istifa etmiş ve bundan sonra siyasi kariyerine Hürriyet Partisi'nde sürdürmüştür. 1957'de yapılan milletvekili seçimlerinde istediği sonucu alamayarak büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Azizoğlu, 1957 – 1961 yılları arasında Diyarbakır'da birkaç arkadaşıyla birlikte ecza deposu kurarak ticaretle uğraşmıştır. Diyarbakır'da bir üniversite açılması için hem Ankara'da hem de Diyarbakır'da büyük gayret sarf eden Azizoğlu, 1960 yılında Ziya Gökalp Üniversitesini Gerçekleştirme Derneğinin kurucu üyesi olmuştu. Azizoğlu ve dernek üyelerinin de katkıları sayesinde Diyarbakır'da 1973'te Ziya Gökalp Üniversitesi kurulmuştur. Bu katkıları göz önünde bulunduran Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Meclisi aldığı kararla Dicle Üniversitesi caddesine, Dr. Yusuf Azizoğlu Caddesi adını vermiştir (Bkz. Ek 5).

Dr. Yusuf Azizoğlu, 27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra liderliğini Ekrem Alican'ın yaptığı, Yeni Türkiye Partisi kurucuları arasında yer aldı. 15 Ekim 1961 seçimlerinde Yeni Türkiye Partisi, 65 milletvekilliği kazanarak büyük bir başarı sağlamıştır. Bu başarının mimarlarından biri olan Dr. Yusuf Azizoğlu, Doğu ve Güneydoğu'da büyük bir seçim çalışması yaparak YTP Diyarbakır milletvekili olarak üçüncü defa milletvekili seçilmiştir. Meclis'in renkli simalarından biri olan Azizoğlu, Meclis başkanı olmak için gerekli oyu alamayınca Meclis'te siyasi bir buhrana yol açmamak için adaylıktan geri çekildiğini açıklamıştır. TBMM'nin XII. Dönem meclis faaliyetlerinde aktif olan Azizoğlu'nun, meclis konuşmalarıyla gündem oluşturmaya çalıştığı meselelerden bazıları şöyle sıralanabilir: Ölümlere, düşmanlıklara ve sosyal çalkantılara yol açan kan davaları, arazi anlaşmazlıkları sonucu ekilmeyen araziler ve bölgenin ekonomik olarak geri kalmışlığıdır.

TBMM’de adından her dönem söz ettiren, önemli çalışmalarıyla tanınan Azizoglu, 26 Haziran 1962’de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olmuş, bu görevi 5 Kasım 1963’e kadar sürdürmüştür. Tıp doktoru olmasından dolayı Türkiye’deki sağlık sorunları hakkında bilgi sahibi olan Azizoglu, Sağlık Bakanlığı döneminde halk sağlığı alanında büyük girişimlerde bulunmuştur. Bucak ve köylere sağlık ocaklarının açılmasını sağlayarak buralarda hekim bulundurma şartlarını sağlamıştır. Bakanlığı döneminde verem savaş dispanserlerinin geliştirilmesini ve sayılarının artmasını sağladı. Birçok hastane ve Sağlık Koleji’nin kurulmasını sağladı. Ayrıca sağlık personelinin maaş ve tazminat gibi sorunlarına değinerek maaşlarının yetersiz olması sebebiyle farklı işlerle uğraştıklarını ifade etti. Hekimlerin maaşlarını iyileştirmek için büyük bir çaba sarf etmiş ve bu konuda Maliye Bakanı ile bir dizi görüşme yapmıştır. Sağlık Bakanlığı döneminde üzerinde durduğu önemli bir konu da sağlık sigortası meselesiydi. Sağlık sigortası konusunu da Meclis’te gündeme getirerek onunla ilgili çalışmalar başlatmıştır. 1965 Milletvekilliği genel seçimlerinde yüksek bir oy alarak YTP Diyarbakır milletvekili olarak dördüncü defa meclis sıralarında yerini almıştır. Bu dönemde konuşmalarının büyük bir kısmı Türkiye’de sağlığa ayrılan bütçedeki payın az olmasıyla ilgili konuşmalardı. 1968’de YTP’nin bir süre genel başkanlık görevini üstlenen Azizoglu, 12 Ekim 1969 Milletvekili Genel seçimlerinde YTP’den Diyarbakır milletvekili olarak beşinci kez seçilmiştir. Azizoglu Yeni Türkiye Partisi’nin 1969 seçimlerinde kötü sonuçlar almasından ve sağlık sorunlarından dolayı YTP’nin genel başkanlık görevini bırakmıştır.1 Mayıs 1970 tarihinde Ankara’da vefat eden Azizoglu, memleketi Diyarbakır’ın Silvan ilçesinde toprağa verilmiştir.

Bu cümlelerden hareketle, Belediye başkanlığı, hastane başhekimliği, doktorluk, milletvekilliği, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın yanı sıra YTP’nin kurucularından olan ve bir süre YTP’nin genel başkanlığını yapan Dr. Yusuf Azizoglu, siyasi hayatı boyunca her zaman çalışkanlığı, dürüstlüğü ve beyefendiliğiyle tanınmış, hem Türkiye’nin hem de Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun itibar edilen, sevilen ve saygı duyulan simaları arasında yer almıştır. Diyarbakır halkı, Dr. Yusuf Azizoglunu hiçbir zaman unutmamış, bu sevgi, saygı, Azizoglu’nun hizmetlerinin bir nişanesi ve ahde vefanın bir göstergesi olarak Belediye meclisi aldığı kararla Diyarbakır ve Silvan İlçesindeki caddelere sokaklara, yine Sağlık Bakanlığı da aldığı kararla Silvan’da hizmete giren devlet hastanesine onun adını vermiştir (Bkz.Ek 5).

5. KAYNAKLAR

A) Arşiv Belgeleri

BCA, Fon Kodu: 490.10.0, 6.30.7

BCA, Fon Kodu: 490.01/365.1536.1.

BCA, Fon Kodu: 490.01/284.1141.2.

BCA, Dosya No: 105-31 720, Fon Kodu: 030 18 01, Yer No: 170 32 13

B) Resmi Yayınlar

TBMM, TD, D:9 C:18 On birinci birleşim (01.12.1952) s.4.

TBMM, TD, D:9 C:1 On dördüncü birleşim (28. 06. 1950) s.291-293.

TBMM, TD, D:9 C:5 Kırk altıncı birleşim (20.02.1951) s.299-300.

TBMM, TD, D:9 C:5 Elli ikinci birleşim (26.02.1951) s.978.

TBMM, TD, D:9 C:5 Elli üçüncü birleşim (27. 02. 1951) s.1134.

TBMM, TD, D:9 C:7 Yetmiş ikinci birleşim (04. 05. 1951) s. 71.

TBMM, TD, D:9 C:14 Altmış dördüncü birleşim (25. 04. 1952) s. 482.

TBMM, TD, D:9 C: 17 Beşinci birleşim (17. 11. 1952) s. 180-181.

TBMM, TD, D:9 C:11 Yirmi ikinci birleşim (26. 12. 1952) s. 357.

TBMM, TD, D:9 C:25 Beşinci birleşim (16. 11. 1953) s.262.

TBMM, TD, D:9 C:21 Altmış beşinci birleşim (09. 04. 1953) s.307-309.

TBMM, TD, D:9 C:20 Seksen Altıncı birleşim (15.03.1954) s.569-570.

TBMM, TD, D:10 C:20 Seksen Altıncı birleşim (03.11.1954) s.570-573.

TBMM, TD, D:10 C:4 Otuz üçüncü birleşim (28.01.1955) s. 192.

TBMM, TD, D:10 C:5 Kırk üçüncü birleşim (19.02.1955) s. 251.

TBMM, TD, D:10 C:5 Kırk dokuzuncu birleşim (25.02.1955) s.735.

TBMM, TD, D:10 C:7 Yetmiş yedinci birleşim (18.05.1955) s.310.

TBMM, TD, D:10 C:10 Kırk altıncı birleşim (22.02.1956) s.976-990.

TBMM, TD, D:10 C:13 Yüz dördüncü birleşim (01.09.1956) s.1007.

TBMM, TD, D:10 C:14 İkinci birleşim (12.11.1956) s.23-24.

TBMM, TD, D:10 C:16 Yirmi beşinci birleşim (14.11.1957) s.76
TBMM, TD, D:10 C:17 Otuz beşinci birleşim (06.02.1957) s.66
TBMM, TD, D:10 C:17 Otuz altıncı birleşim (08.02.1957) s.89-90.
TBMM, TD, D:10 C:17 Otuz sekizinci birleşim (13.02.1957) s.195.
TBMM, TD, D:10 C:17 Otuz dokuzuncu birleşim (15.02.1957) s.214-217.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk birinci birleşim (20.02.1957) s.326-327.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk dördüncü birleşim (23.02.1957) s.580.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk beşinci birleşim (24.02.1957) s.668-669.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk beşinci birleşim (24.02.1957) s.685-687.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk altıncı birleşim (25.02.1957) s.786.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk yedinci birleşim (26.02.1957) s.914-916.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk yedinci birleşim (26.02.1957) s.963.
TBMM, TD, D:10 C:17 Kırk yedinci birleşim (26.02.1957) s.964.
TBMM, TD, D:10 C:20 Yetmiş dokuzuncu birleşim (10.06.1957) s.121-123.
TBMM, MM, TD, D:1 C:1 Üçüncü birleşim (28.11.1961) s.25.
TBMM, MM, TD, D:1 C:4 Altmış altıncı birleşim (28.03.1962) s.167-168.
TBMM, MM, TD, D:1 C:5 Seksen sekizinci birleşim (11.05.1962) s.308.
TBMM, MM, TD, D:1 C:5 Doksan altıncı birleşim (01.06.1962) s.472.
TBMM, MM, TD, D:1 C:5 Doksan dokuzuncu birleşim (08.06.1962) s.525.
TBMM, MM, TD, D:1 C:5 Yüz birinci birleşim (13.06.1962) s.576-579.
TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz altıncı birleşim (25.06.1962) s.123.
TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz on birinci birleşim (03.09.1962) s.303.
TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz on birinci birleşim (03.09.1962) s.318-319.
TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz on birinci birleşim (03.09.1962) s.345.
TBMM, MM, TD, D:1 C:6 Yüz on yedinci birleşim (17.09.1962) s.534-537.
TBMM, MM, TD, D:1 C:7 Yüz on dokuzuncu birleşim (21.09.1962) s.33.
TBMM, MM, TD, D:1 C:8 Yüz otuzuncu birleşim (15.10.1962) s.77.
TBMM, MM, TD, D:1 C:9 Beşinci birleşim (14.11.1962) s.149-155.
TBMM, MM, TD, D:1 C:11 Otuz yedinci birleşim (30.01.1963) s.369-370.
TBMM, MM, TD, D:1 C:11 Otuz yedinci birleşim (30.01.1963) s.381-393.
TBMM, MM, TD, D:1 C:15 Altmış dördüncü birleşim (29.03.1963) s.73.
TBMM, MM, TD, D:1 C:17 Seksen altıncı birleşim (29.05.1963) s.278.
TBMM, MM, TD, D:1 C:17 Seksen altıncı birleşim (29.05.1963) s.272-273.

TBMM, MM, TD, D:1 C:17 Seksen altıncı birleşim (29.05.1963) s.281-283.
TBMM, MM, TD, D:1 C:19 Yüz sekizinci birleşim (04.07.1963) s.176-177.
TBMM, MM, TD, D:1 C:22 Yüz kırk dokuzuncu birleşim (08.10.1963) s.207-215.
TBMM, MM, TD, D:2 C:36 Seksen yedinci birleşim (05.05.1969) s.171-172.
TBMM, MM, TD, D:2 C:4 Elli ikinci birleşim (21.02.1968) s.146-150.
TBMM, MM, TD, D:2 C:4 Yüz yirmi birinci birleşim (19.06.1967) s.18-19.
TBMM, MM, TD, D:2 C:29 Onuncu birleşim (27.11.1968) s.278-281.
TBMM, MM, TD, D:2 C:31 Otuz dördüncü birleşim (22.01.1969) s.412.
TBMM, MM, TD, D:2 C:36 Seksen sekizinci birleşim (06.05.1969) s.202-205.
TBMM, MM, TD, D:2 C:36 Seksen sekizinci birleşim (14.05.1969) s.434-435.
TBMM, MM, TD, D:3 C:5 Seksen beşinci birleşim (22 Mayıs 1970) s.214

C) Araştırma ve İnceleme Eserler

- Açııcı, E.,** 2009. (1950-1960) Dönemi Türk siyasi hayatında yaşanan değişim süreci ve demokrasi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Afşar, E.,** 2013. Demokrat Parti'nin kuruluş süreci ve iktidar partisiyle ilişkisi (1946-1950). *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25):111-140.
- Ağaoğlu, S.,** 1967. Arkadaşım Menderes. Baha Matbaası, İstanbul.
- Ahmad, F.,** 2010. Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980). Hil Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F.,** 2015. Modern Türkiye'nin oluşumu. Kaynak Yayınları, Ankara.
- Küey, A.,** 1970. Doğal, Tarımsal, Ekonomik ve Turistik Yönleriyle Diyarbakır. Diyarbakır Ticaret Odası Yayınları, Diyarbakır
- Akdağ, M.,** 2007. (1946-1950) yılları arasında Aydın'da siyasal yaşam. *Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın. Yayınları, Ankara.
- Akşin, S.,** 2004. Ana çizgileriyle Türkiye'nin yakın tarihi (1789-1980). İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Akşin, S.,** 2020. Çağdaş Türkiye (1908-1980). Cem Yayınevi, İstanbul.
- Akşit, O.,** 1970. Roma imparatorluk tarihi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Albecer, M.,** 2000. Büyük İskenderin Doğu siyaseti. *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 92s.
- Armaoğlu, F.,** 2020. 20.Yüzyıl siyasi tarihi (1914-1995). Kronik Kitap, İstanbul.

- Arslan, R.**, 1979. Diyarbakır'ın şehirleşmesinde idari ve sosyal bazı nedenler. *KARA – AMİD Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 13:59.
- Aslan, E.**, 2014. Türkiye'nin iç siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960). *Yüksek Lisans Tezi*, Kırşehir.
- Aslan, R.**, Diyarbakır'da toprak mülkiyet rejimleri ve toplumsal değişme. Sarı Matbaası, Ankara.
- Atatürk Araştırma Merkezi**, 2008. Türkiye Cumhuriyeti tarihi 2. Sarıyıldız Ofset, Ankara.
- Atayakul, A.F.**, 2007. Türkiye'de Demokrat Parti döneminde genel seçimler (1950-1954-1957). *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Aydemir, S.Ş.**, 1998. Menderes'in dramı (1899-1960). Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Baş, G.**, 2006. Diyarbakır'daki İslam dönemi mimarisinde süsleme. *Doktora Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.)
- Bayır, E.Ö., İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (47):247-289.
- Baysal, R.**, 2007. Türkiye'de Demokrat Parti dönemi güvenlik politikaları (1950-1960). *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Bedirhanoglu, E.**, 2012. Diyarbakır coğrafyası ve tarihçesi. Diyarbakır Kültür Envanteri (Merkez), Diyarbakır Valiliği İl Kültür ve Turizm Md. Müze Müdürlüğü Yayınları.
- Belen, F.**, 1963. Atatürk'ün askeri kişiliği. MEB Yayınları, İstanbul.
- Beysanoğlu, Ş.**, 1996. Anıtları ve kitabeleri ile Diyarbakır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Binark, İ.**, 2010. Türk parlamento tarihi, (1954-1957). C. 1. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- Bingöl, Y., vd.** 2005. Demokratlıktan muhafazakâr demokrasiğe: Demokrat Parti ile Adalet Kalkınma Partisinin karşılaştırmalı bir analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9.
- Boratav, K.**, 2019. Türkiye iktisat tarihi (1908-2015). İmge Kitabevi, İstanbul.
- Bozan, O.**, 2016. Millî Mücadele döneminde Diyarbakır (1918-1923). Çizgi Kitabevi, Ankara.
- Bozkuş, İ.H.M.**, 2020. Diyarbakır milletvekilleri ve meclis faaliyetleri (1950-1960). *Yüksek Lisans Tezi*, Gaziantep.
- Bukarlı, E.**, 2018. II. Meşrutiyetin Diyarbakır'a yansımaları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 518.

- Büyüktolu, R.**, 2017. Milletvekili genel seçimlerinde Demokrat Parti'nin seçim propagandaları (1946-1957). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Doktora Tezi*, Çankırı.
- Cerit, M.**, 2019. Siyasal partiler, parti içi demokrasi ve siyasal elitler. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Çağlayan, E.**, 2012. Tek parti döneminde Diyarbakır (1923-1950). *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çağlayan, E.**, 2014. Cumhuriyet'in Diyarbakır'da kimlik inşası (1923-1950). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çavdar, T.**, 2004. Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze), İmge Kitabevi, Ankara.
- Çavuşoğlu, H.**, 2009. Merkez sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül sonrası partileşme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22):69.
- Çolak, F.**, 1998. İzmir'de 21 Temmuz 1946 seçimleri ve Demokrat Parti. Cumhuriyet Ansiklopedisi. C. 2. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Çolak, F.**, 2002. Türkiye'de çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950). Türkler Ansiklopedisi. C.16. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Çolak, M.**, (1997). Yeni Türkiye Partisi (1961-1973). *Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Dikilitaş, O.S.**, Demokrat parti hükümetlerinin sosyo-ekonomik alandaki icraatları (1950-1960). *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ekinci, N.**, 1997. Türkiye'de çok partili düzene geçişte dış etkenler. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Eroğul, C.**, 2013. Demokrat Parti tarih ve ideolojisi. Yordam Kitap, İstanbul.
- Eroğul, C.**, 2019. Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi. Yordam Kitap, İstanbul.
- Ersan, M. vd.**, 2014. Türklerin kayıp yüzyılı beylikler devri. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Evirgen, İ.**, 2018. Diyarbakır'de iz bırakanlar. Semih Ofset, Ankara.
- Gökçen, S.**, 2020. İki darbe arası Türk demokrasisi (1961-1980). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 67, 241-264.
- Görmez, K.**, 1982. Türkiye'de Devletçilik. Savaş Yayınları, Ankara.
- Gündüz, T.**, 2013. Osmanlı tarihi. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Gündüz, T., vd.**, 2013. Osmanlı tarihi, Grafiker Yayınları, Ankara.

- Güneli, Z.**, 2011. Kaybolmakta olan tarih kültür ve mimari miraslar kenti Kale-Kent Diyarbakır. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 412:27.
- Güngör, Y.**, 2014. İlk Çağ Anadolu medeniyetleri. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Heywood, A.**, 2018. Siyaset. BB101 Yayınları, Ankara.
- İlhan, S.**, 1990. Atatürk ve askerlik, düşünce ve uygulamaları. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- İlyas, A.**, 2019. 1950 Genel seçimlerine giderken Demokrat Parti'nin Diyarbakır faaliyetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22):20-28.
- Karadeniz, Y.**, 2018. Çok partili siyasal hayatın dönüm noktası: 1950 seçimleri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16):637-648.
- Kardaş, A.**, 2015. Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın Bitlis'teki faaliyetleri. *Turkish Studies*, 10(5):234.
- Karpat, H.K.**, 2017. Türk demokrasi tarihi: Sosyal, kültürel, ekonomik temeller. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K.H.**, 2012. Kısa Türkiye tarihi (1800-2012). Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Y.**, 2018. Türk siyasal yaşamında 1954 seçimleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3):2276-2291.
- Kızıl, H.**, 2010. Diyarbakır ve çevresindeki dini anlayışta mitolojik unsurların etkisi. *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koçak, C.**, 2018. Türkiye'de milli şef dönemi (1938-1945). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçak, C.**, 2020. Türkiye'de milli şef dönemi (1938-1945). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kodaman, B.**, 2004. Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun idari durumu. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1):12.
- Kutluay, O.**, 2019. Diyarbakır Milletvekili Yusuf Azizoğlu ve meclis faaliyetleri: Tanzimat'tan günümüze Diyarbakır. Manas Yayınları, Ankara.
- Örenç, A.F.**, 2019. 1867 vilayet düzenlemesinden I. Dünya Savaşı başlarına kadar Diyarbakır'da mülkî yapı. *Tanzimattan günümüze Diyarbakır*, ss. 77-122, ed. O. Bozan vd., Manas Yayıncılık, Ankara.
- Özcoşar, İ. vd.**, 2018. İlkçağlardan Osmanlıya Diyarbakır. Ensar Yayınları, İstanbul.
- Özcelik, N.**, 2011. İlk Çağ tarihi ve uygarlığı. Nobel Yayınları, Ankara.
- Öztürk, K.**, Türk parlamento tarihi, TBMM-IX. Dönem 1950-1954.
- Parla, C.**, 1990. Türk-İslam şehri olarak Diyarbakır. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

- Sander, O.**, 2020. Türkiye'nin dış politikası. İmge Kitabevi, Ankara.
- Sevim, A. vd.**, 1995. Selçuklu Devletleri tarihi. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Sur, Ş.**, 2008. Atatürk İlkeleri ve Demokrat Parti İktidarı. *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Şahin Enis, T. B.**, Demokrat Parti'nin kuruluş süreci ve DP-CHP siyasi mücadelesi (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2):31-69.
- Şeyhanlıoğlu, H.**, 2011. Türk siyasal muhafazakârlılığının kurumsallaşması ve Demokrat Parti. Kadim Yayınları, Ankara.
- Tezel, S.Y.**, 1986. Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Tezel, Y.S.**, 2020. Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T.Z.**, 2007. Türkiye'de siyasi partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918). C.1. İstanbul.
- Tuncer, E.**, 2003. 1950 seçimleri. Tesav Yayınları, Ankara.
- Tunçay, M.**, 1989. Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti yönetiminin kurulması (1923-1931). Yurt Yayınları, İstanbul.
- Turan, R.**, 2011. Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi. Okutman Yayıncılık, Ankara.
- Turan, Ş.**, 1992. Türk devrim tarihi II. ulusal direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Turan, Ş.**, 1995. Türk devrim tarihi III yeni Türkiye'nin oluşumu (1923-1938). Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Yalçın, D. vd.**, 2008. Türkiye Cumhuriyeti tarihi 2., Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Yalçın, D.**, 2012. Türkiye Cumhuriyeti tarihi II. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Yalçın, K.A.**, 2021. Türk siyasal hayatında Yeni Türkiye Partisi (1961-1973).
- Yarış, S.**, 2019. Diyarbakır İçkale'de bulunan 19. ve 20. yüzyıl yapılarının giriş cephe düzenlemeleri üzerine bir değerlendirme. *Güzel Sanatlar Dergisi*, 26.
- Yazıcı, N.**, 2013. İlk Türk İslam Devletleri tarihi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara.
- Yediöldüz, B. vd.**, 2008. Osmanlı öncesi Diyarbakır'ına genel bir bakış C. 1. Diyarbakır Valiliği Türk Kültürü'nü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Yetkin, Ç.**, 1997. Atatürk'ün başarısız Demokrasi devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

- Yılmazçelik, İ.**, 1999. Diyarbakır eyaletinin yeniden teşkilatlandırılması (1848-1864). Osmanlı Ansiklopedisi. C.6, ed. G. Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Yılmazçelik, İ.**, 2000. Osmanlı hâkimiyeti süresince Diyarbakır eyaleti valileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1):239-240.
- Yücel, M.S.**, 2001. Demokrat Parti. Ülke Kitapları, İstanbul.
- Yücer, R.**, 2016. Cumhuriyet Gazetesi'nin bakışıyla Türkiye'de demokrasiye geçişte dönüm noktası:14 Mayıs 1950 seçimleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Zürcher, E.J.**, 1992. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. Bağlam Yayınları, İstanbul.

D) Süreli Yayınlar

- Diyarbakır Gazetesi**, 22 Eylül 1950
- Yeni Şark Gazetesi**, 7 Nisan 1951
- Milliyet Gazetesi**, 15 Mayıs 1954
- Diyarbakır Gazetesi**, 16 Nisan 1954
- Diyarbakır Gazetesi**, 29 Mart 1954
- Diyarbakır Gazetesi**, 11 Ekim 1954
- Diyarbakır Gazetesi**, 20 Aralık 1955
- Diyarbakır Gazetesi**, 24 Ocak 1956
- Demokrasiye Güven Gazetesi**, 14 Mart 1957
- İleri Yurt Gazetesi**, 5 Ekim 1957
- Gayret Gazetesi**, 9 Ekim 1957
- Demokrasiye Güven Gazetesi**, 9 Ekim 1957
- Demokrat Şark Gazetesi**, 11 Ekim 1957
- İleri Yurt Gazetesi**, 13 Ekim 1957
- Gayret Gazetesi**, 13 Ekim 1957
- Demokrat Yeni Yurt Gazetesi**, 18 Ekim 1957

İleri Yurt Gazetesi, 18 Ekim 1957

Gayret Gazetesi, 28 Ekim 1957

Dicle Gazetesi, 17 Ağustos 1957

Demokrasiye Güven Gazetesi, 28 Ekim 1957

Gayret Gazetesi, 02 Kasım 1957

Demokrasiye Güven Gazetesi, 10 Şubat 1958

Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1961

Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1961

Milliyet Gazetesi, 28 Temmuz 1962

Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1962

Hakkâri Gazetesi, 13 Ağustos 1962

Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1963

Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1963

Milliyet Gazetesi, 20 Mart 1968

Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1969

Sabah Gazetesi, 3 Mayıs 2009

Sabah Gazetesi, 10 Ocak 2006

Silvan Malabadi Gazetesi, 21 Ocak 2020

Güneydoğu Ekspres Gazetesi, 8 Şubat 2020

Tigris Gazetesi, 11 Şubat 2022

Silvan Malabadi Gazetesi, 18 Şubat 2022

E) İnternet Erişimi

URL-1, <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Diyarbakir.pdf>

URL-2, <http://www.ysk.gov.tr/doc/docs/Milletvekili/1950-1977>

URL-3, www.tuik.gov.tr

Sözlü Tarih Çalışması: Uzm. Dr. Fırat Yusuf Azizoğlu (Dr. Yusuf Azizoğlu'nun oğlu), 17.01.2023, Doğumu: 10.01.1968, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Nükleer Tıp Uzmanı.

Ek 5. Görseller

Yusuf Azizoğlu'nun Fotoğrafi (TBMM Albümü 1920-2010)

Dr. Yusuf Azizoğlu'nun Anma Yılı

Diyarbakır Silvan İlçesi Dr. Yusuf Azizoglu Caddesi

Diyarbakır İli Dr. Yusuf Azizoğlu Caddesi

Dr. Yusuf Azizoğlu Köşkü

Silvan Dr. Yusuf Azizoglu Devlet Hastanesi

